

LAUSUNTOYHTEEVETO: LASTENSUOJELUN VAATIVAN SIIJAISHUOLLON LAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTAMINEN

Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän ehdotukset hallituksen esitysluonnokseksi olivat lausuntokierroksella 4.12.2020-12.2.2021. Lausuntoja tuli yhteensä 96 (89 lausuntopalvelun kautta ja 7 muilla tavoin). Tavoitteena on saada hallituksen esitys eduskuntaan syyskuussa 2021 ja lait voimaan vuoden 2022 alusta.

Lausunnonantajien keskeisimmät näkemykset

Lausuntopalautteessa kannatettiin selvästi asiakasmitoituksesta säätämistä, mutta ehdotettua mitoitusta pidettiin pääsääntöisesti liian suurena, ja tavoitetasoksi ehdotettiin 20–30 lasta/sosiaalityöntekijä.

Valtaosa lausunnonantajista piti vaativan sijaishuollon määrittelyä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Keskeisinä huomioina nostettiin esiin tarve määrittellä kohderyhmä tarkemmin, erityisosaamisen liittyvät tarpeet sekä toive siitä, että myös vaativan sijaishuollon henkilöstömitoituksesta säädettäisiin lailla.

Lausuntopalautteessa kannatettiin ehdotusta, jonka mukaan erityisen huolenpidon jakson sisällöstä säädettäisiin lastensuojelulain luvussa 10 ja sen aikana toteutettavista rajoitustoimenpiteistä luvussa 11. Päätöksen teon muuttamista erityisen huolenpidon jaksosta enintään 90 vuorokaudeksi kerrallaan ja sen jatkamismahdollisuutta enintään 90 vuorokaudella pidettiin myös kannatettavana. Järjestämisvastuun keskittämistä julkiselle sektorille ja yksityisiin koulukoteihin pidettiin pääasiassa hyvänä. Ehdotettua henkilöstömitoitusta pidettiin pääasiassa tarkoituksenmukaisena ja riittävänä. Tuotiin esiin, että sekä henkilöstömitoituksen toteutuminen että erityisen huolenpidon palvelun keskittäminen edellyttävät riittävän pitkää siirtymäaikaa.

Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamista koskevia muutosehdotuksia kannatettiin useissa lausunnoissa. Toisaalta monet kuitenkin arvioivat, ettei ehdotettu säännös kaikilta osin vastaisi käytännön tilanteisiin sijaishuollossa. Useissa lausunnoissa todettiin, ettei poliisin ja sosiaaliviranomaisen yhteistyö toteudu toivotulla tavalla ja että siitä pitäisi säätää lain tasolla.

Lausuntopalautteen mukaan lakiesitys vahvistaisi jälkihuoltoon oikeutetun nuoren asemaa ja hänen oikeuttaan saada palveluja. Valtaosa lausunnonantajista toteaa, että lapsen ja nuoren jälkihuollon erottaminen toisistaan selkeyttää ja jäsentää jälkihuollon tarkoitusta. Lausunnoissa tulevat vahvasti esiin myös tarpeet tunnistaa jälkihuollon merkitys ja tuen saaminen muissa palveluissa, erityisen huomion kiinnittäminen monialaiseen yhteistyöhön sekä tarve kehittää jälkihuollon sisältöä kuntouttavampaan suuntaan.

Lausunnoissa esitettiin sijaishuollossa olevien lasten sivistyksellisten oikeuksien vahvistamista.

- 1. Esitetään lisättäväksi uusi 2 momentti pykälään 4 a § Lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Selkiyttäväkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten rajanvetoa? Jos ei, miten säännöstä tulisi muuttaa?*

Yleisenä huomiona lausuntopalautteesta on todettavissa, että valtaosa vastaajista katsoi työryhmän ehdottamien muutosten selkiyttävän kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten rajanvetoa. Joissakin lausunnoissa tuotiin esiin, että selkiyttävistä elementeistä huolimatta pykälä on edelleen yleisluontoinen ja yhdessä perusteluiden kanssa jättävät tulkinnan varaa. Rajanvetoon vaadittiin näin ollen lisää täsmennystä ja tuotiin esiin kentän tarpeet kokonaisuuden selkiyttämiseksi. Muutamassa lausunnossa todettiin, että tulkinnoille ei pitäisi jäädä mahdollisuutta. Toisaalta eräässä lausunnossa todettiin, että vaikka kasvatuksellisten keinojen ja rajoitustoimenpiteiden välinen ero ei selkiinny, on mahdollista, ettei

tätä erontekoa voida lainsäädännössä määritellä eikä sitä myöskään tarvitsisi määritellä sillä tasolla. Muutama lausunnossa tuotiin myös esiin, että perusteluihin tulisi täsmentää, miten lapsen ikätasoista suorituskykyä ja valmiuksia arvioidaan sekä nostettiin esiin myös lasten erilaiset erot iän ja kehitystason välillä (esimerkiksi kehitysvammaiset lapset, joilla kehitystaso on ikätasoa alhaisempi).

Useassa lausunnossa tuotiin esiin sijaishuollon henkilöstön osaamisen tärkeys sekä koulutuksen tarve ja merkitys lain ja uusien säännösten toimeenpanossa. Tuotiin esiin huoli siitä, miten uusi sääntely saadaan laajasti eri toimijoiden tietoon. Useassa lausunnossa myös painotettiin uudistuksen vaikutusten seuranta ja arviointia. Lausunnoissa nostettiin esiin myös selkeän, ennakkollisen ja yhtenäisen kansallisen ohjauksen ja valvonnan merkitys. Tässä yhteydessä tuotiin esiin myös valvonnan resurssien tärkeys.

Yksittäisinä huomioina pykälän 1 momenttiin esitettiin lisättäväksi myös lapsen toimintakyky ja vuorovaikutus sekä 2 momenttiin lisättäväksi syrjinnän kieltä sekä maininta psyykkisestä suojelusta. Lisäksi 2 momentin säännökseen ehdotettiin useammassa lausunnossa vahvennettavan vielä, ettei kasvatus, hoito ja huolenpito saa olla lapsen perus- ja ihmisoikeuksia loukkaavia. Ohjenuoraa esitettiin haettavaksi muun muassa lapsenhuoltolain 1 §:n 2 momentista. Ehdotettiin myös harkittavaksi, että nykyisen säännöksen maininta siitä, ettei lapsen hoito, kasvatus, valvonta tai huolenpito saa sisältää 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia, säilytetäisiin.

Muutamissa lausunnoissa esitettiin täsmennyksiä pykälään, joka helpottaisi kasvatuksen ja perhehoidossa ei-sallittujen rajoitustoimenpiteiden välisen suhteen hahmottamista.

2. *Esitetään säädettäväksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä (13 b §). Mitä vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?*

Lausuntopalautteesta voidaan yleisenä huomiona todeta, että lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä on oikean suuntainen ja sillä nähdään olevan myönteinen vaikutus lasten ja heidän perheidensä oikeuksien toteutumiseen sekä sosiaalityöntekijöiden saatavuuteen ja pysyvyyteen. Hyvin monessa vastauksessa kuitenkin korostettiin sitä, että esitetty mitoitus on edelleen liian suuri ja tavoitetasoksi esitettiin 20–30 lasta/sosiaalityöntekijä laadukkaana työn varmistamiseksi sekä viitattiin aikaisempiin selvityksiin asiasta (mm. LAPE-hanke, Talentian suositus). Useammassa vastauksessa asiakasmitoitusta 35 lasta/sosiaalityöntekijä pidettiin riittämättömänä myös sen takia, että ehdotuksen pykälämuutoksissa lisätään lasten asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviä erityisesti rajoitustoimenpiteiden osalta eikä sitä ole riittävästi huomioitu asiakasmitoituksessa. Vastauksissa tuotiin esille, että systeemisen ajattelu- ja toimintamallin kehittämisen yhteydessä on arvioitu, että asiakasmitoituksen tulisi olla 20 lasta/sosiaalityöntekijä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) mukaan sosiaalityöntekijöiden riittävyys edellyttäisi merkittävää koulutuspaikkojen lisäämistä. Toisaalta, vaikka alan koulutuspaikkoja on lisätty, ko. koulutusohjelmaa ei ole valittu tai koulutuksen saaneet eivät ole työllistyneet sosiaalityöntekijöiksi.

Vastauksissa todettiin, että asiakasmääriin vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja rekrytointiin liittyvät ongelmat. Tuotiin esille huoli siitä, kuinka asiakasmitoituksen myötä voidaan varmistaa sosiaalityöntekijöiden riittävyys. Vastauksissa edellytettiin sosiaalityöntekijöiden koulutuspaikkojen lisäämistä, jotta rekrytointihaasteisiin voidaan vastata, jos asiakasmitoituksesta säädetään. Toisaalta nähtiin myös, että asiakasmitoitus parantaa sosiaalityöntekijöiden viihtyvyyttä työssään pidempään.

Useissa lausunnoissa todettiin, että asiakasmäärän rajaamisessa on huomioitava, ettei lasten ja perheiden avunsaanti pitkity niin, että lastensuojelun asiakkaaksi tullaan vasta lähellä sijoitusvaihetta. Ennaltaehkäisevä

työ pitäisi pystyä varmistamaan, samoin kuin se, ettei lapsi jää ilman lastensuojelun palveluita tai ohjataan muihin palveluihin, kun tarve lastensuojelun tukitoimille täyttyy.

Useassa vastauksessa toivottiin täsmennystä 13 b §:n siitä, koskeeko asiakasmitoitus myös jälkihuollon asiakkaita.

Useammassa vastauksessa otettiin kantaa säännöksessä esitettyyn tavoitteeseen, että lapsella olisi vain yksi sosiaalityöntekijä koko lastensuojeluprosessin ajan. Vastausten perusteella tavoitetta pidettiin hyvänä, mutta toteutus vaatii selkiyttämistä eikä tavoitteeseen päästä säätämällä asiakasmitoituksesta. Todettiin myös, että avo-, sijais- ja jälkihuolto tulisi nähdä omina kokonaisuuksinaan, eikä työn onnistumista turvata samalla sosiaalityöntekijällä.

Useassa vastauksessa todettiin, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työ vaihtelee huomattavasti eri työvaiheissa ja asiakkaat ovat vaatavuudeltaan hyvin heterogeeninen joukko, jolloin asiakasmitoituksen riittävyys näyttyy erilaisena avo-, sijais- ja jälkihuollossa sekä kunnissa, joissa tehdään yhdennettyä työtä. Myös etäisyydet ja matkustaminen vaikuttavat työajan käyttöön ja tehtävien jakautumiseen ja näin ollen asiakasmitoitukseen.

Muutamissa lausunnoissa tuotiin esille monilapsiset perheet, jolloin lapset on huomioitava yksilöinä asiakasmäärää laskettaessa, jos kaikki perheen lapset ovat lastensuojelun asiakkaita. Lisäksi muutamassa lausunnossa nostettiin esille huoli siitä, että vammaisperheitä ohjataan lastensuojelun palveluiden piiriin parempien resurssien vuoksi, vaikka varsinaista lastensuojelutarvetta ei ole.

Yhdessä lausunnossa todettiin, ettei asiakasmitoituksesta säätäminen ole tarkoituksenmukaista ja uhkaa sujuvaa asiakasprosessia.

3. *Esityksen tavoitteena on vahvistaa sijaishuoltoon sijoitetun lapsen oikeutta sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluihin.*

a) *Vastaavako 15 §:n täsmennykset tätä tavoitetta?*

Yhteensä 70/81 kysymykseen kantaa ottaneesta vastasi, että 15 §:n täsmennykset vahvistavat tai vahvistavat pääosin sijaishuoltoon sijoitetun lapsen oikeutta sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluihin. Viisi vastaajaa ei tai ei pääosin uskonut täsmennysten vastaavan tavoitetta. Näin vastasivat muun muassa kaksi kuntaa ja kaksi yhdistystä.

b) *Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?*

Valtaosa lausunnonantajista piti muutosehdotuksia tavoitteiltaan kannatettavina. Esim. Oikeuskanslerinviraston (OKA) näkemyksen mukaan säännöksen tavoite vahvistaa sijaishuoltoon sijoitettujen lasten oikeutta tarvitsemiinsa terveydenhuollon erikoissairaanhoidon palveluihin, mielenterveys- ja päihdepalveluihin sekä tarvittavaan muuhun sosiaali- ja terveydenhuollon tukeen on kannatettava. Ne nähtiin mahdollisuutena turvata sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta palveluihin, parantaa oikea-aikaisten terveydenhuollon palveluiden saatavuutta ja tukea sijaishuollon onnistumista. Useassa lausunnossa toivottiin avohuollon asiakkuudessa olevien ja heidän perheidensä huomiointia. Todettiin esimerkiksi, että riittävän varhaisessa vaiheessa järjestetyt terveydenhuollon palvelut ja tuki turvaavat lapsen oikeuden olla vanhempansa kasvatettavana, jos se muutoin on lapsen edun mukaista. Muutamissa lausunnoissa kiitettiin säännöksen tavoitetta vahvistaa oikeutta sosiaalihuollon palveluihin ja viittausta sosiaalihuoltolain 41 §:ään.

Useissa lausunnoissa otettiin kantaa sääntelyn toimivuuteen ja vaikuttavuuteen käytännössä sekä eri toimijoiden vastuiden selkiyttämiseen ja yhteistyön lisäämiseen. Esim. AVI:t esittivät eri tahojen vastuiden ja vastuutahojen selkeämpää määrittelyä. Toivottiin tarkennusta siihen, kenellä on viimesijainen vastuu terveydenhuollon palvelujen järjestämisen tuottamisessa sijaishuoltoyksiköihin. Täsmennystä toivottiin perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon väliseen työnjakoon. Joidenkin mukaan ehdotetun sääntelyn ei nähty ratkaisevan riittävästi lastensuojelun ja terveydenhuollon yhteistyön eikä terveydenhuollon palveluiden saatavuuden ongelmia. Osassa launustoja toivottiin muotoilun muuttamista moniammatillisuuteen ja moniammatilliseen työnteeseen selkeämmin ohjaavaksi sekä ylisektoraalista sosiaali- ja terveystalouden integraatiota tukevaksi. Mm. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) piti ehdotuksia tehokkaampana keinona sitä, että lapsen tai nuoren asiassa toimivat ammattihenkilöt veloitettaisiin yhdessä arvioimaan lapsen tai nuoren tilannetta ja yhdessä laatimaan yhteinen hoito-, kuntoutus- ja huoltosuunnitelma. Ehdotettiin pyrkimystä mahdollistaa moniammatillisia tiimejä lastensuojeluun. Ratkaisuna ehdotettiin myös mm. yksikanavaista rahoitusta.

Oikeusministeriö (OM) toi esiin, että 15 §:n 1 momenttiin lisättäväksi ehdotetun säännöksen perusteluiden valossa jää epäselväksi, minkä vuoksi oikeus saada tiettyjä palveluita on rajattu vain näihin tiettyihin (lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen oppimisvaikeuksien tai vammaisuuden selvittämiseen liittyvä tutkimus ja palvelut sekä mielenterveys- ja päihdepalvelut), eikä esimerkiksi muiden kuin mielenterveyteen liittyvien sairauksien hoitoon. Pykälän 2 momentissa mainitaan kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeus saada välttämättömät terveydenhuollon palvelut viivytyksettä.

Suurin osa kannatti ehdotusta kirjallisen selvityksen saamisesta. Sen arvioitiin varmistavan asiakkaan oikeusturvaa, lisäävän tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin ja päätöksenteon läpinäkyvyyttä sekä selkeyttävän palvelujen kohdentamisen ja valikoinnin prosessia ja vastuita. Toisaalta esim. THL ei näe sitä lastensuojelun ja terveydenhuollon yhteistyötä kohentavana. Joissakin lausunnoissa esitettiin sisällöllisiä täsmennyksiä kirjalliselle selvitykselle (kuten sen arviointi, millaiset toimenpiteet olisivat terveydenhuollon näkökulmasta ensisijaisia, tai missä tilanteessa terveydenhuoltopalveluiden soveltuvuutta voidaan arvioida uudelleen, perusteiden kattavuutta hoidon epäamisestä). Joissakin lausunnoissa vaikutusten arviointia terveydenhuollolle ei pidetty riittävänä.

Useat lausijat pitivät toimeenpanon tukea ja tarkkaa vaikutusten seuranta erittäin tärkeinä. Riskinä nähtiin ei-tarkoitettujen käytäntöjen syntyminen, kuten lastensuojelun asiakkuuden muodostuminen ”ohituskaksitaksi” esimerkiksi lapsen mielenterveyspalveluihin pääsulle (esim. lapsiasiavaltuutettu, Valvira, AVI:t). Terveydenhuollon palveluiden heikentyminen muiden lasten ryhmässä voisi johtaa lisääntyneeseen sosiaalihuollon, myös lastensuojelun, palvelujen kysyntään ja asiakasmäärien kasvuun. Tämän välttämiseksi pidettiin tärkeänä lasten ja nuorten terveydenhuollon palvelujen kehittämistä ja palvelujen saavutettavuuden parantamista. Joissakin lausunnoissa pitkäjänteistä ja suunnitelmallista kansallista kehittämistyötä pidettiin tärkeänä sekä valvontaviranomaisten toimia säännöksen toteutumisen seurannassa. Helsingin kaupunki ehdotti lausunnossaan kansallisen pitkäkestoisen erikoissairaanhoidon valvontaohjelman käynnistämistä.

Resurssien turvaamista terveydenhuollossa pidettiin useissa lausunnoissa välttämättömänä ehdotusten tavoitteiden saavuttamiselle. Useat lausijat kritisoivat puutteellista terveydenhuollon resurssitarpeen ja esimerkiksi psykiatrien riittävyyden arviointia esityksessä. Nykyisen resurssitilanteen ja esimerkiksi nuorisopsykiatriapulian takia joissain lausunnoissa kyseenalaistettiin esityksen realistisuus (esim. Suomen Lääkäriliitto, Suomen psykiatriyhdistys, Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistys, Oulun kaupunki). Etenkin terveydenhuollon lausunnoissa todettiin vaikutukset perusterveydenhuollon lasten ja erityisesti nuorten mielenterveyspalvelujen

lisäämiseen ja osaamisen parantamiseen. Saattaa syntyä tarvetta myös lastenpsykiatrisen ja nuorisopsykiatrisen erikoissairaanhoidon merkittäviin resurssilisiäyksiin. Erityisenä haasteena on erikoissairaanhoidon saata-
vuuden ongelmat, joihin kunnan vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Ehdotusten mahdolliset vaikutukset
sijaishuollon kustannuksiin tulisi arvioida tarkemmin. Mikäli julkisen terveydenhuollon resurssit eivät riitä
ehdotetun säännöksen toteuttamiseen eli kaikkiin sinänsä tarpeellisiksi katsottuihin tutkimuksiin ja palvelui-
hin ja ne joudutaan hankkimaan yksityisiltä palveluntuottajilta, järjestämis- ja kustannusvastuun tulisi olla
terveydenhuollolla.

Useissa lausunnoissa todettiin, että lainsäädännön kehittämisen ohella tarvitaan muita toimenpiteitä ehdotuk-
sessa esitettyyn tavoitteeseen pääsemiseksi. Osaamisen vahvistamista (esim. traumaosaamisen lisääminen) ja
sosiaali- ja terveysaloille suuntaavien koulutusten tarkastelua pidettiin tärkeänä.

Useassa lausunnoissa toivottiin ”viivytyksettä” käsitteen täsmentämistä mm. suhteessa hoitotakuun määrä-
ajoihin sekä suhteessa perus- ja erityistason hoitoon (esim. THL) ja sen vaihtamista palveluintegraatiota pa-
remmin edistävään sanamuotoon (esim. Valvira). Joissakin lausunnoissa nostettiin esiin hoidon tarpeen, hoi-
toon pääsyn ja hoidon kiireellisyyden arvioinnin säilyttämistä lääketieteellisin perustein määräytyvänä. Esim.
Kuntaliiton lausunnossa todettiin, että esimerkiksi mielenterveyspalvelujen saanti voi jatkossakin olla riippu-
vainen vain yksittäisen terveydenhuollon ammattihenkilön arviosta.

Muutamissa lausunnoissa toivottiin lain velvoittavuuden lisäämistä ja mahdollisten rangaistusten säätämistä.
Toivottiin palvelujen sisältöjen ja toteutustapojen uudistamista lasten, nuorten ja perheiden tarpeita vastaa-
miseksi (esim. sijaishuoltoon jalkautuvien palvelujen kehittämistä). Tarve sote-yhteistyön vahvistamiselle
kaikessa sijaishuollossa tuotiin esiin. Esityksen riskinä on byrokratian ja paperityön lisääntyminen ilman
konkreettista yhteistyön lisääntymistä. Ruotsinkielisten palvelujen saatavuuden ongelmat nostettiin esiin.
Haasteellista on se, miten varmistetaan sijaishuoltoon annettava psykiatrisen konsultaatio ja avohoito sekä
osastohoidon riittävyys ja todellinen integraatio sijaishuollon kanssa. Tarvittaisiin rakenteellisia muutoksia,
lainsäädännön täsmentämistä sekä vahvaa ohjausta STM:n taholta asiassa.

4. *Ehdotuksessa esitetään säädettävän lapsen sosiaalihuollon asian vireille tulosta voimassa olevan lastensuojelu-
asian vireille tulon sijaan. Tavoitteena on, että tämä vahvistaisi sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin ensi-
jaisuutta. Onko ehdotettu sääntely tarkoituksenmukainen asetetun tavoitteen kannalta?*

a) *Onko ehdotettu sääntely tarkoituksenmukainen asetetun tavoitteen kannalta?*

74 vastaajasta 54 piti tai piti pääosin ehdotettua sääntelyä tarkoituksenmukaisena asetetun tavoitteen kan-
nalta. Tätä mieltä vastaajista oli erityisesti kunnat, eduskunnan oikeusasiamies (EOA), Valvira, Kuntaliitto
(KL) sekä Oikeuskanslerinvirasto. Lausunnonantajista ehdotettua sääntelyä ei tai ei pääosin pitänyt tarkoi-
tuksenmukaisena yhteensä 12 vastaajaa mukaan lukien THL ja AVI. Kahdeksan vastaajaa ei ottanut struktu-
roituun kysymykseen kantaa (mm. Lastensuojelun Keskusliitto, Vantaan kaupunki sekä tietosuojavaaluu-
tettu).

b) *Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4*

Lausunnonantajista valtaosa piti ehdotettua sääntelyä tarkoituksenmukaisena. Sillä täsmennettäisiin ja sel-
keytettäisiin voimassa olevaa lainsäädäntöä, jonka mukaan lapsi on sosiaalihuollon asiakas lastensuojelutar-
peen arvioinnin aikana.

Muutosta tarkoituksenmukaisena pitävien lausuntopalautteiden perusteella sosiaalihuollon roolin korostami-
nen turvaisi lapsen ja perheen laaja-alaisen ja kokonaisvaltaisen tuen tarpeen huomioivan arvioinnin, eikä

tilannetta tarkasteltaisi yksinomaan lastensuojelun tarpeen arvioinnin näkökulmasta. Kokonaisvaltaisempi näkökulma voisi edistää esimerkiksi vammaispalveluiden näkökulman huomioimista arvioinnissa. Lausunnoissa nostettiin esiin, että lapsen asian käsittely sosiaalihuollon asiana vähentäisi myös lapsen tilanteen tarpeetonta kategorisointia, kun lastensuojelun tarvetta vasta arvioidaan. Suurin osa lastensuojeluilmoituksista ei johda lastensuojelun asiakkuuteen.

Osa sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäjistä totesi lausunnoissaan, että he toimivat jo tosiasiallisesti esitetyn käytännön mukaisesti, eivätkä nähneet sääntelyn tuovan muutoksia arjen toimintaan, jossa sosiaalihuollon ja lastensuojelun tarpeen arviointia tehdään samassa yksikössä. SOS-lapsikylän lausunnon mukaan voimassa olevan säännöksen sanamuoto osoittaa, että palvelutarpeen arvioinnin aikana on pääsääntöisesti selvitettävä myös lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimenpiteiden tarve. Jos tästä säännöstä poikeetaan, pitää se perustella.

Osa lausunnonantajista ei pitänyt ehdotetun säännöksen sisältöä arjen toimintaa selkeyttävänä. Lausunnoissa nostettiin esiin, että ehdotettu sääntely saattaisi johtaa moninkertaisiin arviointeihin ja lapsen ja perheen tuen saamisen viivästymiseen. Sekä lapsiasiavaltuutetun (LAV) että AVI:n lausunnoissa nähtiin riskiksi, että ehdotetussa muodossa säännös voisi tehdä sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajanvedon entistä sekavammaksi. Voi olla vaikeaa hahmottaa, milloin kyse on sosiaalihuollon tarpeen arvioinnista ja milloin lastensuojelun tarpeen arvioinnista. Lapsiasiavaltuutetun lausunnossa nostetaan esiin, että säännöksestä ja sen perusteluista ei käy selkeästi ilmi, miten se suhtautuu sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:än. AVI myös toteaa, että 26 § säännös on kirjoitettu siten, että edelleen jää epäselväksi, milloin ollaan sosiaalihuollon asiakkuudessa ja milloin lastensuojelun asiakkuudessa ja voisiko asiakas olla samanaikaisesti molemmissa asiakkuuksissa.

Myös muissa lausunnoissa huoleksi nostettiin se, että kunnissa on nykyisenkin lainsäädön osalta edelleen epäselvyyttä näistä kysymyksistä. THL toteaa, että on tarpeen selvittää ja arvioida, miten sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain mukaisten palveluiden siirtymät ja yhdyspinnat toimivat, ja mitä vaikutuksia sillä on ollut asiakkaiden ja näkökulmasta. LSKL:n lausunnossa todetaan, että sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin ensisijaisuus ei ole kannatettavaa ja tavoitteen tarkoitus on kyseenalainen. Ensisijaista ei ole tehdä arviointia sosiaalihuoltolain mukaisena, vaan lastensuojelun tarve tulisi lähtökohtaisesti aina arvioida, kuten se on lain tekstissäkin ilmaistu.

Lausunnoissa nostettiin esiin, että monialaisuuden toteutumista arvioinnissa tulisi korostaa enemmän. Arvioinnista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tehdä monialaista yhteistyötä perus- ja erityistason palveluiden kanssa ja varmistaa, että lapsi ja perhe pääsevät tarpeelliseksi arvioitujen muiden kuin lastensuojelun palveluiden piiriin. Monialaisen palvelukokonaisuuden koordinointi nähtiin tarpeelliseksi nostaa esiin 26 §:n perusteluissa.

Lausuntopalautteissa ehdotettiin, että palvelutarpeen arvioinnin tekemisen vastuita ja toimintatapoja tulisi selkeyttää pykälätasolle. Tämän lisäksi tarvittaisiin toiminnan selkeytystä ja koulutusta arjessa, jottei asiakas tule ohjatuksi lastensuojelun ja sosiaalihuollon palvelujen välillä edestakaisin tai tarpeettomasti tulkintaerojen vuoksi. Talentian lausunnossa todetaan, että työnjako sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden välillä lapsen sosiaalihuollon asian vireille tullessa tulee ilmaista yksiselitteisemmin vähintään säädösten perusteissa. Työnjako on tällä hetkellä kentällä epäselvä ja aiheuttaa paljon kysymyksiä ja tulkintatilanteita. EOA:n lausunnossa todetaan olevan olennaista, että lastensuojelutarpeen arviointi ei jäisi tekemättä sen vuoksi, että asia ei tule sosiaalityöntekijän arvioitavaksi. EOA ehdottaa, että asiassa tulisi vielä arvioida, pitäisikö arvion tekeminen siitä, että lastensuojelun tukitoimia ei tarvita, kuulua poikkeuksetta sosiaalityöntekijälle.

AVI:n mukaan pykäliin tulisi avata tarkemmin, miten sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointi eroaa lastensuojelun tarpeen arvioinnista sekä milloin lastensuojelun asiakkuus alkaa. EOA toteaa lausunnossaan, että sosiaalihuollossa palvelutarpeen arviointi painottuu asiakkaan esittämien toiveiden ja näkemysten perusteella, kun taas lastensuojelun tarpeen arvioinnin lähtökohtana tulee olla sosiaalityöntekijän ammatillinen ja objektiivinen arvio tarvittavista tukitoimista, toki samalla asiakasta ja hänen toiveitaan kunnioittaen. EOA toteaa, että jatkovalmistelussa olisi hyvä pohtia, tulisiko tätä näkökulmaa vielä kirkastaa ehdotetussa laissa. Myös muissa lausunnoissa nostetaan esiin, että on tärkeää turvata se, että lapsen ja hänen perheensä tilannetta ja tuen tarvetta arvioivalla ammattihenkilöllä on lastensuojelun osaamista.

Esitetty tarkennus siitä, että arviointi tulisi tehdä yhdessä lapsen ja hänen läheistensä kanssa nähtiin tärkeäksi ja lasten ja perheiden osallisuutta vahvistavaksi säännökseksi. Lausunnoissa nähtiin myös myönteisenä muutoksena, että lapsen palvelutarpeen arvioinnista laadittavaan yhteenvetoon olisi merkittävä syyt, joiden vuoksi asian on arvioitu olevan luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. Perustelut selkiyttävät prosessia ja tilannetta asiakkaan näkökulmasta ja helpottavat myös asiakassuunnitelman laatimista ja tilanteen arviointia jatkossa. Lausunnoissa nostettiin myös esiin, että selkeästi sosiaalihuollon mukaisesti palvelutarpeen arviointeihin ei ole syytä lisätä perusteluita siitä, miksi lastensuojelun tukitoimia ei tarvita. Asiakkaan hakiessa matalalla kynnyksellä tukea, ei ole asiakkaan näkökulmasta syytä ottaa kantaa siihen, miksi lastensuojelun tukitoimia ei tarvita.

Ehdotettu 26 a § 3 mom. sääntely siitä, että palvelutarpeen arviointia ei voi hankkia yksityiseltä palveluntuottajalta tai muulta yksityiseltä toimijalta nähtiin tarpeellisena ja perusteltuna tarkennuksena, sillä arviointiin liittyy julkisen vallan käyttöä. Sekä OKA että EOA toteavat, että säännöskohtaisilla perusteluilla selkeytetään nykytilaa niiltä osin, kun yksityisiltä palveluntuottajilta on ostettu palveluja, joita tosiasiaassa voidaan tehdä vain virkavastuulla ja että esitys on perustuslain mukainen. LSKL:n lausunnossa nostetaan esiin, että yksityisen palveluntuottajan tekemä arviointi tulisi poissulkea lastensuojelun asiakkuuden kaikissa vaiheissa. OKA toteaa lausunnossaan, että myös huostaanottoa ja sijaishuollon valmistelua koskevaan 41 §:ään olisi tarpeellista ja perusteltua lisätä säännös, jonka mukaan huostaanoton ja sijaishuollon valmistelua ei voi siirtää yksityisen toimijan tehtäväksi.

Lausunnoissa kuitenkin nostettiin esiin, että arvioinnin tueksi tulisi voida hankkia tarpeellista osaamista myös yksityiseltä palveluntuottajalta, jos sitä ei julkisissa palveluissa ole saatavilla. Tällaista osaamista voisi olla esimerkiksi autismikirjoon liittyvä osaaminen. Ostopalveluna toteutetun palvelujakson aikana syntyntä tietoa tulisi myös hyödyntää palvelutarpeen arvioinnissa. Yksityisen palveluntuottajan arviointia ja tiedonmuodostusta tukevaan rooliin toivottiin tarkennusta pykälän perusteluteksteihin.

5. *Ehdotuksessa esitetään lastensuojelun asiakkuuden päättymisestä säätämistä. Mitä käytännön vaikutuksia tällä sääntelyllä olisi?*

Lausuntopalautteiden perusteella säännös lastensuojelun asiakkuuden päättämistä selkiyttäisi nykytilannetta asiakkaan oikeusturvan näkökulmasta, vaikka yleislainsäädäntö velvoittaa tekemään kirjauksen jo nyt. Tietosuojavaltuutettu pitää lausunnossaan tarpeellisena, että lastensuojelun asiakkuuden päättymisestä säädetään erikseen ja että tieto tästä on annettava viipymättä lapselle, hänen huoltajalleen tai muulle lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavalle henkilölle, jotta he ovat tietoisia asiakkuuden päättymisestä ja sen perusteista.

Myös oikeuskanslerin mukaan säännös on perusteltu selkeyttäessään lastensuojelun asiakkuuden tilannetta sekä lapsen ja hänen läheisverkostonsa, että kunnan osalta. Lausunnoissa painotetaan, että kaikille osapuolille tulisi olla selvää, milloin ja millä perusteilla asiakkuus on päätetty. Asiakkuuden päättäminen on tärkeä

viesti myönteisestä muutoksesta asiakkaalle ja tekisi lastensuojelun päätöksenteosta läpinäkyvää. Perusteluiden kirjaaminen voisi olla hyödyllistä myös lapsen tilanteen arvioinnissa, mikäli hänestä tehdään uusi lastensuojeluilmoitus.

Lausuntojen perusteella sosiaalityöntekijällä olisi jatkossa vahvempi velvoite arvioida, täyttyvätkö lastensuojelun asiakkuuden päättämisen kriteerit. Säädöksellä voi olla vaikutuksia tavoitteellisemman ja tehokkaamman työskentelyotteen vahvistumiseksi. Vaikutukseksi nostetaan myös, että palvelut olisivat vahvemmin oikein ajoitettuja ja kohdennettuja lievimmän riittävän puuttumisen periaatteen mukaisesti.

Sääntely voisi jäntevöittää käytäntöjä, joissa kiinnitetään huomiota asiakkuuden päättämiseen suunnitelmallisesti, eivätkä asiakkaat jäisi ns. seurantatilaan. Toisaalta, lausunnoissa nostettiin esiin myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työmäärästä johtuvat niukat resurssit päättää asiakkuuksia suunnitelmallisesti. Epäselvät tilanteet asiakkuuden tilasta liittyvät osaltaan sosiaalityöntekijöiden työkuormaan.

Valviran lausunnossa todetaan, että nykytilanteessa lastensuojelun asiakkuudessa "roikkuu" lainvastaisesti lapsia, jotka eivät tosiallisesti sinne kuulu ja tämä vääristää myös lastensuojelun tilastoja. Asiakkuuden päättymistä koskeva pykälä selkiyttäisi tilannetta ja vähentäisi myös kuntakohtaisia eroja asiakkuuden päättämisen arvioinnista ja kirjaamisesta. Samalla nähtiin tärkeäksi, että asiakkuuden päättämiseen liittyvien käytäntöjen tulisi olla hyvin selkeitä ja säänneltyjä. Olennaista on, miten arviointi tehdään suunnitelmallisesti yhdessä lapsen ja perheen kanssa ja millä kriteereillä asiakkuuden päättämistä arvioidaan.

Lausuntojen perusteella ehdotettu säännöksen muotoilu edellyttää vielä tarkentamista. Lausunnoissa ehdotetaan, että päätöksestä asiakkuuden päättämisestä tulisi tehdä erillinen asiakirja, jossa punnitaan lapsen ja perheen tilannetta. Esimerkiksi asiakassuunnitelmaan tehtävää mainintaa ei pidetä riittävänä. AVI:n mukaan asiakkuuden päättymisestä olisi perusteltua tehdä valituskelpoinen päätös, jos asianosaiset ovat erimielisiä asiakkuuden päättymisestä ja sen perusteista. Valituskelpoisuus nostettiin esiin myös muutamassa muussa lausunnossa. Valituskelpoinen päätös olisi uusi tehtävä sosiaalityöntekijälle ja saattaa edellyttää myös muutoksia asiakastietojärjestelmiin.

Sekä Valvira että AVI toteavat lausunnoissaan, että pykäläkohtaisissa perusteluissa olisi syytä selventää asiakkuuden päättymisen tiedoksi antamisen sisältö ja asiakirja, sillä ehdotetun sanamuodon mukaan asiakkuuden päättymisestä ei tehdä päätöstä, vaan kirjaus tehdään lasta koskeviin asiakirjoihin. THL esittää, että ainakin perusteluosiossa tuotaisiin esiin julkisuuslain 11 §:n mukaiset rajoitukset asianosaisen tiedonsaantiin, samoin kuin sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) 11.3 §:n mukainen alaikäisen kielto-oikeus. Asianosaisilla ei välttämättä ole oikeutta saada päätöstä tai kaikkia sen perusteluita tietoonsa. Erityisesti tämä on huomiotava täysi-ikäiseksi tulleen asiakkaan kohdalla. Mikäli tarkoitus on poiketa em. yleislaeista, tämän on ilmevä säännöksestä. Säännöstä tulisi myös tarkentaa sen osalta, milloin jälkihuollon asiakkuus päättyy.

Lausunnoissa esitys nähdään myös välttämättömänä esitetyn lastensuojelun asiakasmitoituksen laskennan näkökulmasta. Riskiksi kuitenkin nähtiin, että lakisäateisen asiakasmitoituksen myötä lastensuojelun asiakkuus päätetään liian aikaisin, jotta asiakasmäärä pysyy lain sallimissa rajoissa ja johtaa asiakkaan pompotteluun sosiaalihuollon ja lastensuojelun välillä. Asiakkaan kanssa olisi laadittava asiakkuuden päättyessä jatko toimien suunnitelma. Saattaen siirto lastensuojelusta peruspalveluihin vaatii yhdessä sovittuja käytäntöjä.

6. *Tavoitteena on ehkäistä lapsen sijoituksen tarpeen syntymistä. Tässä ehdotuksessa esitetään säädettäväksi uusi tehostettu avohuollon tukitoimi, jonka perusteella lapselle voitaisiin järjestää moniammatillista kuntouttavaa tukea kotioloissa lapsen vanhemman tai muun läheisen kanssa.*

a) Arvioitko ehdotetun säädöksen johtavan käytännössä avohuollon palvelujen kehittämiseen?

Kysymykseen vastasi yhteensä 77 lausunnonantajaa. Vastauksissa oli jonkin verran hajontaa, sillä 43 vastaajaa arvioi ehdotetun säädöksen johtavan tai pääosin johtavan käytännössä avohuollon palvelujen kehittämiseen, kun taas 26 vastaajaa arvioi, että ehdotettu säädös ei tai ei pääosin johda avohuollon palvelujen kehittämiseen. Yhdistykset ja kuntayhtymät, noin puolet vastanneista kunnista sekä yksittäisiä vastaajista mm. Kuntaliitto, Valvira sekä AVI:t arvioivat säädöksen johtavan palveluiden kehittämiseen vähintään pääosin. Noin puolet vastanneista kunnista sekä mm. THL ja lapsiasiavaltuutettu arvioivat, ettei säädös johda tai ei pääosin johda avohuollon palvelujen kehittämiseen.

b) Miten arvioitte tämän tavoitteen toteutuvan ehdotetun säännöksen avulla?

Lausuntopalautteen perusteella voidaan todeta, että lastensuojelun avohuollon palveluiden ja osaamisen kehittämistä pidetään yleisesti kannatettavana. Ehdotettu säädös 37 b § tehostetusta avohuollon tukitoimista jakoi kuitenkin mielipiteitä vastaajien kesken ja moni toivoi täsmennyksiä pykälätekstiin. Monet vastauksen antaneista piti ehdotettua säädöstä 37 b § tarpeellisena lisäyksenä lastensuojelulakiin (mm. LSKL, HUS, EOA, Sosiaalityöntekijöiden seura) ja koki, että intensiivisempää, moniammatillista kotiinvietävää tukea tarvitaan. Nähtiin, että säädös todennäköisesti edistäisi palveluvalikoiman kehittymistä.

Useissa vastauksissa todettiin, että ehdotetun säädöksen tavoite on hyvä, mutta säännös on epäselvä ja se jättää avoimeksi, miten se suhtautuu lastensuojelulain 34 § ja 36 §:n mukaisiin avohuollon tukitoimiin (mm. AVI:t, Espoon kaupunki, Familiar, Kuntaliitto, OKV, LAV, Valvira, Sosiaalialan osaamiskeskukset, SOS-lapsikyläsäätiö, Sosiaalityöntekijöiden seura, THL). Säännöstä pitäisi vielä selkeyttää ja konkretisoida kirjaimella tehostetun avohuollon tukitoimen sisältöjä säännökseen tai säännöskohtaisiin perusteluihin yksilöidymminkin kuin esityksessä on nyt tehty. Vastauksissa nostettiin esille, että moniammatillisuuden käsite, intensiivinen avohuollon tukitoimi ja moniammatillinen perhetyö pitäisi määritellä sisällöllisesti sekä se, kenellä on järjestämisvastuu palveluiden sisällöissä erityisesti yhteistyössä terveydenhuollon kanssa järjestettävissä palveluissa. Ilman selkeämpää määrittelyä mitä moniammatillisuudella tarkoitetaan ja kenellä on järjestämisvastuu palvelujen sisällöissä, asiakkaat ovat eriarvoisessa asemassa oikeudessaan saada riittävät ja taroituksenmukaiset sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sivistystoimen palvelut.

Lausunnoissa todetaan, että myös nykyisellä lainsäädännöllä on mahdollista järjestää kotiinvietävää perhekuntoutusta ja intensiivistä tukea, mutta avohuollon tukitoimien saatavuus ja palveluvalikko kunnissa vaihtelee suuresti. Ehdotettu säädös vaatisi toimeenpanon tukea kunnille ja edellyttäisi myös kunnilta työmallien kehittämistä, jotta yhdenvertaiset palvelut voitaisiin turvata lapsen asuinpaikasta riippumatta. Kunnilla ei välttämättä ole resursseja toteuttaa hyvin intensiivistä tukea, vaan tukimuodon toteuttajia olisivat pitkälti yksityiset palveluntuottajat. (Mm. AVI:t, Kasper, Kuntaliitto, Lapsioikeusjuristit, Sosiaalialan osaamiskeskukset, Sosiaalityöntekijöiden seura, Talentia, Turun kaupunki.) Yhtenäisten palvelujen turvaaminen vaatii taloudellista panostusta ja henkilöresurssien turvaamista. Lisäksi tarvitaan systemaattista työtä menetelmien kehittämiseksi, vaikuttavuuden seuraamiseksi ja arvioimiseksi.

Osa lausunnonantajista piti ehdotettu säädöstä 37 b § tarpeettomana tai ehdotetun säädöksen merkitys jäi epäselväksi (mm. Espoon, Helsingin, Jyväskylän ja Keravan kaupungit, Valtion lastensuojelulaitokset). Pe-

rusteluina todettiin, että kotiin tarjottavaa moniammatillista tehostettua tukea on jo mahdollista järjestää voimassaolevan lainsäädännön pohjalta. Mainittiin myös, että säännös tuo tarpeetonta porrastusta palveluihin, joiden tulisi jo tällä hetkellä toteutua asiakkaan subjektiivisina oikeuksina. Lisäksi todettiin, että säännös on epäselvä ja ristiriitainen esitetyn 15 §:n kanssa ja 15 §:ssä määritelty terveydenhuollon palvelujen järjestämisvastuu tulisi pitää erillään 37 b §:ssä tarkoitetuista palveluista.

Muutamissa lausunnoissa (mm. Hyvinvointialan liitto, LSKL, Lapsioikeusjuristit, Sospro) todettiin, että palveluiden tehostaminen ei yksin riitä, vaan yhteisenä kansallisena tavoitteena tulee olla palvelujärjestelmän joustavoittaminen siten, että lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin kyetään vastaamaan ja tukea räätälöimään tilannekohtaisesti. Todettiin myös, että lastensuojelun avohuollon palveluihin sekä asiakkaan tuen tarpeisiin liittyvää tutkimusta olisi lisättävä ja sen pohjalta tehtävä palveluihin liittyvää kehittämistyötä.

Muutamassa lausunnossa todettiin, ettei ehdotettu säädös riitä varmistamaan neuropsykiatrisesti oireilevien lasten ja nuorten tukimuotoja (Suomen Autismikirjon Yhdistys ja Autismiliitto).

7. *Sijaishuoltopaikan valintaa koskevaa sääntelyä ehdotetaan täsmennettävän. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulisi aina arvioida yksilöllisesti lapsen etu, lapsen tarpeita vastaava kuntoutuksellinen osaaminen ja lapsen varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja muun opetuksen sekä siihen tarvittavan tuen varmistaminen. Millaisia vaikutuksia näette ehdotetulla sääntelyllä olevan sijaishuoltopaikan valintaan ja sitä koskevaan päätöksentekoon? Onko pykälän sääntely asetettujen tavoitteiden näkökulmasta riittävä?*

Valtaosa kannatti tai piti ehdotettuja muutoksia oikeansuuntaisina. Useat kuitenkin totesivat, etteivät muutos ehdotukset juuri muuta nykytilaa ja -käytäntöjä. Tavoitetta lapsen edun arvioinnin vahvistamisesta kiiteltiin. Muutamissa lausunnoissa tuotiin esiin lapsen osallisuuden tukemisen tärkeys sijaishuoltopaikan valinnassa. Useissa lausunnoissa toivottiin perhehoidon vahvistamista sijaishuollon muotona ja kriteeristön laitospainotteisuuden vähentämistä (erit. 50 §:n 4 kohta). Muutamissa lausunnoissa ehdotettiin prosessin selkiyttämistä: ensin valitaan sijaishuollon järjestämistapa ja sitten sijaishuoltopaikka. Lapsen opetusjärjestelyjä koskevaan sääntelyyn toivottiin täsmennystä etenkin vastuiden selkiyttämisen osalta. Muutamissa lausunnoissa todettiin, että sosiaalityöntekijän mahdollisuudet vaikuttaa opetusjärjestelyihin ovat rajalliset. Koulukoteja koskien toivottiin myös selkeämpää sääntelyä erityisen tuen oppilaiden tukimuodoista sekä opettajamitoituksesta.

Opetushallitus toi esiin pedagogisen arvioinnin tarpeen ja sen, että lakiin tulisi lisätä yhteistyö- ja tiedonsiirtovelvoite opetuksen ja koulutuksen järjestäjän kanssa. OAJ pitää lausunnossaan tärkeänä, että erityisen tuen päätökset tehdään viipymättä, jotta koulunkäynnin aloitus ei tarpeettomasti hankaloitu. OAJ ehdotti, että erityisen tuen päätökseen liittyvä huoltajan kuuleminen voitaisiin tehdä mahdollisuuksien mukaan jo ennakoitavasti samassa yhteydessä, kun lapsen sijoittamista koulukotiin valmistellaan.

Tutkimukseen perustuvan tiedon hyödyntämistä päätöksenteon tukena pidettiin tärkeänä, mutta useassa lausunnossa säännöskohdan soveltamismahdollisuuksiin käytännössä suhtauduttiin varauksella mm. saatavilla olevan tietopohjan niukkuudesta johtuen. Useassa lausunnossa tuotiin esiin sijaishuoltopaikan valinnan erilainen luonne kiireellisissä tilanteissa vs. tilanteissa, joissa sijoituksen suunnitteluun on enemmän aikaa.

AVI:t ehdottivat, että lapsen sijoituspäätöksessä olisi perusteltava kirjallisesti, miten kyseiset pykälässä mainitut asiat on otettu huomioon ja miten ne toteutuvat sijaishuoltopaikan valinnassa sekä miten sijaishuoltopaikka vastaa huostaanoton perusteisiin. Asiakkaille tulisi antaa tietoa sijaishuoltopaikoista osallisuuden vahvistamiseksi.

Useat lausunnonantajat ehdottivat, että nykyisessä sääntelyssä mainittu “lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta” tulee lisätä 50 §:n säännökseen, vaikka ko. asian arviointia edellytetään 4 §:n 2 mom mukaisesti (mm. OKA, OM, yhdenvertaisuusvaltuutettu, LSKL, THL).

Oikeusministeriön (OM) mukaan säännöksessä tulisi huomioida koko oppivelvollisuuden alainen koulutus sekä korostaa sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen turvaamista (vrt. 52 a §).

EOA nosti esiin ehdotetun 49 a §:n ja erityisen huolenpidon suhteen selkiyttämisen 50 §:ssä selostettuun asiantuntemukseen sekä laitoshuollon muotojen kokonaisuuden ja niiden keskinäissuhteen. Päihdekatkolle ja -kuntoutukseen liittyvää päätöksentekoa ehdotettiin täsmennettäväksi (EOA). Samoin ehdotettiin pohdittavaksi tarvetta tehdä oma päätös vaatimaan sijaishuoltoon sijoittamisesta.

Asiantuntemuksen/osaamisen arvioinnin jättämistä yksittäisen sosiaalityöntekijän (EOA)/HAO:n (THL) tehtäväksi pidettiin joissakin lausunnoissa ongelmallisena. EOA:n lausunnossa pidettiin tärkeänä, että sijaishuoltopaikan erityisen asiantuntemuksen laadun ja riittävyden arvioisi muu taho kuin sijaishuoltopaikka itse tai yksittäinen sosiaalityöntekijä. Ko. lausunnossa pidettiin jossain määrin ongelmallisena vaatimuksia asiantuntijuudesta, ellei asiantuntemusta voida luotettavasti todeta. Ehdotettiin sen huomioimista esimerkiksi lupahdoissa ja/tai valmisteilla olevassa sijaishuoltopaikkarekisterissä. Useat esittivät sähköisen sijaishuoltopaikkarekisterin perustamisen välttämättömyyttä mm. kansallisesti yhteneväisten palvelujen sisällöllisten kuvauskriteerien saamiseksi.

Lausunnoissa tuotiin esiin sijaishuoltopaikan valintaa koskevan sääntelyn soveltamisen haasteet etenkin suhteessa sijaishuoltopaikkojen saatavuusongelmiin, erityisesti vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon paikkojen osalta. Tyhjiin paikkojen pitäminen ei ole kustannusten näkökulmasta mahdollista/kustannustehokasta minkään palveluntuottajan palveluissa ja tätä esitettiin huomioitavaksi kustannusvaikutuksissa. Useassa lausunnossa nostettiin myös esiin sijaishuoltomuodon ja -paikan valinnan yhteys hankintakäytäntöihin ja todettiin sen vaikutukset lapsen edun mukaisen sijaishuoltopaikan valinnalle. Useassa lausunnossa korostettiin sijaishuoltopaikan pysyvyyden merkitystä etenkin siitä näkökulmasta, että rakenteiden ja käytäntöjen tulisi tukea mahdollisimman vähäisiä sijaishuoltopaikkojen vaihdoksia.

Yksittäisiksi täsmennettäväksi asioiksi nostettiin mm. sijaishuoltopaikan etäisyyden huomiointi, LsL 14 §:n mukaisen moniammatillisen asiantuntijatiimin osaamisen hyödyntämisen (Valvira) valintaa tehtäessä (esim. asiantuntemus vammaispalveluista). Muutamissa lausunnoissa ehdotettiin säännöksen otsikon muuttamista. Joissakin lausunnoissa otettiin kantaa keskitettyjen asiakasohjausten asemaan valinnassa siitä näkökulmasta, että keskitettyyn asiakasohjaukseen kertyvä osaaminen on paikan valinnasta vastuun kantavan sosiaalityöntekijän käytössä. Läheisverkostojen kanssa työskentelyn vahvistamista kannatettiin.

8. *Lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen tukemista ehdotetaan vahvistettavan erityisesti sijaishuollon aikana (49 a §, 50 §, 52 a §, 57 § ja 60 d §). Miten ehdotettu sääntely vastaa lapsen sijaishuollon aikaiseen tuen tarpeeseen perusopetuksen ja toisen asteen tutkinnon suorittamisessa?*

Ehdotettua sääntelyä pidetään laajasti hyvänä ja sijoitetun lapsen sivistyksellisiä oikeuksia vahvistavana. Esityksen arvioidaan edistävän sijaishuollossa asuvan lapsen mahdollisuuksia peruskoulun päättämiseen ja jatkokouluttautumiseen, joiden pitää olla lastensuojelun tärkeitä tavoitteita. Muutamassa lausunnossa esitys todetaan sivistyksellisten oikeuksien suhteen kuitenkin hieman pirstaleiseksi ja toivotaan napakampaa kokonaiskuvaa konkreettisine ehdotuksineen. Lisäksi korostetaan, että kehityksellisistä ongelmista tai psyykkisistä oireista kärsivien lasten ja nuorten kohdalla koulunkäynti tuottaa hyvin usein ongelmia, eikä niihin läheskään

aina löydetä lapsen kannalta ideaalisia ratkaisuja. Vahvasti tuettu koulunkäynti tulisi olla aina tarvittaessa mahdollista erityisesti sijoitetuille lapsille, koska tiedämme heidän olevan erityisessä riskissä opinnoissa etenemisen suhteen. Usein tällaiseksi tueksi riittää koulunkäyntiavustaja, jonka puutteessa lapsille järjestetään vajaita koulupäiviä jopa kokonaisiksi lukukausiksi, mikä ei voi koskaan olla lapsen edun mukaista.

On tärkeää, että jo sijoituspaikkaa etsittäessä otetaan vahvasti huomioon lapsen varhaiskasvatus, perusopetus ja toisen asteen opiskelu ja asiakassuunnitelmaan kirjataan, miten lapsen sivistyksellisistä oikeuksista huolehditaan. Opetuksen ja koulutuksen järjestäjän edustajan, kuten oman opettajan, olisi syytä olla mukana, kun tehdään monialaista arvioita lapsen tai nuoren tilanteesta esimerkiksi sijaishuoltopaikkaa valittaessa. Opettajan, sijaishuoltopaikan, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen huoltajan on tärkeää pohtia yhdessä, miten lasta tai nuorta voidaan tukea koulunkäynnin sujumiseksi ja sopia vastuu- ja tehtävajaosta, esimerkiksi siitä, ketkä osallistuvat koulun neuvotteluihin ja mikä on lapsen vanhempien rooli.

Lausunnoissa tähdennetään, että koulun ja oppilaitoksen henkilökunnan osaamisella, asenteilla sekä ymmärryksellä on keskeinen merkitys siinä, miten sijoitetun lapsen koulunkäynti toteutuu sijaishuollon aikana. Pienryhmäopetus sekä erilaiset kuntouttavan opetuksen muodot tukisivat monessa tilanteessa lapsen suoriutumista. Lausunnoissa nousee esiin, ettei lastensuojelun sosiaalityöntekijällä ole mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, millaisia tukitoimia koulu lapselle tarjoaa. Esimerkiksi henkilökohtaisia avustajia ei välttämättä saa, vaikka lapsella olisi lääkärinlausunto avustajan tarpeesta.

Lapsen oikeuksien varmistamiseksi tarvitaan opetustoimen ja lastensuojelun tiivistä yhteistyötä ja vakiintuneita toimintamalleja. Esimerkiksi neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen koulunkäynnin ongelmat voivat joutua kouluympäristön esteettömyyden ja saavutettavuuden ongelmista. Tällaisiin seikkoihin tulee puuttua sijaishuollon aikana niin, että esteet poistuvat pysyvästi, eivätkä johda toistuviin sijoituksiin tai muihin lastensuojelun toimenpiteisiin. Esiin nousee myös tarve keinoille motivoida lapsia koulunkäyntiin ja tarve huomioida heidän kulloinenkin tilanteensa; esim. päihdekuntoutuksessa oleville lapsille tulisi mahdollistaa verkko-opetus.

Erityisen tuen päätökset tulisi tehdä viipymättä, jotta koulunkäynti ei tarpeettomasti hankaloidu. Koulukoteja koskien ehdotetaan myös säätämistä opettajamitoituksesta, joka turvaisi erityisopettajien riittävän määrän. Koulukodin on pidettävä huoli, että erityisen tuen opiskelijan henkilökohtaisesta osaamisen kehittämissuunnitelmasta käy ilmi riittävä tuki opiskelun suorittamiselle. Myös toisen asteen osalta pitäisi säätää selkeämmin tukimuodoista, joita erityiseen tukeen kuuluvalla opiskelijalla on oikeus saada sekä opettajamitoituksesta.

Esityksessä monialaisuudesta puhuttaessa korostetaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammatillista osaamista. Joidenkin lausuntojen mukaan lain perusteluissa voisi korostaa enemmän myös opetuksen järjestäjän ja oppilashuollon roolia monialaista asiantuntemusta tai arviointia vaativia lastensuojelulain mukaisia päätöksiä tehtäessä. Ja koska koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyvät haasteet ovat keskimääräistä yleisempiä sijaishuoltoon sijoitettujen lasten kohdalla, myös suunnitelmallinen sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen arviointi osana lastensuojelua on olennaista.

Pykälän 52 a 2 § esitettyä lisäystä (sosiaalityöntekijän olisi varmistettava lapsen perusopetukseen ja muihin opintoihin liittyvien tietojen siirtäminen opetuksen järjestäjälle) pidetään useissa lausunnoissa hyvänä, sillä oppivelvollisuutta koskevat säädökset eivät ole toistaiseksi ottaneet huomioon sijoitettujen oppilaiden kohdalle tulevia spesifejä ongelmia. Toisaalta lisäystä pidetään myös tarpeettomana ja katsotaan riittäväksi, että opetuksen järjestäjä ilmoittaa, kuten perusopetuslain 40 §:n 4 momentti edellyttää, oppilaan opetuksen järjestämiseksi välttämättömät tiedot uudelle opetuksen järjestäjälle. Tarvittaessa opetuksen järjestäjällä on perusope-

tuslain 41 §:n 4 momentin perusteella oikeus saada sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaiselta salassapitovelvollisuuden estämättä oppilaan opetuksen järjestämiseksi välttämättömät tiedot. Koska perusopetuslain (1998/628) mukaan vastuu tietojen siirtämisestä on opetuksen järjestäjällä, ehdotettu lisäys saattaa hämärtää, kenen vastuutalla tietojen siirtäminen on. Esiin nousee myös kysymys siitä, tulisiko sijoitettujen lasten sivistyksellisten oikeuksien turvaaminen kirjata kokonaisuudessaan perusopetuslakiin.

52 a § 2 momentin mukainen tietojen siirtäminen todetaan lähinnä tekniseksi toimenpiteeksi. Sosiaalityöntekijällä on oltava joka tapauksessa kokonaisvaltainen tieto lapsen opintojen tilanteesta ja suunnittelusta (opintopolku), ja hänen on jatkuvasti seurattava, onko sijaishuoltopaikka lapsen tarpeiden mukainen, jotta sivistykselliset oikeudet toteutuvat. Niiden toteutumisen varmistaminen asettaa vaateita myös sosiaalityöntekijän osaiselle (AVI:t).

Joissakin lausunnoissa kiinnitetään huomiota siihen, ettei oppilashuoltoa ja sen roolia yhteistyötahona nosteta esiin. Yleisesti ottaen yksilöllisen oppilaanohjauksen, nivelvaiheen yhteistyön sekä tiedonsiirron sujuvuus ja merkitys korostuvat. Osallisuuden aika ry toteaa, ettei ohjausvastuu välttämättä ole tukea ja tekstistä kaikuu läpi enemmän nuoren kontrollointi kuin tuki. Toimet voivat kääntyä itseään vastaan, kun oppivelvollisuuskäytäntö nostetaan. Joidenkin nuorten kohdalla opiskelu voisi olla hedelmällisempää myöhemmin.

Tärkeänä näkökulmana tuodaan esiin (EOA), että sijaishuoltopaikan sijainti voi rajoittaa olennaisesti lapsen valinnan mahdollisuuksia toisen asteen koulutuksessa. Lastensuojelulain 45 §:n mukaan lastensuojelun viranomaisen päättää viime kädessä lapsen opetuksesta ja 50 §:n mukaan myös lapsen sijaishuoltopaikasta. Sosiaalihuollon viranomaisen voi näin tosiasiasa rajoittaa päätöksillään merkittävästi lapsen ammatinvalinnan mahdollisuuksia. Valinnalla on entistä suurempi merkitys oppivelvollisuuden pidentyessä. Asialla on liittymä perustuslain 18 §:ssä jokaiselle turvattuun oikeuteen hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla.

Haasteena vaativassa sijaishuollossa voi tulla eteen se, miten lapsen jatkettuun oppivelvollisuuteen kuuluvat jatko-opinnot voidaan ja tulee järjestää, jos lapsella on pitkään kestäviä rajoituksia. Myös toisen asteen opinnot ja valmentavat opinnot tulisi pystyä joltain osin integroimaan vaativan sijaishuollon toteutukseen esimerkiksi tarjoamalla lapsille opetusta laitoksessa tai vaikkapa osaksi verkko-opintoina siihen saakka, kunnes lapsi on riittävästi kuntoutunut. Myös opintoihin ohjaus tulisi huomioida sijoitukseen tuleville peruskoulun päättäneille lapsille niin, että se olisi mahdollistettu laitoksessa tapahtuvissa palveluissa. (AVI:t)

Oppivelvollisuusiän korottamisen 18 vuoteen ajatellaan varmistavan myös sijaishuollossa olevien nuorten toisen asteen opintojen suorittamista. Lausunnoissa painotetaan sen tärkeyttä, että kaikkien lasten ja nuorten peruskoulun ja toisen asteen suorittaminen varmistetaan myös käytännössä. Siksi syksyllä 2021 voimaan tuleva oppivelvollisuuden laajentuminen on lausuntojen mukaan otettava jatkossa huomioon entistä vahvemmin myös lastensuojelulain täytäntöönpanossa. On syytä myös miettiä, tulisiko säännöksiä tarkentaa tältä osin. Esim. oppivelvollisuuden laajentamisen ja toisen asteen maksuttomuuden määrittelyä suhteessa jälkihuollon säästöksiin ehdotetaan täsmennettäväksi (esim. millaiset katkokset ja keskeytykset ovat hyväksyttäviä maksuttomuuden suhteen).

Valtion lastensuojeluyksiot toteavat lausunnossaan, että perusopetuksen järjestämisen osalta valtion koulukotien on mahdollista toteuttaa perusopetuksen ja sijaishuollon integroitua palvelua kuten tähänkin asti, mutta jatko-opintojen osalta sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen voi tarkoittaa sijaishuoltopaikan muutostarvetta. Nykymuotoinen perusopetuksen lisäopetus, johon koulukotikouluilla on järjestämislupa, voi täyttää oppivelvollisuutta koskevan veloitteen perusopetuksen jälkeisiin opintoihin hakemisesta (VN/2704/2020-

OKM-1) 31.7.2022 saakka. Tämän jälkeen oppivelvollisuuden täyttämiseen edellytetään toisen asteen koulutukseen hakeutumista tai tutkintokoulutukseen tai työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa koulutusta. (Tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta annettu laki 1215/2020). Koulukotikouluilla on ko. lain siirtymäsäännöksen nojalla (1215/2020 28 § 1 mom.) mahdollisuus järjestää tutkintoon valmentavaa opetusta 31.7.2025 saakka nykyisten opetuksen järjestämislupien perusteella.

Ehdotetun 57 § 2 momentin mukaisia perusopetuksen intervallijaksoja tukitoimena kannatetaan laajalti, mutta osin niihin suhtaudutaan varauksellisesti. Onkin syytä tarkastella, millä edellytyksillä ehdotetut intervallijaksot olisivat lapsen tai nuoren edun mukaisia, ja parempi olisi, jos nämä yksiköt voisivat konsultoiden tai jopa lapsen omaan kouluun jalkautuen antaa tukea lapselle. Jonkinlainen konsultointimalli olisi hyvä rakentaa näiden yksiköiden rooliin. Lausunnoissa korostetaan, ettei intervallijaksoista saa muodostua perusopetuksen järjestäjälle houkutusta olla järjestämättä tukea lapsen lähikouluun ja aina ensisijaista on, että panostetaan riittävästi osaamiseen ja oppimisen tukeen, jotta jokainen lapsi voisi käydä lähikoulua omassa asuinkunnassaan. Lisäksi osalle lapsista intervallijakso voi olla jo pitkän välimatkan vuoksi ongelmallinen eikä enää lapsen edun mukainen.

Parhaimmillaan intervallijaksolla voitaisiin vähentää lapsen sijoituksen tarpeen syntymistä. Jaksojen tulisi - niiden ollessa lapselle tarpeen ja hänen etunsa mukaisia - olla mahdollisia myös lastensuojelun tarpeessa oleville oppimiseensa tukea tarvitseville vammaisille lapsille edellyttäen myös, että yksikössä on muutoinkin riittävä osaaminen lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen. 6 kk + 6 kk kotiin sijoittaminen olisi hyvä lisä lakiin, koska välillä tarvitaan pidempää kotiuttamisprosessia. Tällöin on pystyttävä takaamaan riittävä tuki vanhemmille kotiin sijoittamisen aikana.

Ehdotettu 60 d § voi vaikuttaa palvelun saatavuuteen, mutta hyvänä pidetään, että erityisen huolenpidon (EHO) -jaksot toteutettaisiin jatkossa lähellä viranomaistyötä. Toisaalta tuodaan esiin mahdollisina tuottajina myös yksityiset palveluntuottajat, jotka jo nykyisellään tuottavat sijaishuollon erityistason laitospalvelua, siten että samassa pihapiirissä toimii koulu, jonka kanssa tehdään päivittäistä yhteistyötä. EHO:n laajentaminen alle 12 vuotiaille herättää kysymyksen siitä, pyritäänkö EHO:lla korvaamaan psykiatrista osastohoitoa. Erityisen vaativaa hoitoa tulee olla saatavilla lapsen omassa kasvuympäristössä, ei vain keskitetysti kaukana sijaitseissa yksiköissä. Lastensuojeluyksiköiden mitoituksia olisi hyvä miettiä, sillä vaativahoitoisia on paljon ja 7 lasta/yksikkö on usein liikaa; hoito ei tällöin ole kuntouttavaa.

9. *Esitetään säädettäväksi vaativan sijaishuollon sisällöstä, tarkoituksesta ja järjestämisestä.*

a) Onko 49 a §:n sääntely vaativasta sijaishuollosta tarkoituksenmukainen ja toteutettavissa käytännössä?

Kysymykseen antoi vastuksen yhteensä 76 lausunnonantajaa. 54:n lausujan mukaan 49 a §: sääntelyä voidaan pitää tai voidaan pääosin pitää tarkoituksenmukaisena ja toteutettavissa käytännössä. Erityisesti kuntien, kuntayhtymien ja oppilaitosten mielestä sääntely on tarkoituksen mukainen. Samaa mieltä olivat myös muun muassa Kuntaliitto, THL, Opetushallitus sekä AVI:t. Sääntelyä ei tai ei pääosin pitänyt tarkoituksenmukaisena Valvira, LAV, muutama kunta sekä jotkin yhdistykset ja liitot.

b) Mitä käytännön vaikutuksia ehdotuksella olisi?

Valtaosassa lausuntoja vaativan sijaishuollon määrittelyä pidettiin tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Osassa lausuntoja todettiin, että lastensuojelulaitospalvelut ovat jo nyt kategorisoituja ja kunnat hankkivat vaativaksi sijaishuolloksi määriteltyä palvelua. Esim. EOA:n lausunnona todettiin vaikeahoitoisten lasten sijaishuollon kehittämisen välttämättömyys ja tarve asettaa sille nykyistä korkeammat vaatimukset. Useissa

lausunnoissa pidettiin tärkeänä kansallisesti yhteistä määrittelyä, jossa huomioitaisiin erityisesti osaamiseen liittyvät tarpeet. Myönteisenä vaikutuksena pidettiin sitä, että sijaishuoltoapaikoissa voitaisiin vastata lasten tarpeisiin paremmin ja turvata erityisosaaminen. Joidenkin arvioiden mukaan lastensuojelulaitokset lähtisivät todennäköisesti erikoistumaan tiettyjen asiakasryhmien hoitoon, jolloin hoidon ja palvelun laatu saattaisi parantua.

Merkittävässä osassa lausuntoja edellytettiin sääntelyn selkeyttämistä ja sisällöllistä täsmentämistä: kohde-ryhmä, monialaisen tuen tarpeen ja vaativan sijaishuollon tarkempi määrittely, edellytettävä erityisosaaminen ja millä tavoin koulutettua henkilöstöä sijaishuoltoapaikalla tulisi konkreettisesti olla. Joissakin lausunnoissa toivottiin käsitteellistä ja sisällöllistä selkiytystä nykytilaan (esim. suhde erityisyksiköihin; eri palvelumuotojen erityispiirteiden vaikutus sijaishuollon järjestämiseen) ja muuhun ei-vaativaksi määrittyvään laitoshuoltoon ja perhehoitoon.

Useiden lausuntojen mukaan profiloitumisella saattaisi olla myös kielteisiä vaikutuksia tiettyjen sijaishuoltopaikkojen saatavuuteen ja tuotiin esille kysymys saatavuuden alueellisesta turvaamisesta. Lausuntojen mukaan ehdotettu sääntely saattaisi lisätä sijaishuoltopaikkojen vaihdoksia, siirtelyä yksiköstä toiseen ja lasten poissulkemista. Muutamassa lausunnossa ilmaistiin huoli sijaishuollon medikalisoitumisesta. Esimerkiksi AVI:n näkemyksen mukaan tulisi huolehtia siitä, ettei vaativasta sijaishuollosta muodostu väliporrasta, jota on kokeiltava ennen erityistä huolenpitoa.

Joidenkin lausuntojen mukaan ehdotetun sääntelyn arvioitiin tukevan integroitujen sote-palvelujen toteuttamista. Osassa lausuntoja epäiltiin sääntelyn toteutettavuutta mm. siitä näkökulmasta, kuinka esimerkiksi erikoissairaanhoito, päihdehoito tai vammaispalvelu saadaan rakentamaan integroitua palvelua yhteistyössä lastensuojelun sijaishuollon kanssa. Sääntelyä pidettiin tarkoituksenmukaisena, mutta sen todettiin vaativan yhteisiä toimintamalleja ja yhteistyön lisäämistä. Tuotiin esille, että tällaisilla hoitoyksiköillä tulisi olla kuntaa laajempi järjestämisalue. Joissakin lausunnoissa kysyttiin, miten varmistetaan julkisten toimijoiden palvelujen tarjonta tarvetta vastaavasti. Yksittäisten lausuntojen mukaan vaativan sijaishuollon toiminnan joustavuus tulisi turvata eikä liian jäykkää sääntelyä tulisi toteuttaa. Sääntelyn käytännön toteuttamista vaikeuttaisi myös se, että monia esityksessä kuvattuja palveluja ei ole tällä hetkellä saatavissa. Ehdotuksen todettiin edellyttävän pitkäjänteistä kansallista ja alueellista kehittämistyötä.

Merkittävässä osassa lausuntoja esityksen puutteena pidettiin mitoitussääntelyn puuttumista vaativan sijaishuollon palvelusta. Niissä pidettiin henkilöstömitoituksen säätämistä lailla keskeisenä edellytyksenä sääntelyn toteutumiselle esityksessä tarkoitettulla tavalla. Useassa lausunnossa pohdittiin resurssitarvetta.

OKA:n lausunnossa tuotiin esille, että vaativan sijaishuollon järjestäminen voinee vastata laillisuusvalvonassa esille tulleisiin havaintoihin, joiden mukaan vaikeasti oireileville lapsille ja nuorille tulisi olla tarjolla laitos, jossa he saisivat sekä lastensuojelupalveluja että psykiatrisia palveluja ja jota erikoissairaanhoito voisi tarvittaessa konsultoida. OKA:n lausunnossa tuotiin esille myös vaativaa sijaishuoltoa järjestävien laitosten lupamenettelyyn, valvontaan ja palvelun laadukkuuden varmistamiseen kohdistuvat vaatimukset. OKA esitti harkittavaksi perusteluiden täsmentämistä sen osalta, millaisella menettelyllä säännöksen 1 momentissa mainittuja tarpeita selvitetään ja miten ne kirjataan asiakassuunnitelmaan. Vaadittavan osaamisen sisällöt, taso ja laajuus tulee määritellä yksityiskohtaisissa perusteluissa tarkemmin erityisesti suhteessa ammatilliseen erityisosaamiseen.

Etenkin valvontaviranomaiset toivat esille, että uuden sijaishuollon palvelun määrittely edellyttää uuden palvelun rekisteröintiä (sosiaali- ja terveydenhuollon palvelun antajien rekisteri Valveri), suhteen täsmentämistä

yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011) annettuun lakiin ja luvan myöntämisen toimintaedellytysten tarkkaa määrittelyä (toimitilat, henkilöstön määrä ja osaaminen). Luvan myöntäminen edellyttää vaaditun integroidun palvelun ja siihen liittyvän osaamisen tosiallisen järjestämismahdollisuuden arviointia ja osoittamista. Toimintayksikön ja asuinyksikön koot tulisi määrittellä laissa. Esitetyssä aikataulussa eteneminen edellyttää säädösten lisävalmistelua ja mahdollista täsmentävän asetuksen antamista. Esimerkiksi 60 § 1 momentin muotoilu ”..oltava käytettävissään riittävä...” on liian tulkinnanvarainen. Esitettiin 49 a ja 60 §:n täsmennystä ja täydennystä. Lääketieteen, psykologian tai sosiaalityön asiantuntemuksen määrittely jää lakiluonnoksessa liian väljäksi. Riittääkö se, että lääkäri, psykologi ja sosiaalityöntekijä ovat nimettyinä ja käyvät ehkä kerran kuukaudessa yksikössä vai vaaditaanko, että jokaisessa yksikössä todella on edellä mainittua henkilökuntaa?

OKM:n lausunnon mukaan ehdotuksessa jää epäselväksi esimerkiksi se, mitä tarkoitetaan tässä ”lähihoitajalla, mielenterveyshoitajalla” OKM pitää lausunnossaan epätarkoituksenmukaisena rajata pois haastavassa henkilöstötilanteessa sellaiset toisen asteen kasvatus- ja ohjausalan ammattilaiset, joiden osaaminen on nimenumaan lasten ja nuorten tervettä kasvua tukevaa ja jossa osaamista on myös vaativaa erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten hoitoon, kasvatukseen ja ohjaukseen. OKM:n lausunnon mukaan tätä osaamista tarvovat useat ammatilliset perustutkinnot ja ammattitutkinnot (esimerkkinä mainitaan lastenhojaajat).

Valtiovarainministeriön lausunnossa henkilöstön määrän lisäämistä voidaan pitää perusteltuna, vaikka se saattaa johtaa koulutetun henkilöstön saatavuusongelmiin ja kokonaiskustannusten kasvuun. VM ei kuitenkaan pidä esitettyjä henkilöstölisäyksiä erityisen merkittäviä. VM ehdottaa henkilöstön määrän lisäämiseen liittyvien perustelujen tarkentamista jatkovalmistelussa. VM lausuu, että sosiaalityöntekijöiden saatavuutta olisi tarkasteltava laajemmin kuin koulutusmäärien lisäämisen kautta ja tarkasteltava tätä myös alueellisesti ja kuntaryhmittäin.

Ehdotettiin lastensuojelun laitoshoidon jaottelua seuraavasti:

- Sijaishuolto: asuinyksikössä 7 lasta / 7-8 kokoikäistä työntekijää. Maksimissaan 24 lapsen toimintayksiköitä.
- Vaativa sijaishuolto: asuinyksikössä 6 lasta / 12 työntekijää. Maksimissaan 12 lapsen toimintayksiköitä.
- EHO: 4 lasta / 12 työntekijää/ asuinyksikkö. Maksimissaan 8 lapsen EHO -toimintayksiköitä.

Joissakin lausunnoissa toivottiin myös lastensuojelun perusyksikkö ja erityisyksikkö -käsitteiden käyttöä.

Joissakin lausunnoissa esityksen puutteena pidettiin ohutta tutkimusperusteista vaikutusten arviointia. Joidenkin lausuntojen mukaan esitöissä ei myöskään huomioitu vammaisten lasten tarpeita riittävällä tavalla. Niissä edellytettiin vammaispalvelujen ja lastensuojelun integroidun palvelun suhteen selkeyttämistä vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin. Perusteluihin edellytettiin täsmennettävän, miten kehitysvammaisten lasten itsemääräämisoikeutta voidaan vahvistaa ja toteuttaa hänen tarpeidensa mukaiset rajoitukset vaativan sijaishuollon palvelussa.

Merkittävässä osassa lausuntoja korostettiin, että lasten tarpeisiin tulisi vastata ensisijaisesti tarpeisiin vastaavilla tukitoimilla muualla sijaishuollossa. Yhden lausunnon mukaan väkivaltaisesti käyttäytyvät ja käyttöhäiriöllä oireilevat lapset ovat jääneet luokittelun ulkopuolelle.

Yksittäisissä lausunnoissa ehdotettiin pykälän paikan vaihtamista sekä lastensuojelulain 49 §:n sijaishuollon määritelmän täsmentämistä ja laajentamista vaativan laitoshoidon osalta. Yhden lausunnon mukaan vaativa

sijaishuolto (laitoshoido) on paljon enemmän kuin lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä lapsen huoltolain 1 §:ssä säädettyin tavoin sijaishuoltona ja siksi säännöksessä tulisi mainita sijaishuoltoon kuuluvan vaativan laitoshoidon aikana lisäksi lapselle järjestettävä kuntouttava työskentely ja intensiivinen ammatillisesti koulutetun aikuisen läsnäolo, joka vastaa lapsen erityiseen tai monialaiseen tuen tarpeeseen. Ehdotettiin säännöksen siirtämistä laitoshoidoa koskevaan osioon, koska vaativan sijaishuollon määritelmän mukaista hoitoa huolenpitoa ja kasvatusta ei voida järjestää perhehoitona.

Sääntelyn ennakoitiin todennäköisesti vaikuttavan kustannusten nousuun. Pääasiassa yksityiset palveluntuottajat vastustivat EHO-palvelutuotannon keskittämisehdotusta.

Ahvenanmaan maakuntahallitus tuo lausunnossaan esiin oikeuden saada palveluja omalla äidinkielellään ja sen, että valtion koulukotien tulisi tarjota myös ruotsinkielisiä vaativan sijaishuollon palveluja.

10. Selkeyttääkö ehdotettu muotoilu erityisen huolenpidon jakson hoidollista ja kuntouttavaa sisältöä?

Kysymykseen vastanneista (yhteensä 76 lausunnonantajaa) valtaosa (67) piti ehdotettua muotoilua erityisen huolenpidon jakson hoidollista ja kuntouttavaa sisältöä selkeyttävänä. Neljä vastaajaa ei pitänyt tai ei pääosin pitänyt ehdotettua muotoilua selkeyttävänä. Viisi lausunnonantajaa ei ottanut asiaan kantaa.

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 10

Valtaosassa lausuntoja ehdotettua muutosta (erityistä huolenpitoa koskevien säännösten siirtämistä rajoituksia koskevasta luvusta laitoshoido-lukuun) pidettiin tärkeänä ja kannatettavana. Pidettiin hyvänä, että erityistä huolenpidon jaksoa ja tuen sisältöä on avattu perusteellisemmalla tavalla. Tarkoituksenmukaisena pidettiin myös sitä, että erityisen huolenpidon jaksoon mahdollisesti liittyvät rajoitukset ja rajoitustoimenpiteet tehdään yksilöllisen arvioinnin perustella erikseen. Jakson pidentämismahdollisuutta pidettiin pääsääntöisesti hyvänä. Sen arvioitiin mahdollistavan parempaa yksilöllistä kuntoutusta ja parantavan lopputuloksia esimerkiksi vakavista päihdeongelmista kärsivien nuorten kohdalla sekä katkaisevan paremmin päihde- ja väkivaltakehityksiä ja ehkäisevän rikosten tekemistä. Ehdotettujen muutosten arvioitiin vastaavan lastensuojelun kentän toiveisiin.

Yksittäisissä lausunnoissa ehdotettiin mm. sen tarkentamista, kuinka usein sosiaalityöntekijän on seurattava tilannetta jakson aikana, ruotsinkielisen käännöksen muuttamista muotoon *effektiverad barnskyddsvård*, sanamuotojen täsmentämistä tulkinnanvaraisuuden vähentämiseksi sekä mikä on riittävä osaaminen ja mitä konkreettisesti tarkoittaa ”olla käytettävissä”. Esimerkiksi AVI:n lausunnossa sääntely todetaan melko yleisluontoiseksi. Lausuntojen mukaan tulisi lisätä vaikuttavuustutkimusta sekä systemaattista hoito- ja kuntoutusmenetelmien arviointia ja osaamisen kehittämistyötä. Kansallista pitkäjänteistä kehittämistä toivottiin. Tuotiin esille tarve kehittää erityisen huolenpidon sisältöä laajemmin kuin vain päihde- ja mielenterveystyön näkökulmasta sekä profiloida toimintaa myönteisten tavoitteiden kautta. Ehdotettiin ongelma- ja yksilöllähtöisen tarkastelun rinnalle myös väkivaltakokemuksiin ja rikolliseen käyttäytymiseen kohdistuvia toimenpiteitä ja uusia tapoja jäsentää lasten ja nuorten tilanteita.

Joissakin lausunnoissa toivottiin EHO-jaksojen ja niitä tarjoavien sijaishuoltopaikkojen suhdetta päihdevieroitusta ja -kuntoutusta tarjoaviin sijaishuoltopaikkoihin. Kysyttiin päihdevieroituksen ja lääkinnällisen päihdevieroituksen taustalla olevaa päätöstä (tuleeko olla EHO-päätös). Ehdotettiin pedagogisen lausunnon mainintaa erityisen huolenpidon säännöksessä. Yksityiskohtana kiinnitettiin huomiota 60 §:n otsikkoon, joka ei lausujan mukaan ehkä enää vastaa pykälän sisältöä.

Useiden lausuntojen mukaan erityisen huolenpidon jakson pituuden muuttaminen voi kasvattaa erityisen huolenpidon paikkojen lisäämisen tarvetta. Tosin joidenkin lausuntojen mukaan muiden palvelujen ja etenkin vaativan sijaishuollon kehittäminen voisi vähentää erityisen huolenpidon tarvetta. Jos muissa palveluissa kyettäisiin vastaamaan lasten ja perheiden muuttuviinkin ja ajoittain hyvin vaativiin palvelutarpeisiin, se voisi vähentää erityisen huolenpidon tarpeessa. Voi olla haasteena saada erityisen huolenpidon jakson paikkoja, jotka ovat ainoastaan alle 12 vuotiaille lapsille. Joissakin lausunnoissa tuotiin esille riittävän siirtymäajan tarve.

OKA:n lausunnossa ehdotettiin, että 60 a §:ssä säädettäisiin tai sen säännökohtaisissa perusteluissa todettaisiin 60 c §:n perusteluissa todettu huomio siitä, että erityisen huolenpidon jaksolla ei voida korvata esimerkiksi lapsen tarvitsemaa psykiatrista sairaalahoitoa tai diagnostista tutkimusta ja että erityisen huolenpidon jakso ei voi olla rangaistus lapsen huonosta käytöksestä. Lisäksi perusteluissa on viitattu rajoitusäänöksiin. Lausunnossa todetaan, että nykyisessä erityisen huolenpidon järjestämistä koskevassa säännöksessä (72 §) on säädetty erityisen huolenpidon edellytyksenä, että sijaishuoltoa ei ole lapsen hoidon ja huolenpidon tarve huomioon ottaen mahdollista järjestää muulla tavoin eivätkä terveydenhuollon palvelut sovellu käytettäväksi erityisen huolenpidon sijaan.

11. Ehdotuksen tavoitteena on turvata erityisen huolenpidon jakson riittävän pitkä aika lapsen itseään vahingoittavan käyttäytymisen ja vakavan päihdeongelman katkaisemiseksi.

a) Vastaako ehdotettu muotoilu näihin tavoitteisiin?

Kysymykseen vastanneista 77 lausunnonantajasta lähes kaikki (72) vastasivat ehdotetun muotoilun vastaavan tai vastaavan pääosin esitettyihin tavoitteisiin. Vain kaksi vastasi, ettei ehdotettu muotoilu vastaa tai ei pääosin vastaa tavoitteisiin.

c) Millaisia vaikutuksia erityisen huolenpidon jakson pidentämisellä olisi?

Valtaosassa lausuntoja todettiin, että jakson pidentämisellä voitaisiin parhaimmillaan mahdollistaa intensiivinen työ lapsen hengen, terveyden ja kehityksen turvaamiseksi sekä katkaista lasta vahingoittava kierre. Sen arvioitiin parantavan merkittävästi mahdollisuuksia kuntouttaa vaikeimmin oireilevia lapsia. Esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun lausunnossa todetaan, että jos jakson perusteena on esimerkiksi vakava päihteidenkäyttö, on ensiarvoisen tärkeää, että jakso on riittävän pitkä hoidon tavoitteiden toteutumiseksi. Riittävän pitkän päiheteettömän jakson aikana esimerkiksi psykologisten tutkimusten tekeminen voisi mahdollistua ja olla tarkoituksenmukaista. Jakson riittävän keston arvioitiin mahdollistavan myös luottamussuhteen rakentamisen ja luottamussuhdetta edellyttävän työskentelyn. Joissakin lausunnoissa korostettiin, että erityisen huolenpidon jaksojen tulee määrittyä ja toteutua nimenomaan kuntouttavana laitoshoidona, ei rajoitustoimenpiteenä. Huomiota tulisi kiinnittää erityisesti erityisen huolenpidon hoidolliseen ja kuntouttavaan sisältöön ja laatuun.

Jakson aikaisen liikkumisvapauden rajoittamisen pidentäminen voitaisiin nähdä perusteltuna, jotta lapsen kuntoutus ja jakson tavoite voi onnistua. Toisaalta lausuntojen mukaan erityisen huolenpidon jaksojen pidentämisen vaarana voi olla se, että rajoitustoimenpiteitä käytettäisiin samalla tavalla koko jakson aikana, vaikka lapsen tilanne paranisikin. Säännös voisi luoda paineen kehittää jakson sisältöä sellaiseksi, että minimoidaan jakson pituuden aiheuttamia haittoja (esim. laitostuminen). Lapsen yksilöllinen harrastustoiminta ja jatko-opintojen koulunkäynti tulisi pystyä mahdollistamaan pitkän erityisen huolenpidon jakson aikana.

EOA:n lausunnossa todetaan: Jotta jakson pidentäminen olisi perusteltua, tulisi voida varmistua siitä, että ehdotettujen säännösten perusteella on mahdollista saavuttaa selvästi parempi erityisen huolenpidon taso ja

tuloksellisuus kuin tähän mennessä. Erityisen huolenpidon jakso turvaa useiden lapsen perusoikeuksien toteutumista, mutta samalla se merkitsee lapsen kannalta erittäin merkittäviä perus- ja ihmisoikeuksien rajoituksia. Lapsen oikeuksia ja vapauksia on jakson aikana mahdollista rajoittaa enemmän kuin sijaishuollon aikana muutoin. Tämän vuoksi erityisen huolenpidon edellytykset ja jakson pituus on säänneltävä laissa rajoitettavien perusoikeuksien suojan kannalta riittävän yksityiskohtaisesti. Sama koskee myös jakson pidentämistä. Jakson pidentäminen edellyttää myös varmuutta siitä, että huolenpidon sisältö on niin laadukasta, että se voi perustella perusoikeuksien rajoitukset.

Joidenkin lausuntojen mukaan riskinä on, että maksimiaikaa käytetään niissäkin tilanteissa, joissa lyhyempi jakso olisi perusteltu. Esitettiin kysymys siitä, mitä ”erittäin painavat syyt” tarkoittavat ja miten vältetään jakson pidentäminen automaattisena ratkaisuna. Toisaalta todettiin, että erityinen huolenpito tulee tällä hetkelläkin päättää heti, kun se ei ole enää tarkoituksenmukaista. Lapsiasiavaltuutettu korosti, että erityisen huolenpidon jakson päätöksen teossa on oltava riittävä ammatillinen osaaminen ja resurssit.

Todettiin, että jaksojen pidentäminen saattaa lisätä erityisen huolenpidon paikkojen tarvetta. Toisaalta nähtiin, että riittävän korkea henkilöstömitoitus vaativan sijaishuollon palvelussa voisi vähentää erityisen huolenpidon tarvetta.

Huolenaiheina todettiin, että jakson pidennyksestä aiheutuu uudentyyppisiä vaatimuksia tiloille ja ehdotukset voisivat nostaa hoitovuorokausihintaa. Kustannusvaikutukset voivat olla merkittäviä etenkin silloin, jos lapsella on päällekkäisiä sijaishuoltopaikkoja. Lapsen erityisen huolenpidon jaksosta johtuvalla sijaishuoltopaikkamuutoksella voi olla haittavaikutuksia. Yhdessä lausunnossa kysyttiin, voisiko erityisen huolenpidon jakson toteuttaa (”viedä”) lapsen pitkäaikaisessa sijaishuoltopaikassa sen sijaan, että lapsi siirretään erityisen huolenpidon yksikköön. Pohdittiin myös tarvetta säätää siitä, että aina ennen erityisen huolenpidon jaksoa ensisijaista on vahvistaa lapsikohtaista resurssia pitkäaikaiseen sijaishuoltopaikkaan.

Yksittäisissä lausunnoissa todettiin tarve kansalliselle hoito- ja kuntoutusmenetelmien tarkastelulle ja kehittämiselle sekä panostus erityisen huolenpidon jaksoja ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin.

12. Erityisen huolenpidon jakson päätöksenteko: Millaisia vaikutuksia olisi nykyisen päätöksentekorakenteen (30 + 60 vrk) muuttamisella siihen, että jatkossa yksi päätös mahdollistaisi enimmillään 90 vuorokauden erityisen huolenpidon jakson ja sen jälkeen tarvittaessa enimmillään toisen 90 vuorokauden jakson?

Valtaosa lausunnonantajista piti ehdotettua muutosta kannatettavana ja tarkoituksenmukaisena. Sen todettiin mm. asettavan lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle aikaisempaa tiiviimmän veloitteen seurata ja arvioida jakson aikana tarkasti jaksolle asetettuja tavoitteita sekä tarvittaessa lopettaa jakso. Tämän voi olettaa parantavan lapsen oikeusturvaa ja selkeyttävän päätöksentekoa. Pitkäjänteisempi 90 vrk päätös mahdollistaisi sen, että lapsi ja henkilökunta saisivat keskittyä jo ensimmäisen 30 vrk aikana täysin lapsen kanssa työskentelyyn mahdollisen jatkolausuntoprosessin sijaan. Esimerkiksi AVI:n lausunnon mukaan nykyisten EHO-jaksolle sijoitettujen lasten tilanne on usein niin vaikea, että jaksot ovat pääosin 90 vrk:n mittaisia. AVI:t ja Valvira pitävät perusteltuna tehdä suoraan 90 vrk:n päätös, joka voidaan tarvittaessa lakkauttaa aiemmin. On kuitenkin huolehdittava siitä, että EHO-jaksoja ei ruveta ketjuttamaan.

Ehdotettiin, että säädöksessä tulisi määritellä rakenteet, jotka tukisivat turvallista siirtymää ja joilla erityisen huolenpidon jakson aikana saavutetut tavoitteet turvataisiin. Säädöksellä tulisi velvoittaa myös sijaishuoltopaikkojen välistä yhteistyötä sen lisäksi, että korostetaan sosiaalityöntekijän veloitetta tiiviiseen tilanteen arviointiin. Lausunnoissa (esim. LAV) todetaan myös, että pitkät EHO-jaksot tullevat estämään lapsen paluun entiseen sijaishuoltopaikkaansa, koska sijaishuoltopaikat eivät voi pitää paikkoja tyhjiillään ainakaan

ilman erillistä korvausta. Lapsen hoidon pysyvyyden ja ihmissuhteiden jatkuvuuden kannalta tämä voi muodostua ongelmaksi, sillä käytännössä EHO-jakso tulee usein merkitsemään uutta sijoitusta.

Esimerkiksi LAV toi esiin, että jopa 180 vuorokauden mittaisen erityisen huolenpidon jakson vaikutukset esimerkiksi ystävyyssuhteisiin tulisi huomioida. Lausunnossa todetaan myös lapsen ja nuoren aikakäsityksen ja ajan kulkuun liittyvien kokemusten poikkeamisen aikuisten kokemuksesta.

Kuntaliiton lausunnon mukaan sosiaalityöntekijän työmäärä saattaisi lisääntyä, kun moniammatillisen arvioinnin tulisi nykyistä enemmän perustua lapsen henkilökohtaiseen tapaamiseen.

Ongelmana nykytilanteessa on, että lapsen erityisen huolenpidon toteutumiseksi edellytyksenä olevia asiantuntijalausuntoja ei saada, jolloin lapsi ei myöskään pääse hoitojaksolle. Lapsi voi kieltäytyä tapaamasta asiantuntijoita. LAV ehdottaa säännökseen kirjattavaksi, että päätös erityisen huolenpidon jaksosta voitaisiin tehdä ilman asiantuntijalausuntoa, mikäli sen järjestäminen on mahdotonta tai epätarkoituksenmukaista ja hoidon tarve voidaan arvioida muilla tavoin. Esim. AVI:n lausunnossa todetaan, että esityksessä jää epäselväksi se, voidaanko terveydenhuollon lausunto kirjoittaa tapaamatta lasta (perustuen vain keskusteluun ja asiakirjatietoon), ja onko se lapsen kannalta asianmukaista.

OM tuo esiin, että erityisen huolenpidon jaksosta on tehtävä 60 b §:n 1 mukaan päätös, jonka tulee olla määrääkäsäinen. Se voidaan tehdä enintään 90 vuorokaudeksi kerrallaan, jota voidaan erittäin painavista syistä jatkaa enintään 90 vuorokaudella. Ensimmäisen enintään 90 vuorokauden jakson osalta laissa ei kuitenkaan ole kriteerejä sen pituudelle eikä harkintaa rajaavia säännöksiä (vrt. 2 momentti). Säännöstä huolenpidon jakson kestosta on täsmennettävä. Lain 60 e §:ssä säädettäisiin sitä, että jakso on lopetettava välittömästi, jos se on osoittautunut tehottomaksi sille asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi tai kun sen tarvetta ei enää ole. Perusoikeuksien kannalta on välttämätöntä, että jakson pituuden rajaava säännös olisi 60 b §:n 1 momentin alkuperäisen päätöksen kohdalla.

13. Onko ehdotettu erityisen huolenpidon asumisyksiköiden henkilöstöresurssi (59 a §) riittävä?

Kysymykseen vastanneista lausunnonantajista (yhteensä 75) suurin osa (65) piti tai piti pääosin ehdotettua erityisen huolenpidon asumisyksikön henkilöstöresurssia (59 a §) riittävänä. Vastaajista vain kaksi ei pitänyt tai ei pääosin pitänyt ehdotusta riittävänä.

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 13

Valtaosassa lausunnoista todettiin, että ehdotettu 3 työntekijää/lapsi olisi tarkoituksenmukainen ja riittävä mitoitus. Esimerkiksi LSKL lausunnon mukaan erityisen huolenpidon vaativuus sekä erityisen huolenpidon jaksosta hyötyvien nuorten kokonaistilanteen haastavuus huomioiden on välttämätöntä, että hoito- ja kasvatustehtävissä on vähintään 3 työntekijää yhä lasta kohden. Joidenkin lausuntojen mukaan esimerkiksi 2,5 voisi riittää. Useassa lausunnossa kuitenkin tuotiin esiin ehdotetun henkilöstöresurssin kustannusvaikutukset ja niiden mahdollinen vaikutus palvelun saatavuuteen.

Joidenkin lausuntojen mukaan ehdotettu sääntely (59 a §) ei tuo riittävässä määrin esiin jokaisessa vuorossa kulloinkin läsnä olevaa työntekijää ja ehdotettiin työvuorokohtaista sääntelyä.

Erityisen huolenpidon palvelussa henkilöstön osaamisella, kokemuksella ja koulutuksella sekä työryhmän moniammatillisuudella arvioidaan olevan keskeinen merkitys riittävän henkilöstömäärän ohella. Sääntöksen ehdotetaan tarkennettavaksi, minkälainen resursointi koulutuksen ja kokemuksen osalta yksikössä tulisi olla.

Riittäväällä asiantuntemuksella voitaisiin turvata myös tutkimuksellisen tiedon ja menetelmien systemaattisempi hyödyntäminen sijaishuollossa.

Joissakin lausunnoissa todettiin, että mahdollisen riittävän osaamisen löytäminen ja lisähenkilöiden palkkaaminen voi olla hankalaa. Ehdotettiin koulutuspaikkojen lisäämistä sekä alan veto- ja pitovoiman parantamista henkilöstön riittävyyden varmistamisella. Tuotiin esiin myös se, että nykyinen koulutus ei anna riittäviä valmiuksia vaatimaan sijaishuoltoon ja kansallisten koulutusstandardien puute.

Joissakin lausunnoissa kysyttiin perusteluja henkilöstömitoitukselle sekä ”riittävän osaamisen” tarkempaa määrittelyä ja sen määrittämistä. 59 a § 3 momentin merkitystä pidettiin joissakin lausunnoissa epäselvänä. Lausunnon mukaan henkilöstöresurssiin olisi tarpeen mieltää muille lastensuojeluyksiköille konsultaatiota antava resurssi.

Lupa- valvontaviranomaisen näkökulmasta tarkasteltuna pidettiin puutteena sitä, ettei vaativan sijaishuollon lastensuojelulaitoksen asumisyksikköön ole ehdotettu henkilöstön vähimmäismitoitusta. Asialla on yhteys vaativaa sijaishuoltoa toteuttavan toimintayksikön toimintaedellytysten arviointiin. Pidettiin epäselvänä sitä, rinnastuvatko nykyiset lapsi- ja nuorisokotien erityisyksiköt joiltakin osin (toimintatavoiltaan) uusiin vaativiin sijaishuollon yksikköihin. Lupa- ja valvontatoiminnan näkökulmasta pidettiin perusteltuna erilaisten lastensuojelun sijaishuollon lapsi- ja nuorisokotien palvelumuotojen täsmällisempää määrittelyä ja sääntelyä.

AVI ehdotti, että asuinyksikön henkilöstömitoitus määriteltäisiin nykyisen lain sääntelyä vastaavasti siten, että turvataan riittävä henkilöstömitoitus kaikissa tilanteissa. Eli silloinkin, kun yksikkö on esimerkiksi vasta aloittamassa toimintaansa tai jos muusta syystä asiakaspaikat eivät ole täynnä, ja yksikössä on vaikkapa 1-3 lasta, tulisi olla asuinyksiköltä edellytettävä vähimmäismitoitus. AVI pitää lapsen oikeusturvan kannalta olennaisena sitä, että lakiin jätetään ehdoton henkilöstön minimimitoitusta koskeva säännös. AVI:n näkemyksen mukaan epäselväksi jää, mikä on yksikön koko ja miten paikkamäärä määritellään. Ks. kohdassa 9 b esitetty määrittely.

OM kehottaa lausunnossaan tarkastelemaan ehdotettua 59 a § sääntelyn toimivuutta kokonaisuutena.

OKA:lla ei ollut lausuttavaa erityisen huolenpidon asumisyksiköiden henkilöstöresurssista, mutta lausunnossa tuotiin huolenaiheena esiin se, onko lastensuojelun sijaishuollon henkilöstömitoitus muutoinkaan riittävä. Lausunnossa viitataan esitysluonnoksen vaihtoehdot ja niiden vaikutukset -jaksossa käsiteltyihin henkilöstömitoituksiin. OKA:n lausunnon mukaan vähimmäismitoitusten korottamisen yhdessä on erityisesti kiinnitettävä huomiota korottamisesta aiheutuvien kustannusten kattamiseen sekä terveyden- ja sosiaalihuollon ammattihenkilöiden saatavuuteen.

14. Ehdotuksessa esitetään erityisen huolenpidon jaksojen tuottamista valtion lastensuojeluyksiköille, yksityisille koulukodeille sekä kunnan ja maakunnan omistamille lastensuojelulaitoksille.

a) Onko ratkaisu tarkoituksenmukainen?

Kysymykseen vastanneista lausunnonantajista (yhteensä 77) suurin osa (54) vastasi ratkaisun olevan tai olevan pääosin tarkoituksenmukainen (mm. monet kunnat ja kuntayhtymät, yhdistykset sekä oppilaitokset). Yksittäisistä vastauksista tätä mieltä olivat myös mm. Valvira, THL, LAV, LSKL, Kuntaliitto, OKA, Opetushallitus sekä THL. Vastaajista 15 ei pitänyt tai ei pääosin pitänyt ratkaisua tarkoituksenmukaisena. Tätä mieltä olivat lausunnonantaneet yritykset sekä kuusi kuntaa.

b) Mitä vaikutuksia sillä olisi?

Lausunnoissa näkemykset hajaantuivat siten, että suurin osa piti ehdotettua muutosta tarkoituksenmukaisena tai pääosin tarkoituksenmukaisena. Alle neljäsosa kysymykseen vastanneista ei pitänyt ehdotettua muutosta tarkoituksenmukaisena. Lupa- ja valvontaviranomaisten mukaan tällä hetkellä on erittäin vähän yksityisiä yksiköitä, jotka järjestävät erityistä huolenpitoa. Näiden osalta saattaisi tulla lupaehdot uudelleen arvioitaviksi. Lupaviranomaisen (Valvira) näkökulmasta olisi syytä säännellä (siirtymäsäännös) sitä, miten nykyiset EHO-yksiköjä koskevien lupien kanssa toimitaan. Lausunnoissa edellytettiin myös riittävän pitkää siirtymäaikaa, jonka puitteissa kunnallisia/maakunnallisia yksiköitä voitaisiin perustaa. Pääsääntöisesti sen järjestäminen on sen verran vaativaa, että on perusteltua säännellä se kuntien ja valtion vastuulle.

Toisaalta etenkin yksityisen sektorin toimijat toivat esiin, että yksityiset toimijat tulisi huomioida jatkossakin erityisen huolenpidon palvelun tuottajina, jos palvelut, tilat ja toimijat täyttäisivät kriteerit ja lain edellytykset. Esimerkiksi HALI toi esiin, että palvelun tuottamiseksi olisi hyödynnettävä kaikki olemassa olevat resurssit ja alalla (sekä yksityinen että julkinen) jo oleva osaaminen ja sen kehittäminen. Lausunnon mukaan yksityisen palveluntuotannon välttämättömyydestä lasten edun ja riittävän saatavuuden turvaamiseksi on runsaasti näyttöä. Myös esim. Sosiaalityöntekijöiden seura toi esiin, ettei yksityisten ja julkisten erityisen huolenpidon toteuttajien välillä ei ole tällä hetkellä laatueroa.

Tuottamisen keskittämisen mielekkyyttä perusteltiin mm. sillä, että kyseessä on erikoistunut palvelu ja kansallisen kehittämisen turvaamisella. Valtaosassa lausuntoja ehdotusta pidettiin perusteltuna etenkin siitä näkökulmasta, että erityisen huolenpidon toteuttaminen edellyttää vahvaa puuttumista perusoikeuksiin. Ratkaisun todettiin alleviivaavan erityisen huolenpidon jaksojen erityistä luonnetta ja julkisen hallinnon välitöntä vastuuta sen toteuttamisessa. Todettiin, että merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan antaa vain viranomaiselle, ellei laissa toisin säädetä. Joidenkin lausuntojen mukaan kouluintegraation toteuttamisen todettiin onnistuvan parhaiten julkisena palveluna. Ainakin yhdessä lausunnossa tuotiin esille yksityisten koulukotien asema mahdollisina erityisen huolenpidon palvelujen tuottajina suhteessa muihin yksityisiin palveluntuottajiin.

Joissakin lausunnoissa todettiin paikkojen riittämättömyys tällä hetkellä. Esim. OKA:n mukaan keskittäminen voisi varmistaa tarvittavan osaamisen, mutta lisäksi tulisi varmistaa erityisen huolenpidon asiakaspaikkojen riittävyys. Palvelun keskittäminen edellyttäisi resurssien ja osaamisen varmistamista koulukodeissa sekä jonojen sujuvuuden varmistamista. Esim. THL piti lausunnossaan tärkeänä sitä, että riittävyyttä seurataan kansallisesti. Yksittäisissä lausunnoissa tuotiin esille myös kysymys yksiköiden maantieteellisestä sijainnista ja äidinkielenään ruotsia puhuvien lasten erityisen huolenpidon palvelujen saatavuuden turvaamisesta ja ko. yksiköiden ja oman kodin välimatkaan.

Ehdotuksen myönteisenä vaikutuksena arvioitiin, että keskittäminen voisi lisätä osaamista ja taata kuntouttavan erityisosaamisen kumuloituminen sekä vahvistaa laatua erityisen huolenpidon jaksojen tuottamisessa. AVI:en mukaan EHO-jaksojen palvelut voitaisiin toteuttaa tasalaatuisesti, kun ne järjestettäisiin saman organisaation alla. Keskittäminen voisi selkiyttää ja yhdenmukaistaa erityisen huolenpidon jaksojen sisältöjä ja toimintatapoja sekä kannustaa kuntia oman tuotannon kehittämiseen. Toiminnan keskittämisellä sijaishuollon ja perusopetuksen integroivista tukea tarjoaville yksiköille voitaisiin varmistaa lasten sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen sijaishuollon aikana (LSKL). Esim. LSKL:n näkemyksen mukaan erityisen huolenpidon jaksojen tuottajien kytkeminen OT-keskusverkostoon olisi välttämätöntä. Erityisen huolenpidon jaksot

vaativat sekä yksilön, että valtaa käyttävien oikeusturvan kannalta oikeudellisten kysymysten, vastuu- ja velvollisuuskysymysten sekä resursointi- ja valvontakysymysten ratkaisemista systemaattisesti ja keskitetysti. Tällöin myös erityisestä huolenpidosta tulisi läpinäkyvämpää.

Keskittäminen edellyttäisi sekä kuntien että valtion lastensuojelulaitosten erityisen huolenpidon osastokapasiteetin kasvattamista. Esim. Helsingin kaupungin lausunnossa esitettiin, että valtion lastensuojelulaitokset ottaisivat nykyistä suuremman vastuun erityisen huolenpidon paikkojen järjestämisestä ja laajentaisi toimintaansa. Valtion koulukodeille tulisi säätää alle 12-vuotiaiden lasten erityisen huolenpidon tehtävästä huolehtiminen.

15. Miten 11 luvun säännökset rajoituksista toteuttavat sijaishuollossa olevien lasten perus- ja ihmisoikeuksia?

Muutoksia pidettiin useassa lausunnossa oikeansuuntaisena ja tavoitteiltaan kannatettavana. Luvun otsikon muuttamista pidettiin niin ikään hyvänä muutoksena. Muutoksilla pyritään parantamaan sijaishuollossa olevien lasten oikeusturvaa ja vahvistamaan heidän oikeuttaan henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen sekä yksityiselämän suojaan. Sääntelyllä voidaan vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä niissä tilanteissa, kun niitä ei tosiasiallisesti tarvita. Useammassa lausunnossa muistutettiin lapsen kronologisen iän ja kehitysiän erosta ja huomioimisesta sekä eri sukupuolten ja transsukupuolisten yhdenvertaisesta kohtelusta rajoitustoimenpiteiden käytössä. Muutosten myötä sosiaalityöntekijän vastuu ja työmäärä lapsen kohdistetuista rajoitustoimenpiteistä ja päätöksenteosta lisääntyy. Kirjaamis- ja tiedottamisvelvoitteiden todettiin parantavan rajoitustoimenpiteiden valvontaa ja läpinäkyvyyttä.

Rikosoikeudellista virkavastuuta koskevaa selkiyttävää säännöstä (61:3) pidetään tarpeellisena ja perusteltuna. Rajoitustoimenpiteissä on täsmennetty perustuslain 124 §:n mukaista julkisen vallan ja merkittävän julkisen vallan käyttöä sekä vahvistettu lapsen oikeusturvaa. Rajoitusten käytön yleisten edellytysten osalta esitettiin harkittavaksi, pitäisikö säädöstekstissä (esimerkiksi 61 a §:n 3 momentti) todeta, että rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää kurinpidollisina toimina. (OKA)

Oikeusministeriö toi esiin, että perusteluissa pitää kuvata lastensuojelun rajoitustoimivalta suhteessa perustuslain 124 §:n säännökseen. Lisäksi oikeusministeriö esitti useita yksittäisiä huomioita ja täsmennyksiä rajoitustoimenpiteisiin liittyen.

Useassa lausunnossa todettiin, että rajoitustoimenpiteiden käyttö lain tavoitteiden mukaisesti ja lapsen perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen, edellyttää ennen muuta laajamittaista ja perusteellista kouluttamista sekä riittävää ammatillisesti osaavaa henkilökuntaa. Lausunnoissa tuotiin mitoituksen ohella esiin myös toimivien rakenteiden, prosessien sekä johtamisen tärkeys. Ongelmina nostettiin esiin vastuusosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja puute sekä vaadittiin työvoiman saatavuuden varmistamista. Nostettiin esiin myös koulutuksen (ml. täydennyskoulutus) valvonta. Perhehoidon osalta toivottiin, ettei toimeksiantosuhteista perhehoitajaa jätettäisi yksin haastaviin arjen tilanteisiin ja esitettiin yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa tehtävää hoito- ja kasvatussuunnitelmaa välineenä turvata lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen arjen kasvatustilanteissa.

Ehdotettua 61 c §:n säännöstä henkilöstön riittävästä ja osaamisesta pidetään tarpeellisena ja kannatettavana. Se tukee lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Huolena kuitenkin tuotiin esiin, ettei perustason ja vaativan sijaishuollon osalta esitetä laissa täsmennyksiä henkilöstön määrään. Tärkeää olisi myös huolehtia sijaishuoltoon tulevien ammattilaisten soveltuvuus alalle. (LSKL ja AVI). Oikeusministeriön lausunnossa esitettiin perusteluihin täsmennyksiä henkilöstön perehdytyksestä, koulutuksesta ja osaamisesta.

Pätevyysvaatimuksiin esitettiin vaativan sijaishuollon osalta useamman vuoden työkokemusta. Kuntakentän velvollisuuteen valvoa lastensuojelua kiinnitettiin huomiota. Tuotiin esiin myös, että tutkimuksen keinoin olisi pystyttävä seuraamaan, kuinka sijoitettujen lasten oikeudet toteutuvat.

Muutamassa lausunnossa tuotiin esiin, että ehdotetut säännökset eivät välttämättä aina vastaa kehitysvammaisen tai vastaavaa tukea tarvitsevan lapsen tarpeita ja jatkovalmistelussa tulisivat selkiyttää lastensuojelulain ja vammais- sekä myös valmisteilla olevan itsemääräämislainsäädännön yhdyspinnat asiaa ensisijaisesti lapsen edun näkökulmasta tarkastellen.

Neuropsykiatrisesti oireilevien lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta nostettiin esiin, että on oleellista huomioida yksilöllisestä neuropsykiatrisilla diagnooseilla todetuista ominaisuuksista eli neuroerilaisuudesta johtuvat vaatimukset. Pakkotoimien ja rajoitusten sijasta näiden henkilöiden kanssa parempiin tuloksiin usein päästään yhteistyöllä ja vuorovaikutusosaamisella.

Useammassa lausunnossa tuotiin esiin rajoitusten käyttöön liittyvän seurannan, tilastoinnin ja tutkimuksen tehostamisen tarve. Tuotiin myös esiin sijaishuollon työntekijöiden koulutuksen ja osaamisen kehittämisen välttämättömyys sekä tuki. Viimeksi mainittua olisi esimerkiksi se, että toiminnan lainmukaisuutta tuettaisiin ennakkollisen ohjauksen vahvistamisella. Ohjauksen tulisi olla selkeää ja ristiriidatonta. Useammassa lausunnossa tuotiin esiin myös huoli sosiaalityön asiakasmääristä ja 35 lapsen mitoituksen riittämättömyys.

16. Miten ehdotetut 11 luvun tarkennetut säännökset toteuttavat ehdotetun 4 a §:n 2 momentin tavoitteita? Miten ehdotetut muutokset vastaavat käytännön tilanteisiin sijaishuollossa?

Oikeusministeriö pitää lausunnossaan PL 124 § ja merkittävän julkisen vallan käytön sekä virkavastuun näkökulmasta tarpeellisena lastensuojelulain rajoitustoimenpiteiden valtiosääntöoikeudellista arviointia kokonaisuudessaan sekä sääntelyn saattamista paremmin vastaamaan muuta rajoitustoimenpiteitä koskevaa sääntelyä (ks. esim. PeVL 35/2013 vp perusopetuslakiin sisältyvien rajoitustoimenpiteiden valtiosääntöoikeudellisesta merkityksestä tai PeVL 11/2016 vp).

63 § Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös

Lausunnoissa todettiin, että pykälä huomioi lapsen perusoikeuksien toteutumisen ja julkisen vallan käytön. Yhteydenpidon rajoittaminen on lapsen perusoikeuksiin kajoava toimenpide ja julkisen vallan käyttöä. Lastensuojelulaitoksen on tarpeen pystyä tekemään yhteydenpidon rajoituksia kuitenkin akuuteissa tilanteissa, esimerkiksi virka-ajan ulkopuolella, kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei pysty arvioimaan päätöksen perusteita ja tekemään päätöstä. Päätöksen toimittaminen ja alistaminen lapsen asioista vastaavan ja johtavan sosiaalityöntekijän arvioitavaksi tukee tulkintaa julkisen vallan käytön edellytyksistä. Niin ikään päätöksen laajuuden rajaaminen siten, että laitoksen on mahdollista tehdä 30 vuorokauden sijasta vain 7 vuorokauden päätös voidaan nähdä edistävän lapsen oikeusturvaa. (mm. OKA, LSKL, AVI)

Lausunnoissa tuotiin esiin, että muutos vahvistaa sosiaalityöntekijän lapsikohtaista valvontaa ja tietoisuutta lapsen tilanteesta. Lausunnoissa todettiin, että sosiaalityöntekijän vastuu ja sosiaalityöntekijän työmäärä yhteydenpidon rajoittamisen osalta harkinnassa ja päätöksenteossa kasvavat. Huolena tuotiin esiin sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja vaje huomioiden tosiasialliset mahdollisuudet perehtyä asiaan seitsemän vuorokauden kuluessa. Niin ikään todettiin, että tosiasiallinen arviointi, kuuleminen sekä lapsen ja huoltajien tapaaminen ei ole realistista, jos yhteydenpitoa tarvitsee jatkaa yhtäjaksoisesti 7 vrk jälkeen.

Lausunnoissa yhteydenpidon rajoittamisen rajaamista seitsemään vuorokauteen pidettiin perusteltuna silloin, kun rajoituksesta päätetään laitoksessa. Säännösluonnos mahdollistaisi kuitenkin sen, että laitoksessa määrätäisiin uusi yhteydenpidon rajoitus heti, kun edellinen on päättynyt. Tämän vuoksi tuotiin esiin, olisiko perusteltua säätää erikseen siitä, ettei laitoksessa olisi mahdollista jatkaa seitsemän vuorokautta kestänyttä päätöstä uudella päätöksellä. Laitoksen päätösvaltaa saman lapsen osalta voisi myös olla perusteltua rajoittaa esimerkiksi niin, ettei laitoksen päätöksellä olisi mahdollista rajoittaa saman lapsen yhteydenpitoa esimerkiksi kuukaudessa yhteensä pidempään kuin seitsemän tai mahdollisesti 14 vuorokauden ajan. (EOA)

Tuotiin esiin, että päätösvallan kapeuttaminen seitsemään vuorokauteen laitoksissa voi aiheuttaa tilanteita, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijää ei tavoiteta, saati, että 13 §:n 2 ja 3 momentin mukainen viiranhaltija ennättäisi päätöksiä tekemään lapsen edun mukaisesti. Muutos voi aiheuttaa riskin, että lasta ei voida hoitaa hänen etunsa mukaisessa yksikössä (esim. EHO:lla), jos riittäviä rajoittamista koskevia päätöksiä ei kyetä määräaikaisten puitteissa tekemään, vaikka edellytykset täytyisivät. (Valtion koulukodit)

Useammassa lausunnoissa tuotiin esiin hallintolain mukaisen kuulemismenettelyn toteuttamisen mahdottomuus seitsemän vuorokauden sisällä. Tämä ei takaa asianosaisten oikeusturvan täysimääräistä toteutumista. (mm. LSKL)

Tuotiin esiin myös tarve tarkentaa perusteluihin, miten vuorokausi lasketaan sekä miten tiedoksianto lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle tulee tehdä.

Lastensuojelulaitoksessa oleviin kohdistuvien rajoitustoimien osalta esitettiin harkittavaksi, voidaanko yhteydenpitorajoitus ulottaa myös opetuksen ajaksi. (OPH)

65 § Aineiden ja esineiden haltuunotto

Muutoksia kannatettiin monissa lausunnoissa ja muutosten todettiin vastaavan tarvetta. Useassa lausunnossa todettiin päihteiden kulkeutuminen laitoksiin olevan todellinen ongelma. Yleisenä huolena nostettiin esiin sosiaalityön työmäärän kasvu; päätöksen muuttaminen tai lakkauttaminen ei ole ainoastaan tekninen toimenpide, vaan edellyttää arviointia, tilanteeseen perehtymistä eri osapuolten kanssa keskustelua. (LSKL)

Tuotiin esiin, että säännösluonnoksessa ehdotetaan sen 2 momentissa varsin pitkälle menevää puuttumista henkilön omaisuuteen. Menettelyllä voitaisiin estää nähtävästi lasta käyttämästä esimerkiksi hänelle 55 §:n 2 momentin mukaan kuuluvia käyttövaroja henkilökohtaisiin tarpeisiinsa haluamallaan tavalla. Jos haltuunoton kohteena olisi mobiililaitteen maksuohjelma, haltuunotto voisi koskea lapsen älypuhelinia. Tällöin haltuunotolla rajoitetaan mahdollisesti myös yhteydenpitoa. Edelleen säännös mahdollistaisi rahavarojen tai maksuvälineiden ottamisen haltuun lapselta myös silloin, kun ne ovat ”lapsen hallussa olevia”, vaikka ne eivät olisi lapsen omia. Haltuunotto olisi mahdollista myös muiden lasten kuin sen lapsen turvallisuuden perustella, jolla kyseinen omaisuus on hallussa. (EOA)

Säännöksessä ehdotettua alistamismenettelyä voidaan sinänsä pitää hyvänä ja lapsen oikeusturvaa parantavana. (mm. OKA) Sosiaalityöntekijä toimisi asiassa kaikilta osin virkavastuulla. Haltuunotto olisi sitä vastoin mahdollista myös yksityisessä lastensuojelulaitoksessa, jolloin virkavastuu perustuu lain 61 §:n 2 momentin mukaiseen rikosoikeudelliseen virkavastuuseen. Menettelyllä tehostettaisiin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valvontavastuuta lapsen rajoittamista koskevien päätösten osalta. Säännöksessä tulisi kuitenkin olla enimmäisaika, jonka kuluessa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijän olisi muutettava tai lopetettava rajoitus. Samalla tulisi arvioida ehdotettua tarkemmin menettelyn suhde asianosaisten muutoksenhakuun ja valitusajan alkamiseen. (EOA)

Ehdotettua 2 momentin lisäystä pidettiin sinänsä tarpeellisena, mutta rajanvetoa lapsen valvottuun varojen käyttöön tulisi perusteluissa avata. Lapsen käyttövarojen osalta lapsella itsellään on toisaalta täysi päätäntävalta. Lisäksi tulisi avata suhdetta 3 momentin mahdollisuuteen, ettei rahavaroja tai maksuvälineitä palauteta lapselle: mitä nämä tilanteet voisivat olla ja miten niissä toimitaan. (THL, LSKL, Vantaan kaupunki)

Koska perusoikeuden rajoittamista ehdotusta on perusteltu etenkin päihteiden ja vastaavien aineiden käytön estämisellä, olisi vielä arvioitava tulisiko säännös rajata tältä osin koskemaan vain vaativaa päihdehoitoa tai kuntoutusta, jota tarkoitetaan ehdotuksen 71 §:ssä sekä mahdollisesti erityistä huolenpitoa. (EOA)

Tupakasta vieroituskohtaan kaivattiin konkretiaa perusteluihin sekä tuotiin esille myös muut päihdyttävät aineet. Perusteluissa tulisi mainita, voiko lainkohta tarkoittaa myös nikotiinituotteiden antamista lapselle laitoksessa. Käytännössä lienee vakiintunut käsitys, että lääkärin määrätessä hoidon, tuotteita voidaan luovuttaa myös alaikäiselle. Tämä olisi syytä saada kuitenkin perusteluihin. (THL)

Lausunnoissa tuotiin esiin, että nykylainsäädäntö ei tunnista lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevia tapoja kontrolloida älylaitteiden käyttöä. Ehdotettiin, että niiden käytöstä säädettäisiin sovittavaksi asiakassuunnitelmassa, jos laitteiden käyttöä ei ole tarpeen kokonaan kieltää. Rajoituspäätöksiä tehtäisiin tarvittaessa tilanteissa, joissa joudutaan poikkeamaan asiakassuunnitelmassa sovitusta. (mm. Hki kaupunki)

Tuotiin esiin, että päätöksentekovelvollisuus on epäselvästi määritelty: siitä ei selvästi käy ilmi, milloin viimeistään on ajallisesti tehtävä päätös, ellei haltuunotettuja aineita tai esineitä palauteta. (AVI)

Säännöskohtaisin huomioina tuotiin esiin, että pykälän momenttien muutokset tulisi ottaa huomioon myös lastensuojelulain 67 §:ssä. Eli lastensuojelulain 67 §:ssä olevat viittaukset lastensuojelulain 65 §:n 3 momenttiin pitäisi muuttaa viittauksiksi lastensuojelulain 65 §:n 2 momenttiin. Todettiin myös, että ehdotetun 72 §:n 3 momentin mukaan sen lisäksi mitä 65 §:n 2 momentissa säädetään, voidaan erityisen huolenpidon jakson ajaksi ottaa laitoksen haltuun lapsen hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät laitteet ja välineet tai rajoittaa niiden käyttöä. Myös 71 §:n 3 momentissa säädetään yhteydenpitovälineiden haltuun ottamisesta. Säännösten täsmentäminen on tarpeen sääntelyn selkeyden ja johdonmukaisuuden vuoksi. (mm. OKA)

Oikeusministeriön mukaan sääntely ei 66 §:n 1 momentin ja 65 §:n 2 momentin osalta vaikuta esitysluonnoksen perusteella oikeasuhtaiselta tai täytä tarkoitussidonnaisuuden vaatimusta.

66 § Henkilöntarkastus

Pykälän ehdotuksia ja täsmennyksiä pidettiin useassa lausunnossa lähtökohtaisesti kannatettavina. Huomioitiin myös, että nykyinen lastensuojelulain 67 § mahdollistaa jo lapsen omaisuuden tarkastamiseen. Metallinpaljastimen käytön mahdollistamista pidettiin useissa lausunnoissa tervetulleena. Samanaikaisesti tuotiin esiin, että laitokset tulevat tarvitsemaan erittäin paljon ohjausta ja valvontaa siinä, ettei metallinilmaisimien käyttäminen muutu automaattiseksi henkilöntarkastuksen välineeksi. (mm. AVI)

Joissakin lausunnoissa tuotiin esiin, että pykälään vai vähintäänkin perusteluihin tulisi lisätä, että lapsen riisuttaminen alasti ei ole sallittua ja muutenkin tarkentaa mikä on asianmukainen tapa toteuttaa henkilöntarkastus. (mm. AVI)

68 § Kiinnipitäminen

Moni lausunnonantaja piti pykälään ehdotettuja muutoksia hyvinä ja perusteltuina. Muutoksilla vahvistetaan lapsen koskemattomuutta ja oikeusturvaa. (OKA)

Eräissä lausunnossa tuotiin esiin kysymys siitä, onko jokin erityinen peruste siihen, että velvoitetta lapsen terveydentilan tutkimiseen ei ole tähän varsinaiseen kiinnipitopykälään kirjattu, vaikka se on kirjattuna pykälään 69a kuljettamisen yhteydessä tapahtuneen kiinnipidon yhteyteen.

Ehdotettiin, että pykälään tulisi tarkentaa, missä kiinnipitäminen on sallittua (esim. laitoksen ulkoalueilla, autoon saatettaessa sairaalaan viemiseksi ym.). (AVI). Ehdotettiin myös, että kiinnipitoa voitaisiin käyttää myös sen estämiseen, että lapsi karkaa laitoksesta esimerkiksi ikkunasta, ovesta tai laitoksen piha-alueelta, sillä ns. hatkaaminen vaarantaa lapsen turvallisuuden. Tällä hetkellä säännöstä tulkitaan niin, että lasta ei voida estää karkaamasta, vaikka hänellä olisi liikkumisvapauden rajoitus, jos lapsi on menossa esimerkiksi menossa ikkunasta, autosta tai ovenraosta ulos. Tällaiseen käytäntöön ei ole ohjetta eikä siitä ole myöskään sääntelyä. Ristiriita on ilmeinen siihen nähden, että liikkumisvapauden rajoitus voidaan asettaa karkaamisen estämiseksi toistuvasti karkailevalle lapselle. (LAV)

Useissa lausunnoissa pidettiin hyvänä, että lyhytaikaisuus ja viimesijaisuus korostuu ja hoidollinen elementti poistuu. Joissakin lausunnoissa esitettiin, että hoidollinen myös menetelmän yhteydestä poistettaisiin ja korvattaisiin esimerkiksi seuraavasti ”Kiinnipitäminen on toteutettava hyväksyttävää turvallista menetelmää käyttäen”.

69 § Liikkumisvapauden rajoittaminen

Liikkumisvapauden rajoittamisen pidentämistä pidettiin hyvänä erityisesti päihdekierteessä olevien lasten suojelemiseksi. Pidentäminen voi ehkäistä EHO-jaksojen tarvetta, kun lapselle on mahdollista tarjota tiiviimpää tukea omassa yksikössä ilman siirtoa muualle. Voitaisiin myös tukea siirtymistä EHO-jaksolta takaisin omaan yksikköön.

Tuotiin esiin, että jatkovalmistelussa olisi aiheellista pohtia vielä liikkumisvapauden erityisten rajoitusten suhdetta vaativaan päihdehuoltoon ja -kuntoutukseen sekä muuhun vaativaan sijaishuoltoon. (EOA)

Päätöksen altistamista lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle pidettiin hyvänä. Kuitenkin siltä osin kuin säännöksessä ehdotetaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän oikeutta lieventää tai lopettaa rajoitus, sääntelyn suhde etenkin muutoksenhakuun ja valitusajan alkamiseen tulisi pohtia. (EOA)

Tuotiin esiin etenkin säännöksen 5 momentin velvoitteen tärkeys. Pykälään olisi aiheellista myös lisätä, että liikkumisrajoituksen päätöksessä tai sen johdosta päivitetävässä asiakassuunnitelmassa olisi mainittava miten lapsen oikeus opetukseen, ulkoiluun ja harrastuksiin toteutetaan ja että laitoksella on oltava tilat ja resursit turvata lapsen virikkeellinen toiminta rajoituksen aikana. (AVI).

Esitettiin harkittavaksi liikkumisvapauden rajoituksen käytön mahdollistamista lyhytaikaisesti myös tilanteissa, joissa lapsen karkailu uhkaa vakavasti estää sijaishuollon tarkoituksen. Esimerkkinä tästä tilanteet, joissa lapsi karkaa toistuvasti kotiinsa tai kavereilleen, jossa välitöntä hengen tai terveyden vaaraa tai turvallisuusuhkaa ei ole, mutta josta käsin lapsi ei esimerkiksi käy koulua tai saa normaaliin arkeen kuuluvaa huolenpitoa, kuten ruokaa, vaatteita ja hygieniasta huolehtimista. (LAV)

Lausunnoissa kysyttiin myös, voiko laitoksen johtaja tehdä liikkumisvapauden rajoituksen 3 + 4 vuorokautta vai ainoastaan suoraan 7vrk sekä, miten vuorokausi lasketaan (vaihtuuko 00 yöllä vai onko 24h). Asia on ollut tulkinnanvarainen.

69 a § Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen

Pykälään ehdotettuja lisäyksiä kannatettiin monissa lausunnoissa. Toisaalta useammassa lausunnossa todettiin, että säännös ei vastaa kaikilta osin kuitenkaan käytännön tilanteisiin sijaishuollossa, esimerkiksi tilanteissa, joissa luvatta poistunut ja tavoitettu päihtynyt lapsi vastustaa palautumista yksikköön ja ei itse suostu siirtymään autoon. Tuotiin esiin, että säädöksestä puuttuu edelleen laitoksen hoito- ja kasvatushenkilöstön mahdollisuus saattaa lapsi autoon. Näissä tilanteissa lain tavoite jää saavuttamatta. Tältä osin esitettiin harkittavaksi mahdollisuutta, että kiinnipitoa (tai vastaavaa rajoitusta) voitaisiin erittäin poikkeuksellisissa palautustilanteissa käyttää lapsen ohjaamiseksi kulkuneuvoon. Tätä tutun henkilön taholta tapahtuvaa toimenpidettä pidettiin lapsen näkökulmasta lievempänä puuttumisena fyysiseen koskemattomuuteen kuin, että saman tekisi poliisi. (LAV). Näihin tilanteisiin liittyen myös yhteistyötä poliisin kanssa tulisi säädellä tarkemmin lain tasolla. Monissa lausunnoissa tuotiin esiin käytännön realiteetit eli laitosten vähäiset resurssit, jotka vaikeuttavat lähtemistä heti etsimään hatkalaisia kuten säännös velvoittaa.

Todettiin myös, että säännös ei ole kovin selkeä. (LAV, AVI) Perusteluosassa on ristiriitaisesti ilmaistu, kuka tekee virka-apupyynnön. Sitä ei voi tehdä kuin viranomainen. (AVI). Esitettiin harkittavaksi lisäksi sääntelyä, joka antaa lastensuojelulaitokselle mahdollisuuden tehdä poliisille katoamisilmoitus lapsen poistuttua laitoksesta tai hänen jäädessään palaamatta lomilta. (LAV)

Joissakin lausunnoissa tuotiin esiin, että pykälän jättää avoimeksi pitääkö kuljettamiseen osallistuvan henkilöstön olla laitoksen vai asuinyksikön henkilöstöä. Laitoksesta poistuneen lapsen palauttamisen tulisi voida hoitaa saman toimijan palveluksessa oleva hoito- ja kasvatustyötä tekevä työntekijä, riippumatta työskenteleekö hän lapsen sijaishuollon yksikössä vai toisessa vastaavan palvelun yksikössä. Lisäksi esitettiin, että lasten palauttamiseen pitää voida käyttää myös sijaisena toimivien sosiaali- tai terveysalan koulutuksen suorittaneita työntekijöitä.

Eräissä lausunnossa esitettiin pohdittavaksi, tulisiko lapsen kuljetukseen aina osallistua tietyn koulutustason, esimerkiksi AMK-tason koulutuksen tai muun lapsia tai nuoria koskevan erityisen koulutuksen omaava henkilö, joka myös vastaisi rajoitustoimenpiteiden käytöstä kuljetuksen aikana tai välittömästi siihen liittyen mahdollisten ylilyöntien välttämiseksi. (EOA)

Useissa lausunnoissa tuotiin esiin, että poliisin ja sosiaaliviranomaisen yhteistyö ei toteudu toivotulla tavalla. Useissa lausunnoissa toivottiin poliisin aktiivisempaa roolia paitsi etsinnässä myös nuoren saattamisessa sijaishuoltopaikkaan turvallisuussyihinkin vedoten. Tuotiin esiin, että mikäli asia otetaan yhteiskunnassa todellisenä ja siihen halutaan vaikuttaa, tulee tämä erityinen tehtävä vaihtoehtoisesti ohjata ja resurssoida poliisille ja sosiaalipäivystykselle. Lapsen palauttamisen tilanteissa on tapahtunut useita turvallisuutta ja henkeä uhaavia tilanteita. (VKK)

Sisäministeriö (SM) toteaa lausunnossaan, että laitosten vastuun selkeyttämisellä on käytännössä merkittävä vaikutus eri viranomaisten toimintaan. Lausunnossa toivotaan, että sijaishuollon henkilöstön toimivaltuuksia tarkasteltaisiin uudelleen niin, että sijaishuollon henkilöstöllä olisi oikeus lapsen kiinniottoon. Kiinniotto-oikeutta ei kuitenkaan tule sekoittaa voimakeinojen käyttöön. SM toivoo huomioitavan, että tämä lisää sijaishuollon henkilöstöresurssin tarvetta. SM tuo lausunnossaan myös esiin, että laitoksesta luvatta poistunutta lasta koskevien virka-apupyynnön tekemistä edeltää sijaishuollossa tehtävä toimintasuunnitelma lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi. Sisäministeriö näkee tarpeelliseksi lisätä säännökseen velvollisuuden päivittää toimintasuunnitelmaa lapsen etsimiseksi sijaishuoltopaikan toimesta tai yhdessä poliisin kanssa tietyin aikavälein.

Tuotiin esiin, että pykälässä tulisi ottaa kantaa velvollisuuteen tehdä asiassa päätös (päätöksen tarkoitus, sisältö, milloin tehtävä) valtakunnallisesti yhteisten toimintamallien luomiseksi. (Vantaan kaupunki)

70 § Eristäminen

Useissa lausunnoissa eristämisen keston lyhentämistä pidettiin hyvänä muutoksena. (mm. LAV) Lyhytkestoisuutta ja toimenpiteen viimesijaisuutta pidettiin monissa lausunnoissa tärkeänä. Eristämisen maksimiajan pudottaminen selkeästi aiemmasta tukee lapsen perusoikeuksia. Tuotiin esiin, että säännös kuitenkin kaipaasi tarkennusta määrittelyyn: ”toistuvasti enintään neljä tuntia”. (AVI)

Useammassa lausunnoissa neljän tunnin aikaa pidettiin kuitenkin liian lyhyenä etenkin päihtyneet tai pa-hoissa vieroitusoireissa olevat eivät selviä ja rauhoitu tuossa ajassa. (mm. Valtion koulukodit) Helsingin kaupungin lausunnossa tuotiin esiin, että pidempien eristämistilanteiden tarve korostuu heillä nuorten vastaanot-tolaitoksissa ja päihdekatkaisuosastoilla. Helsingin nuorten vastaanottoon tulee poliisin kiinnisaamia, eri puolilla sijaitsevista lastensuojelulaitoksista luvatta poistuneita nuoria, jotka ovat vakavasti päihtyneitä, seka-via ja aggressiivisesti käyttäytyviä. Myös päihdekatkaisuosastoille tulee vakavasti päihtyneitä, sekavia ja ag-gressiivisesti käyttäytyviä lapsia. (Helsingin kaupunki) Tuotiin esiin myös, että keston lyhentäminen ei ole perusteltavissa lastensuojelun toiminnan kautta ja ehdotettiin säännöksen säilyttämistä ennallaan. Lausun-nossa todettiin, että muutos johtaa todennäköisesti lisääntyvään poliisin virka-avun käyttöön ja lapsen siirtoi-hin poliisin putkaan tilanteissa, joissa eristämisen maksimikesto on päättynyt ja lapsi on vielä esimerkiksi sekaisin päihteistä ja aggressiivinen käytökseltään sen vuoksi. (Kuntaliitto)

AVI toi niin ikään lausunnossaan esiin, että eristämisen maksimi aika 4 h voi jossain tilanteissa olla liian ly-lyht, etenkin jos lapsi on päihtynyt, uhmakas tai aggressiivinen ja eristämistilanne tapahtuu yöllä. AVI toteaa, että lyhyt eristämisaika voi lisätä terveydenhuollon päivystyksellisten palveluiden käyttöä, kun lasta joudu-taan esimerkiksi yöaikaan viemään päivystyksen arvioitavaksi, että onko lapsi tahdosta riippumattoman hoi-don tarpeessa. AVI toteaa, että haasteena on ollut nykykäytännössä lapsi- ja nuorisopsykiatrian kanssa, että itsetuhoisia, päihtyneitä ja aggressiivisia lapsia käännytetään päivystyksestä takaisin lastensuojelulaitokseen, jos he eivät täytä tahdosta riippumattoman hoidon kriteerejä. Eristämisaikan lyheneminen edellyttäisi jatkossa tiivistä yhteistyötä alueen terveydenhuollon kanssa, kun lapsia joudutaan kuljettamaan päivystyksellisesti arvioitavaksi, koska eristämistä ei voida jatkaa enää 4 tunnin jälkeen. AVI esittääkin pohdittavaksi tulisiko pykälään kirjata mahdollisuus jatkaa eristämistä, jos lapsi on edelleen vaaraksi muille, mutta lapsi ei ole itse-tuhoinen tai muutoin sairaalahoidon tai arvion tarpeessa.

Joissakin lausunnoissa toivottiin vähintään perusteluissa kiireellisyyden määrittelemistä sekä eristämisen ja omaan huoneeseen rauhoittumaan ohjaamisen välistä rajanvetoa.

Eräissä lausunnoissa ehdotettiin pohdittavaksi, voisiko pykälässä erikseen säätää, että terveydenhuollon tar-vetta ei voida korvata eristyksellä lastensuojelulaitoksessa ja, että eristämistä ei voida käyttää rangaistuksena ja varmuuden vuoksi, kun lapsi esimerkiksi palaa laitokseen päihtyneenä tai palaa karkumatkaltaan. Nyt nämä seikat on mainittu perusteluissa. (OKA)

72 Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

Monessa lausunnossa pidettiin hyvänä, että erityinen huolenpito ja sen aikaiset rajoitustoimet säädetään erik-seen. Erityinen huolenpito ei ole itsessään enää rajoitustoimenpide, mitä pidettiin hyvänä. Erilliset päätökset vahvistavat lasten oikeusturvaa. (mm. OKA)

Tuotiin esiin liikkumisvapauden rajoittamisen enimmäisaikaa (180 päivää) hyvin pitkänä, kun rajoittamisen kohteena on lapsi. Esitettiin, voisiko rajoitus olla lyhyempi aika kerrallaan. Tällöin liikkumista rajoitettaisiin aluksi esimerkiksi 60 päivän ajaksi, minkä jälkeen sitä olisi mahdollista jatkaa 30 päivää kerrallaan erityisen huolenpidon ja sen jatkon ajan, mikäli liikkumisvapauden rajoittaminen olisi edelleen välttämätöntä. Lausunnossa kiinnitettiin huomiota siihen, että myös erityisen huolenpidon tavoitteena tulisi olla hoito, jossa lapsen perus- ja ihmisoikeuksien rajoittaminen ei olisi tarpeen. Älypuhelimien ja muiden yhteydenpitoon käytettävien laitteiden ja välineiden osalta kyse on perusoikeuksien rajoittamisesta, olisi niin ikään arvioitava, onko rajoituksen pitkä kesto välttämätöntä ja suhteellisuusperiaatteen mukaista. Lausunnossa esitettiin pohdittavaksi, että myös tältä osin rajoitus tehtäisiin lyhyemmäksi ajaksi kerrallaan. Tavoitteena tulisi olla vähintään esimerkiksi totuttelu älypuhelimien käyttöön jakson loppuvaiheessa. Lähtökohtaisesti lyhyempi rajoitusaika olisi lasten perusoikeuksien toteutumisen kannalta myönteisempi. Tällöin harkinta joudutaan kohdistamaan rajoituksen ylläpitämiseen eikä sen mahdolliseen päättymiseen. (EOA)

Tuotiin esiin, että mitä eroa säännöksen puhelimen haltuunotolla suhteessa lastensuojelulain 65 §:n 2 momenttiin. Käytännön näkökulmasta tuotiin esiin, että erityisen huolenpidon jakson tarkoituksenmukainen toteuttaminen edellyttää liikkumisvapauden rajoittamisen voimassaoloa jakson aikana ilman erillistä päätöstä. (Helsingin kaupunki)

17. *Ehdotetun uuden 71 §:n tavoitteena on suojella päihkeitä käyttävän lapsen henkeä, terveyttä ja kehitystä.*

a) Toteuttaako säännös tätä tavoitetta?

Kysymykseen vastanneista 73 lausunnonantajasta 66 mielestä ehdotettu säännös toteuttaa tai toteuttaa pääosin tavoitetta suojella päihkeitä käyttävän lapsen henkeä, terveyttä ja kehitystä.

b) Millaisia vaikutuksia ehdotetulla 71 §:ssä säädetyillä erityisillä rajoituksilla näette olevan lapsen päihdehoidon ja -kuntoutuksen toteuttamiseen?

Ehdotettua sääntelyä kannatettiin useassa lausunnossa ja todettiin sen mahdollistavan todennäköisesti hoitoa, huolenpitoa ja turvaa EHO jakson aikana. (mm. LAV)

Kuitenkin pidettiin ongelmallisena sitä, että ehdotetaan säädettäväksi erityisistä rajoituksista ajanjaksolle, jonka kesto ei määritellä mitenkään. Luonnoksen 49 a §:ssä on ehdotettu säädettäväksi pelkästään mahdollisuudesta erityiseen päihdehoitoon ja kuntoutukseen. Lausunnossa esitetään harkittavaksi, että mm. päihdehoitoa ja -kuntoutusta sisältävästä vaativasta sijaishuollosta tehtäisiin määräaikaan sidottu ja se edellyttäisi erillisen valituskelpoisen päätöksen tekemistä. Lausunnossa kiinnitettiin huomiota myös siihen, että yhteydenpidon rajoittamisen mahdollistamista laitoksen ulkopuolisiin henkilöihin, joiden henkilöllisyyttä ei kyetä yksilöimään. Rajoituksella puututtaisiin lapsen yksityiselämän suojaan ja mahdollisesti myös perhe-elämän suojaan. Rajoituksen kohde olisikin yksilöitävä jollain tavalla, jotta se täyttäisi mainitun tarkkarajaisuuden edellytyksen. Lausunnossa todetaan lisäksi, että olisi arvioitava, minkälaisia oikeusturvajärjestelyjä ehdotettu yhteydenpidon rajoittaminen mahdollisesti edellyttää. Yhtenä vaihtoehtona tällöin voisi olla se, että lapselle määrättäisiin erillinen edunvalvoja päihdehoitoa ja -kuntoutusta varten (miksei myös esimerkiksi lapsen erityistä huolenpitoa varten). Edelleen niin sanottua riisuttamista koskevan säännöksen osalta olisi perusteltava tämän välttämättömyys ja muun muassa arvioitava, onko sinänsä hyväksyttävän tavoitteen toteuttamiseksi mahdollista käyttää muita vähemmän perusoikeuksia rajoittavia keinoja, esimerkiksi huumekoiraa. (EOA, AVI, myös Vantaan kaupunki toteaa yhteydenpidon rajoittamisen määrittelemättömään joukkoon edellyttävän täsmentämistä).

Tuotiin esiin, että lainsäädännössä tulee selkiyttää sitä, milloin kysymyksessä on päihdehuollon yksikkö, jossa erityisiä rajoituksia voidaan toteuttaa. Tällä hetkellä päihdeongelmaisia nuoria on suuressa osassa lastensuojeluyksiköitä. Lupamenettely tulee ottaa käyttöön myös julkisen sektorin lastensuojeluyksiköissä, jotta yksiköiden määrittely yhdenmukaistuu. Lausunnossa todettiin, että sijaishuollon työntekijät tarvitsevat koulutusta ja valvovalta viranomaisilta yhdenmukaista ja selkää ohjausta, että rajoitustoimia toteutetaan ja sovelletaan oikein, lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla. (Palveluntuottajat)

Muutamissa lausunnoissa toivottiin täsmennystä henkilöntarkastusta koskevaan kohtaan, miten eroaa ulkoisesta tarkastuksesta. Tuotiin myös esiin, että vaikka tavoitteena on suojata lasta päihdyttäviltä aineilta, säännökseen on syytä lisätä esineet ja välineet, joilla lapsi voi vahingoittaa itseään. Ne eivät välttämättä näy metallinpaljastimessa. (THL)

Tuotiin myös esiin puhelimen haltuunotto, miten eroaa lastensuojelulain 65 §:n 2 momentista.

Kehon ulkoisen tarkastamisen osalta tuotiin esiin, että työvuorossa pitäisi aina olla joko lähihoitaja tai sairaanhoitaja, jotta kehon ulkoinen tarkastus voitaisiin toteuttaa. Huoli henkilöstön saatavuudesta. Tuotiin myös esiin, että kun onteloiden tutkiminen ei mahdollista, päihteitä saa tuotua laitokseen.

18. Miten 69 a §:ssä ehdotetut muutokset mahdollistavat luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamisen?

Monissa lausunnoissa muutoksia pidettiin hyvinä, mutta tuotiin esiin myös käytännön haasteista laitosten resurssit etsintään sekä eri viranomaisten välisen yhteistyön puutteet. Prosessi kuvattiin monitoimijaiseksi, byrokraattiseksi useine virka-apupyynnöineen ja edellyttää yhteistyötä lastensuojelulaitosten, lastensuojelun sosiaalityön, sosiaalipäivystyksen, hätäkeskusten ja poliisin kesken. Tuotiin esiin, että pelkästään lastensuojelulakia koskevilla muutoksilla ongelmat eivät ole korjattavissa ja lainsäädännön muutostarpeita tulee arvioida ja toteuttaa laajemmin. (mm. Helsingin kaupunki)

Useissa lausunnoissa tuotiin esiin hankaluus saada poliisilta virka-apua. Toisaalta, kun poliisi tulee paikalle, lapsi on jo karannut uudestaan. Tuotiin myös esiin lasten odottelut, kunnes sijaishuoltopaikka saa hänet haettua kaukaakin.

Tuotiin esiin, että kiinnipitämistä koskevia säännöksiä ja niiden muutostarvetta tulisi arvioida tässä suhteessa. Poliisilakiin tulee lisätä säännös poliisin erityisestä velvollisuudesta osallistua viipymättä ja aktiivisesti karanneen lapsen etsimiseen ja palauttamiseen lastensuojelulaitokseen. Lausunnossa tuotiin esiin myös ehdotus siitä, että luvatta poistuneen lapsen puhelimen paikantamistoimivaltuuksia tulee myös lisätä lainsäädännössä. (Helsingin kaupunki) Tuotiin myös esiin, että poliisin virka-avusta koko prosessissa oli syytä sääntää yksityiskohtaisemmin. (AVI)

Pykälään ehdotettiin täsmennettävän, että vain laitousyksikkö, johon lapsi on sijoitettu, saa toteuttaa lapsen etsintää ja kuljettaa lapsen takaisin. Tällä estettäisiin palveluntuottajia käyttämästä yleisiä usean yksikön yhteisiä työntekijöitä, jotka etsivät ja kuljettavat lapsia päätoimenkuvakseen. Pykälässä ei ole mainittu lapsen etsinnästä mitään. Pykälään tulisi selvittää kuka on toimivaltainen suunnittelemaan ja päättämään lapsen etsinnästä sekä asianmukaisesta menettelytavasta etsinnän toteuttamisesta. (AVI)

19. Miten tehokkaasti ehdotettu 73 §:n mukainen säännös toteuttaa eristämisen täytäntöönpanon valvontaa?

Useammissa lausunnoissa todettiin säännöksen toteuttavan eristämisen seuranta ja valvonta hyvin. Tuotiin tosin esiin aluehallintoviranomaisten resurssien vahvistamisen tärkeyden. (mm. AVI) Tuotiin esiin myös pohdittavaksi aluehallintovirastojen valvontatehtävän laajentamista erityistä koulutusta ja erikoistumista

edellyttävän vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon lupamenettelyä varten. Tällainen vaativaan sijaishuollon laadun valvontaan liittyvä uusi valvontatehtävä edellyttäisi myös aluehallintovirastojen voimavarojen vahvistamista nykyisestään. Samalla kiinnitettiin huomiota siihen, että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 3 kappaleen mukaan sijaishuollon laadun valvonta on lapsen ihmisoikeus. (EOA)

Aluehallintovirasto esitti omassa lausunnossaan, että pykälään kirjataan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäväksi valvoa eristämisen täytäntöönpanon asianmukaisuutta. Kyse on ensisijaisesti lapsikohteisesta valvonnasta. AVI toi myös esiin, että sen olisi luotava valvonnan kriteeristö eristämisen valvonnalle. Eristämisselvitykset saattaisivat aluksi lisätä sijaishuollon valvontaa, koska AVI joutuisi antamaan todennäköisesti ohjausta ja neuvontaa eristämisten toteuttamiseen ja kirjaamiseen sekä selvittämään eristämistilanteiden perusteita.

Lausunnoissa tuotiin myös esiin, että säännös mahdollistaisi myös tilastotiedon keräämisen AVI:n kautta valtakunnallisesti. Tällä hetkellä tällaista tietoa ei ole saatavilla. (LSKL)

20. *Miten tehokkaasti ehdotettu 74 §:n säännös kirjaamisvelvoitteesta ja toimittaminen kuukausittain aluehallintovirastoon toteuttaa rajoitustoimenpiteiden valvontaa?*

Velvoitteita pidettiin monissa lausunnoissa hyvinä, mutta tuotiin esiin AVI:n resurssit. Kirjaamisen sisällön toimittamista lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän lisäksi ehdotetuille muille tahoille kannatettiin. Ehdotettiin, että samalla kun kirjaus annettaisiin tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, kirjaus annettaisiin ehdotettujen lisäksi tiedoksi myös lapselle. Sosiaalityöntekijän tulisi viipymättä selvittää lapselta, vastaako kirjaus tapahtumien kulun osalta ja muilta osin myös lapsen näkemystä. (EOA)

Valtion koulukodit esitti lausunnossaan, että rajoittamistoimenpiteiden osalta samaa sähköistä järjestelmän hyödyntämistä, jotta heti rajoitustoimenpidepäätöksen tehtyään, voi päätöksen lähettää myös aluehallintovirastolle. Näin kirjaukset sisältöineen tulisivat heti tarkasteluun, onko toimittu asianmukaisesti ja perustellusti. Määräajat raportoinneille tulisi lausunnon mukaan myös olla yhdenmukaiset pykälän 73 § kanssa.

Helsingin kaupunki esitti lausunnossaan, että säännöksen voimaantuloa tulee siirtää siihen asti, kunnes käytössä ovat toimivat sähköiset tiedonsiirron integroidut järjestelmät.

AVI esitti lausunnossaan paljon huomioita kyseiseen lainkohtaan liittyen. AVI tuo voimakkaasti esiin lisäresursoinnin tarpeen, jos tarkoitus on säätää valvonta aluehallintoviranomaisille. Säätely tarkoittaa kahta uutta tehtävää AVI:lle; 73 §:n mukainen eristämisen täytäntöönpanon valvonta ja 74 §:n mukainen rajoitustoimenpiteiden kirjaamisen sisällön lähettäminen kuukausittain AVI:lle.

AVI myös ehdottaa, että säännökseen tulisi määritellä työnjako sosiaalityöntekijän ja AVI:n välillä niin, että sosiaalityöntekijällä olisi ensisijainen velvollisuus valvoa rajoitustoimenpiteiden asianmukaisuutta. AVI katsoo myös, että ehdotus siirtää vastuuta väärään suuntaan laitoksilta ja lapsen asioista vastaavilta sosiaalityöntekijöiltä AVI:in mikäli ajatellaan, että AVI:t säännönmukaisesti valvovat kaikkien rajoituspäätösten asianmukaisuutta. Se esittää pohdittavaksi, onko säännös tarkoituksenmukainen näiltä osin sekä pohdittavaksi, miten säännös tukee sitä, että ohjauksen ja neuvonnan tulisi olla painokkaasti ennakollista ja ohjaavaa, jos pääpaino on rajoitustoimenpiteiden seurannassa ja valvonnassa.

Jos valvonta tulee AVI:lle, siinä tulisi määritellä valtakunnalliset menetelmät, miten rajoitustoimenpidekirjaukset ja päätökset tarkastetaan ja mikä on puuttumiskynnys valvonnallisesti. AVI esittää pohdittavaksi, että seuranta ja valvontaa voisi turvata myös menettelyllä, jossa AVI:n velvollisuutena olisi esimerkiksi vuosittain tarkistaa esimerkiksi kuukauden ajanjaksolta kaikki rajoitustoimenpiteet.

AVI katsoo erityisen tärkeäksi, että asiasta annettaisi kirjausta täsmentävä asetus, jossa määriteltäisiin myös valvontaviranomaisen velvoitteet. Asetus tulisi antaa yhtä aikaa lain kanssa.

Valtiovarainministeriön lausunnon mukaan ei ole realistista arvioida, että aiheutuvat kustannukset voitaisiin kattaa lastensuojelun valvontaan liittyvien puutteiden korjaamiseksi vuonna 2019 myönnettyillä lisäresursseilla. Esityksen mukaisten uusien tehtävien toteuttaminen edellyttäisi määrärahalisäystä tai vaihtoehtoisesti tulisi arvioida, mistä tehtävistä aluehallintovirastot voivat luopua tai mitä tehtäviä hoitaa nykyistä tehokkaammin.

21. Ovatko ehdotetut jälkihuollon sisältöä koskevat täsmennykset riittäviä?

Kysymykseen vastanneista lausunnonantajista (yhteensä 69) suurin osa (55) oli sitä mieltä, että ehdotetut jälkihuollon sisältöä koskevat täsmennykset ovat tai ovat pääosin riittäviä. Neljän lausunnonantajan mielestä ehdotetut täsmennykset eivät ole tai eivät pääosin ole riittäviä.

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 20

Yleisenä huomiona lausuntopalautteesta on todettavissa, että lakiesitys vahvistaa jälkihuoltoon oikeutetun nuoren asemaa ja hänen oikeuttaan saada jälkihuollollisia palveluja. Ehdotetut muutokset tukevat jälkihuollon kehittämistä kansallisella tasolla ja vahvistavat aikuistumisen ja itsenäistymisen tuen näkökulmaa jälkihuollossa. Lapsen ja nuoren jälkihuollon erottaminen toisistaan selkeyttää ja jäsentää lausunnonantajien valtaosan mukaan jälkihuollon tarkoitusta. Jokaisen lapsen ja nuoren kohdalla on räätälöitävä erikseen, miten jälkihuoltoa toteutetaan.

Asiakkaan oikeusturvan kannalta todetaan joissakin lausunnoissa hyväksi, että lakiin kirjataan selkeästi ajan kohta sille, jolloin jälkihuollon tarpeen kartoittaminen ja jälkihuollon suunnitteleminen tulisi aloittaa. Myös jälkihuollon asiakassuunnitelman tarkistamiselle on tarpeen laatia aikarajaus. Sitä ehdotetaan tarkasteltavaksi yhdessä vähintään kerran vuodessa. Lausunnoissa pidetään laajalti hyvänä, että esityksessä korostetaan jälkihuollon suunnitelmallisuutta ja tarpeenmukaisten palvelujen jatkuvuutta sijaishuollon ja jälkihuollon nivelvaiheessa.

Myös perheen ja lähiverkoston näkökulman painottamista pidetään tärkeänä. Perheen tuen määrittelyyn jälkihuollon aikana toivotaan kuitenkin täsmennystä. Joissakin lausunnoissa ehdotetaan, että nuori halutessaan ja perheelle niin sopiessa voisi jatkaa perhehoidossa myös 18 vuotta täytettyään. Perhehoitoliitto esittää, että jos nuoren tarpeet edellyttävät sijoitusta jälkihuoltona joko koko- ja/tai osavuorokautisesti perhehoitoperheeseen, osavuorokautisena perhehoitona nuoren kotiin tai näiden yhdistelmänä, turvataan nuorelle mahdollisuuksien ja hänen etunsa huomioiden mukaan sama sijoituspaikka, josta hän on itsenäistynyt (vrt. avohuollon toistuvat sijoitukset/yksityiskohtaiset perustelut 37 a §).

Useissa lausunnoissa todetaan resurssien ja palveluiden saannin haastavuus ja korostetaan, että vaatii paljon toimintakulttuurin ja monialaisen yhteistyön kehittämistä ja koulutusta, jotta jälkihuoltolasten ja -nuorten oikeus välttämättömiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ja tukeen toteutuu käytännössä.

Useissa lausunnoissa toivottiin henkilöstömitoitusta myös lastensuojelun jälkihuoltoon. Esimeriksi aluehallintovirastot muistuttavat lausunnossaan, että säännöksen myötä sosiaalityöntekijän rooli palveluja ja yhteistyötä koordinoivana tahona korostuu, ja tämä vaatii uudenlaista orientoitumista jälkihuollon toteuttamiseen sekä sosiaalityön resursseja.

Jotkin kunnat nostavat lausunnoissaan esiin tarpeen selvittää täysi-ikäisen nuoren jälkihuoltopalveluiden ja yleisten sosiaalipalveluiden suhdetta ja sitä, kuinka kattava jälkihuollon vastuu on palveluiden järjestämisessä. Ovatko esimerkiksi toimeentulotuki ja työllisyyspalvelut jälkihuoltopalveluja vai yleisiä sosiaalipalveluja? Kysymys todetaan olennaiseksi kuntien kustannusvelvollisuuden kannalta, sillä jos nuori asuu muussa kuin jälkihuollon järjestämis- ja kustannusvastuussa olevassa kunnassa, asuinkunta laskuttaa kaikki sosiaalipalvelut jälkihuollon järjestämistä vastuussa olevalta kunnalta. Vastuupohdinta näkyy myös huolena jälkihuoltanuorten terveyden- ja päihdehuollon palveluiden saatavuudesta, ja lakiin toivotaan selvennystä siitä, ettei jälkihuolto-oikeus saa vaikuttaa heikentävästi jälkihuolto-oikeutetun kuntalaisen palveluidensaantiin (esim. päihde- ja mielenterveyspalvelut).

Joidenkin lausunnonantajien näkemyksen mukaan nuorten palvelut tulee järjestää lähtökohtaisesti sosiaalihuoltolain perusteella, ei jälkihuoltona. Jälkihuollon nuorten todetaan olevan kuntalaisia, joilla pitäisi olla mahdollisuudet samoihin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin kuin muillakin saman ikäisillä, ja jälkihuollon rooli on arvioida palvelujen tarvetta yhdessä eri toimijoiden kanssa. Koska yli 21-vuotias nuori hyötyy enemmän aikuistumisen tuesta, voisi vastuusosiaaliryöntekijä olla myös työikäisten palveluista. Toisaalta esitetään myös vastakkainen huoli siitä, että jos jälkihuolto irrotetaan hallinnollisesti lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta, riskinä on sen tasapäästyminen muun aikuisille suunnatun sosiaalihuollon kanssa. Lisäksi huomautetaan, etteivät lastensuojelulain nojalla järjestettävää palvelua koskevien ratkaisujen perusteena voi olla organisaatiosta tai resursseista riippuvat syyt.

Lausunnoissa tulevat vahvasti esiin myös tarpeet tunnistaa jälkihuollon merkitys ja tuen saaminen muissakin palveluissa, erityisen huomion kiinnittäminen monialaiseen yhteistyöhön sekä tarve kehittää jälkihuollon sisältöä kuntouttavampaan suuntaan. Monialainen yhteistyö opiskeluhuollon sekä opetus- ja ohjaushenkilöstön kanssa on keskeistä ja nuorten tuen järjestämiseen tulee laajasti hyödyntää sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten lisäksi myös ohjauksen, kasvatuksen ja opetuksen ammattilaisia. Esiin nousee myös tarve tarkastella jälkihuoltoa laajemmin omana kokonaisuutenaan sekä tarve kiinnittää huomiota nuorten työllistymisen tukemiseen osana jälkihuoltoa.

22. *Ehdotetaan säädettäväksi uusi laki valtion lastensuojelulaitoksista ja täsmennettävän valtion lastensuojeluyksiköiden tehtäviä vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen integroituna palveluna. Valtion lastensuojeluyksiköiden tehtävänä olisi vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen integroidun palvelun, erityisen huolenpidon sekä lastensuojelun jälkihuollon järjestäminen. Vastaisiko ehdotetun lain 2 § vaativan sijaishuollon tarpeisiin?*

Kysymykseen vastanneista yhteensä 69 lausunnonantajasta valtaosa (46) vastasi ehdotetun lain 2 § vastaavan tai vastaavan pääosin vaativan sijaishuollon tarpeisiin. Kahdeksan vastaajan mielestä ehdotus ei tai ei pääosin vastaa sijaishuollon tarpeisiin. Tätä mieltä olivat muun muassa jotkin kunnat sekä yritykset.

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 22

EOA tuo esille, että ehdotettu 2 § jättää epäselväksi sen, voiko valtion koulukodeissa uudistuksen toteutuessa järjestää lainkaan tavallista sijaishuoltoa. EOA pitää tällaista mahdollisuutta harkinnan arvoisena. Valtion koulukodit esittävät launnossaan, että mahdollisuus siihen tulisi olla jatkossakin. (Myös THL)

EOA:n launnossa ehdotetaan myös arvioitavaksi, olisiko aluehallintovirastoille ehdotuksen mukaan suunnitelluissa tehtävissä myös sellaisia, jotka Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valviran) ja aluehallintovirastojen keskinäisen tehtävänjaon perusteella kuuluisivat mieluummin Valviralle ja tulisiko Valvira tässä tapauksessa sisällyttää 3 §:n mukaisiin viranomaisiin.

OKA kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että valvontavastuun tulisi olla selkeä, ja pitää ehdotetun 3 §:n ja sen perustelujen selventämistä tarpeellisena.

AVI:t tuovat lausunnossaan esiin välttämättömyyden täsmentää valtion koulukoteja koskevia valvontasäännöksiä. Laissa terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä (1379/2010) 2 §:n 2 momentin mukaan THL:n lisäksi toimintaa valvovat aluehallintovirastot ja lastensuojelulakiin (417/2007) sisältyy sijaishuoltoyksiköitä koskeva aluehallintoviraston valvontavelvoite. Voimassa olevasta lainsäädännössä on puutteita erityisesti valvontaseuraamusten sääntelystä. Tällä hetkellä on voimassa vain hallintolain kante-lua koskevat säännökset siitä, millaista hallinnollista ohjausta valtion koulukodeille voidaan antaa havaituista mahdollisista lainvastaisuuksista. Nykyisten säännösten nojalla yksityisten koulukotien toimintaa voidaan ohjata hallinnollisen ohjauksen lisäksi määräyksin, mutta ei valtion koulukoteja.

Valtion koulukotien lausunnossa esitetään 2 §:n esitetään lisättäväksi kohtaan 4) ”voidaan tarvittaessa järjestää lastensuojelulain mukaista jälkihuoltoa”. Lausunnossa esitetään myös käytetyn käsitteistön selkeyttämistä ja lain nimen muuttamista yksikkömuotoon (laki valtion lastensuojelulaitoksesta). Myös THL kiinnittää lausunnossaan huomiota käytettyyn terminologiaan. Valtion koulukodit ehdottavat yksittäisten ammattinimikkeiden poistamista 9 §:stä ja vaatimusten yhtenäistämistä lastensuojelulain 60 §:n mukaisiksi. Valtion koulukotien ja THL:n lausunnoissa ehdotetaan, että THL:n asemaan liittyvä termi ”vastaa” korvattaisiin termillä ”nimittää” ja, että valtion lastensuojelulaitosten toiminnasta vastaava johtaja nimittäisi alaisensa ohjesäännössä määritellyn mukaisesti.

AVI:t pitävät erityisen hyvänä esityksessä sitä, että valtion lastensuojeluyksikkö voisi toimia kiireellisenä vastaanotto- ja arviointiyksikkönä, jossa lapsen tilanne ja hoidon tarve voitaisiin arvioida moniammatillisessa tiimissä. Kuntien lastensuojelussa on paljon äkillisiä sijoitustilanteita, joissa esimerkiksi teini-ikäinen lapsi syyllistyy vakavaan rikokseen, ja lapsesta ei ole olemassa välttämättä aiempaa lastensuojelullista ja hoidollista tietoa käytettävissä, jolloin lapselle sopivan sijaishuoltopaikan löytyminen voi olla vaikeaa ja saattaa epäonnistua.

Helsingin kaupungin lausunnossa tuodaan esiin, että valtion lastensuojelulaitoksille tulee säätää erityistehävä ja velvoite vastaanottaa erityisen vaikeahoitoiset, sijaishuoltoa tarvitsevat lapset Suomessa ja vastata alle 12-vuotiaiden erityisen huolenpidon järjestämisestä. Huomiota on kuitenkin kiinnitettävä palvelun alueelliseen saatavuuteen ja riittävyteen. Lausunnoissa pohditaan, onko laitoksia riittävästi ja alueellisesti oikein sijoitettuna, sillä vaativan sijaishuollon tarve näyttää edelleen lisääntyvän.

Porin kaupungin (Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikkö) ja Satakunnan sairaanhoitopiisin kuntayhtymän lausunnoissa tuodaan esiin, että tällä hetkellä olemassa olevat yksiköt sijaitsevat hyvin epätasaisesti maantieteellisesti. Näihin laitoksiin tulisi Porin kaupungin mukaan resursoida konsultaatiotuki, ehkä konkreettisempikin tuen antamisen mahdollisuus, joka olisi alueen muiden laitosten käytettävissä. Näin voitaisiin vähentää lasten siirtäminen laitoksesta toiseen.

LSKL nostaa lausunnossaan esiin, tuleeko toiminnallinen integraatio toteutumaan tosiasiallisesti. Sektoreiden välisen yhteistyön varmistamiseen on varmasti syytä etsiä myös muita keinoja. Oleellista on, että vaativa sijaishuolto ja valtion yksiköiden toiminta kytkeytyvät tiiviisti tutkimusperustaisen sijaishuollon vahvistamiseen sekä OT-keskusrakenteeseen. Nyt ehdotettu sääntely jättää väljäksi sen, miten tutkimusperustainen kytkentä toteutuu: ”Lisäksi valtion lastensuojeluyksikkö voi toteuttaa yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa lastensuojeluyksiköiden toimialaan kuuluvaa kehittämis- ja tutkimustoimintaa”.

Lausunnossaan THL tuo esiin, ettei näe perusteita sille, miksi 4 §:ssä mainitun neuvottelukunnan asettajana ei olisi THL. Sen sijaan KL toteaa, että neuvottelukunnan nimittämis-oikeus on ensiarvoisen tärkeää säilyttää ehdotuksen mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriöllä.

OM:n lausunnossa tuodaan esiin, että valtion lastensuojelulaitosten ja vankilan perheosaston yhteisestä neuvottelukunnasta säädettäisiin 4 §:ssä. Perusteluissa todetaan, että neuvottelukunta olisi neuvoa-antava, eikä jäsenillä olisi virkavastuuta toimestaan. Ehdotettua säännöstä on arvioitava suhteessa perustuslain 119 §:n 1 momenttiin nimenomaan tehtävien ja sääntelyn kannalta.

Helsingin kaupunki tuo lausunnossaan esiin, että vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon jakson järjestäminen edellyttäisivät tarkempaa tavoitteen asettelua ja seurantaakin myös koulun tai oppilaitoksen kanssa. EHO-jaksojen kuntouttavien sisältöjen kehittäminen, kuten mielenterveyden ja päihderiippuvuuksien hoito, on keskeistä jaksojen aikana. Koulunkäynnin ja oppimisen tavoitteet tulee suhteuttaa hoidon ja kuntoutuksen tavoitteisiin. Esityksessä ei ole juurikaan otettu huomioon sijoitetun lapsen opiskelua toisella asteella. Oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyen myös toisen asteen opiskelu tulisi suunnitella entistä huolellisemmin. Sama koskee myös jälkihuollossa olevien nuorten koulutuksen ja työllistymisen parantamista. Mm. EOA kiinnittää huomiota lain 7 §:n mahdollisiin muutostarpeisiin ajatellen oppivelvollisuusikärajan nousemista ja toisen asteen opetusta.

Toisaalta valtion roolin kasvattaminen lastensuojelun toimijana myös mietityttää, ja valtion koulukotien vetäytyminen esim. kilpailutuksista herättää huolta. Keski-Uudenmaan sote-kuntayhtymän lausunnossa tuodaan esiin, että he eivät voi tilaajina asettaa laatuvaatimuksia valtion koulukodeille, hinnat kohoavat ja valvonnan kannalta nousee myös pulmia. Lausunnossa nostetaan esiin kysymys nuorisovankilatyypin toiminnan tarpeesta ja esitetään toive, etteivät vankilat ja lastensuojelulaitokset rinnastuisi tulevaisuudessa toisiinsa. Kuntalausuja (Keravan kaupunki) myös tuovat esiin, että vaikka valtion koulukodit kertovat vastaavansa vaativaa sijaishuoltoa tarvitsevista lapsista, on käytännöistä aivan toisenlaisiakin kokemuksia: koulukodit valikoivat lapsia ja ovat kieltäytyneet lukuisia kertoja ottamasta vaativahoitoista lasta hoitoonsa. Myös sopimusehtojen ja koulukotien sanelevan asenteen kanssa on ollut haasteita.

Sipoon kunnan lausunnossa tuodaan esiin äidinkielenään ruotsia puhuvien lasten ja nuorten auttamismahdollisuudet ja esim. se, joutuvatko ruotsinkieliset lapset aina EHO-jaksolle pitkän välimatkan päähän omasta kodistaan. Kysytään, miten tämä vaikuttaa lapsen oikeuteen hänen kehityksensä kannalta tärkeisiin, jatkuviin ja turvallisiin ihmissuhteisiin sijaishuollossa?

Yksikön sijaintikunnalla tulee olla suuret resurssit ja osaaminen vastata esim. integroituun perusopetukseen. Sinänsä esitystä pidetään hyvänä aloituksena perusopetuksen ja sijaishuollon yhdistämiseksi. Perusopetuksen ja ammattikoulutuksen osuus pitäisi täsmällisemmin säädellä erityisesti jälkihuollon osalta.

Valtion lastensuojeluyksiköiden tehtävänä olisi vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen integroidun palvelun, erityisen huolenpidon sekä lastensuojelun jälkihuollon järjestäminen. OKM:n näkemyksen mukaan esitetyt tehtävät ovat oikeansuuntaiset. OKM korostaa lausunnossa, että koulukotiopetus on tarkoitettu koulukotiin sijoitetuille lapsille.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että harkittaisiin uudelleen vaihtoehtoa, jossa kyseisissä laitoksissa oleva perusopetus olisi avoinna myös alueella asuville muille erityisen tuen tarpeessa oleville oppilaille. Jatkovalmistelussa on otettava huomioon syksyllä 2021 voimaan tuleva oppivelvollisuusikärajan pidentäminen.

Opetushallitus esittää lausunnossaan, että lastensuojeluyksiköille tulisi säätää mahdollisuus myös uuden tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen (TUVA) järjestämiseen 1.8.2022 lukien.

Oulun kaupunki ei kannata intervallijaksoja. Sitä, millä päätöksellä ja kenen viranomaistahon päätöksellä toteutetaan määräaikaista perusopetuksen interventiojaksoja lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille valtion lastensuojeluyksiköissä, jos kyse ei ole sijoituspäätöksestä, tulisi tarkentaa (Sosiaalialan osaamiskeskukset).

23. *Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä. Jos ehdotatte muutoksia pykäliin, pyydämme antamaan vastaukset ilmoittaen sen pykälän numeron, jota kommentti koskee:*

a) *Pykälä x tai pykälät x-x §:t ovat hyvät ehdotetussa muodossa.*

b) *Muutosehdotus pykälään x:*

c. *Muutosehdotus pykälän x perusteluihin:*

Ehdotetulla uudistuksella nähtiin olevan suuria tavoitteita, mutta osin jää epäselväksi, miten tavoite saavutetaan. Olennaiseksi nähtiin, että lain toimeenpanoon kiinnitetään erityistä huomiota. Lisäksi tarvitaan luotettava tutkimustietoa lastensuojelun eri toimenpiteiden vaikuttavuudesta.

Lapsiasiavaltuutettu huomautti lausunnossaan, että vaikka lausuntopyyntöön kohdennetuilla kysymyksillä voidaan saada lausunnonantajilta strukturoidummat vastaukset, tarkkaan muotoillut ja lausuttavana olevaa materiaalia osittain koskevat kysymykset ohjaavat annettavia vastauksia. Laadunvarmistuksen näkökulmasta tätä ei nähty parhaana vaihtoehtona.

Lausunnoissa muistutetaan sen tärkeydestä, että perheet saisivat tarvitsemansa avun ja tuen riittävän varhaisessa vaiheessa. Osa lastensuojelun asiakkuuksista voitaisiin välttää muiden palvelujen saatavuuden lisäämisellä.

Lähtökohtaisesti pidetään hyvänä sitä, että lastensuojelulain muutoksilla halutaan vahvistaa lastensuojelun tehtävää tavoitteellisenä, muutokseen tähtäävänä työnä, joka perustuu suunnitelmallisuuteen. Tätä tavoitetta tukevat muun muassa kiireellisen avohuollon tukitoimenpide pykälän kumoaminen ja asiakkuuden päättämistä koskeva pykälä. Esityksen todetaan vahvistavan sosiaalihuollon ja lastensuojelun asiakkaiden osallisuutta ja toimijuutta.

Kyseessä on suuri muutos, jolla pyritään vaikuttamaan erityisesti sijaishuollon laatuun. Uudistukset parantavat kokonaisuudessaan lapsen perusoikeuksia ja selkeyttävät toimijoiden vastuita ja rooleja. Kun prosessit ovat läpinäkyvämpiä ja valvontaa lisätään, myös kynnys puuttua lapsen perusoikeuksiin ilman riittävää oikeudellista perustetta kasvaa. Kasvatuksellisten rajojen ja lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden erottaminen on tärkeää ja uudistukset tuovat tähän myös toivottua täsmennystä.

Palvelujärjestelmän kokonaisvaltainen kehittämisen tarve

Vaativan sijaishuollon uudistamisella nähtiin olevan kannatettavat tavoitteet, mutta lausunnoissa nostettiin esiin vahva tarve huomioida kehittämistyössä laajempi palvelujärjestelmä, kuten erityisopetus, psykiatria, vammaispalvelut ja päihdehoito. Varhainen ja oikea-aikainen tuki tulee varmistaa, jotta lapset ja nuoret eivät päädy lastensuojelun sijaishuollon asiakkaaksi sen vuoksi, että muu palvelujärjestelmä ei ole kyennyt vastaamaan tuen tarpeisiin. Sosiaalityöntekijän mahdollisuus saada monialaista apua asiakaslapselleen nähtiin tarpeelliseksi turvata vahvasti lainsäädännössä.

Lausunnoissa todettiin, että uudistuksessa tulisi myös varmistaa, ettei sillä rohkaista lastensuojelun muodostumista epätarkoituksenmukaiseksi reitiksi (neuro)psykiatriseen terveydenhuoltoon ja vammaispalveluihin. Jatkovalmistelussa tulisi myös selkeyttää, milloin vammaisten lasten osalta tarvitaan ehdotettua integroitua vammaispalvelujen ja lastensuojelun palvelua. Vammaisia lapsia ei tule sijoittaa vammaisuuden perusteella liian kevein perustein vaativan sijaishuollon yksiköihin.

Hyvänä asiana nähdään, että lailla halutaan varmistaa sijoitettujen lasten palvelujen saantia. Hyvää tarkoittavat pykälät voivat lisätä sosiaalityöntekijän työn kuormittavuutta, mikäli ne ovat tulkittavissa niin, että sosiaalityöntekijän on järjestettävä palvelut, joihin hänellä ei ole päätösvaltaa, kuten terveystalot. Moniammatillisen työn turvaaminen lastensuojelulaisissa on ensiarvoisen tärkeää, mutta se ei voi jäädä vain lastensuojelulakiin ja lastensuojelun vastuulle. Myöskään esityksen kustannusvaikutuksissa ei ole huomioitu muille palveluille (terveyspalvelut ja sivistystoimen palvelut) kohdentuvia kustannusvaikutuksia. Vaativa lastensuojelutyö tarvitsee moniammatillista yhteistyötä onnistuakseen. Silloin tulee varmistaa, että myös muilla lasten ja nuorten kanssa toimijoilla on tarvittavat resurssit toimia.

Lastensuojelussa palvelut ovat monesti erillään, ja terveydenhuollon palvelut kapenevat ajoittain lastensuojelun asiakkaalta. Tarveperusteinen ja kokonaisvaltainen lapsen ja nuoren huomioiminen ovat esityksessä hyvin keskiössä ja niitä tuleekin korostaa, jotta käytännön moniammatillinen yhteistyö toteutuu lapsen tai nuoren edun mukaisesti. Monialaisuutta koskevia tavoitteita kiitellään, mutta epäselväksi jää, minkälaisia välineitä lainsäädäntö lopulta mahdollistaa, jotta tavoitteisiin päästään. Riskinä on, että muutokset lisäävät byrokratiaa erityisesti eri viranomaisten välillä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisten palvelujen tai koulun ja lastensuojelun yhteisen kehittämisen katsotaan edellyttävän lainsäädännöllisten rajapintojen avaamista. Toimintatapoja tulisi kehittää siten, että ne kannustaisivat yhteistyöhön ja uusien palvelumallien kehittämiseen. Lakipaketista on jätetty pois niin sanotut yhdistelmälaitokset, jotka olisivat lastensuojelun ja psykiatrian yhteistyötä. Niiden laadukkaan toteutumisen näkökulmasta olisi tärkeää ratkaista juridiset kysymykset osana tätä lakipakettia.

Suomen Psykologiliitto kiittää esityksen ajatusta, että olosuhteiden vakiinnuttamisen odottamisella ei voida perustella sitä, että lapsi tai nuori jää vaille tarvitsemaansa hoitoa. Olosuhteiden vakiinnuttaminenkin vaatii usein aktiivista työskentelyä. Myös ajatus siitä, että terveydenhuollon toimijoiden tulee perustella kirjallisesti, miksi lapsi ei tarvitse terveydenhuollon vaan lastensuojelun palveluita, on kannatettava. Tämä vahvistaisi tehdyn arvioinnin roolia ja selkeyttäisi tarvittavaa työnjakoa.

Vahvempi suuntaus varhaisen tuen palveluihin on ajatuksena kannatettava. Samoin kannatetaan, että sosiaalityöntekijä seuraa lapsen mukana palvelusta toiseen. Tekstissä jää kuitenkin varsin avoimeksi se, mitä tarkoitetaan moniammatillisuudella ja asiantuntijuudella. Psykologin asiantuntijaroolin lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijana tulee nousta tekstissä selkeästi esiin. Lausunnossa tuodaan esiin, että esimerkiksi huostaanoton ollessa kyseessä on välttämätöntä, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työparina voi olla myös psykologi, jonka tulee olla perehtynyt lastensuojelun prosesseihin.

Suomen nuorisopsykiatrisen yhdistys huomauttaa, että kun yksityistä lastensuojelulaitosta perustetaan, kysytään kannanottoa sosiaaliviranomaisilta. Varsin kohtuullista olisi, että kysyttäisiin myös nuorisopsykiatrisesta erikoissairaanhoidosta mikä on yksikön mahdollisuus ottaa potilaaksi ulkokuntalaisia nuoria.

Vailla huomiota jää yhteistyö ja rakenteet vakaviin rikoksiin syyllistyvien lasten osalta poliisin ja rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Tämä pieni, mutta hyvin heikossa asemassa oleva asiakasryhmä vaatii erityistä tarkastelua. Tilanteen ollessa niin vakava, että lapsi on esim. tutkintavankeudessa, pitäisi häntä tukemassa olla

hyvinkin selkeät ja vahvat rakenteet. Käytännössä kuitenkin lapselle joudutaan usein etsimään/selvittämään sijaishuoltopaikkaa (koska useinkaan ei voi aiempaan palata) vangitsemisoikeudenkäyntien päiviä kahden viikon välein vapautumisen varalta. Näihin tilanteisiin toivotaan selkeitä ratkaisuja, joissa sekä lapsen suojelun tarve, että lapsen rikollinen toiminta ja sen vaatimat toimenpiteet (myös muiden lasten, aikuisten ja ulkopuolisten suojeleminen) huomioidaisiin.

Lausunnoissa nostettiin esiin myös, että olisi hyvä selventää lastensuojelun laitoshoidon liittyviä käsitteitä, jotka ovat tulleet kentälle esimerkiksi kilpailutusten myötä; perustason laitoshoidon, erityisyksikkö, vaativa laitoshoidon, erityisen huolenpidon yksikkö, jatkossa päihdehoitoyksikkö. Perhehoidon kehittäminen sijaishuollon ensisijaisena muotona nähtiin myös tärkeäksi.

Lapsen oikeudet ja lasten ja perheiden osallisuus

Lausunnoissa todettiin, että esitetyt lisäykset vahvistavat lapsen perusoikeuksien toteutumista ja ovat merkittävä parannus voimassa olevaan lastensuojelulakiin. Hallituksen esitysluonnoksessa on kuitenkin lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan kuvattu tosiasiallisia vaikutuksia lapsen asemaan liian pintapuolisesti. Osassa lausunnoista nostettiin esiin, että lasten ja perheiden osallisuutta ei huomioida esityksessä riittävästi. Nähtiin esimerkiksi tärkeäksi, että lasten ja nuorten kuuleminen ja osallisuus varmistetaan sijaishuollon uudistuksessa. Myös osallisuuden kokemusta palveluissa korostettiin, esimerkiksi ”hatkauksen” ennaltaehkäisyssä ja rajoitustoimenpiteiden kokemuksellisen käsittelyn yhteydessä.

Esitetyt muutokset rajoitustoimenpiteisiin nähtiin olevan oikean suuntaisia ja lasten ja nuorten turvallisuutta edistäviä, mutta vahvistavat myös työntekijän oikeusturvaa. Palautteena esitettiin, että lakiin tulee selvemmin kirjata ja siinä huomioida suhteellisuusperiaatteen mukaisia lievemmän puuttumisen keinoja.

Esitettävä muutos liikkumisvapauden rajoittamiseen pidentämisestä mahdollistaa nykyistä paremmin puuttumisen tilanteissa, jossa se on lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Esitetyt muutokset voivat myös ehkäistä sijaishuoltopaikkojen muutoksia, mikä on lapsen edun mukaista. Esityksessä on kuitenkin useita kohtia rajoitustoimenpiteiden kohdalla, jotka lisäävät sosiaalityöntekijöiden työmäärää. Esitettyjen muutosten yhtenä tavoitteena on helpottaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työn kuormittavuutta. Tästä näkökulmasta asioita on hyvä vielä arvioida uudelleen. Jos päätöksiä joudutaan tekemään kiireessä, ei lailla tavoiteltu asiakkaan oikeusturva käytännössä toteudu ja sosiaalityöntekijän työmäärä lisääntyy.

Lausunnoissa painotetaan, että kaikilla lasten ja nuorten kanssa työskentelevillä henkilöillä on oltava riittävä tieto ja osaaminen lasten oikeuksiin liittyvistä lainsäädännöllisistä velvoitteista. Lasten suojeleminen on ensisijainen tavoite silloinkin, kun lasta pitää suojella itseltään ja kun itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteet ovat vastakkain. On tärkeää, että rajoitusten ollessa kyseessä toimitaan lapsilähtöisesti ja yksilöllisesti lapsen etu ja suojeleminen edellä. Vanhempien viesteissä nousee esiin huoli hatkoista ja niihin liittyen rajoitustoimenpiteiden jälkijättöisyydestä. Vaikka lapsi ilmoittaisi ulos lähtiessään, että ei aio palata takaisin, ei häntä ei voida estää lähtemästä, sillä pelkkä epäily ei riitä rajoitustoimenpiteiden käyttöön.

Toinen vanhempien nostama hatkoihin liittyvä huoli on, ettei poliisi pidä lastensuojelulaitoksesta karannutta lasta kadonneena henkilönä missään vaiheessa, vaan he antavat vain virka-apua lastensuojelulle. Tämä asettaa sijaishuollosta hatkaavat nuoret eriarvoiseen asemaan kotoa karkaavien nuorten kanssa. Vanhempien on ollut vaikea käsittää, että kun nuori on karkaillut kotoa, poliisi on etsinyt tätä aktiivisesti, mutta kun lapsi on tilanteen pahetessa sijoitettu, ei poliisia enää kiinnostakaan etsiä nuorta. Vanhemmat kokevat tällöin lastensuojelun epäonnistuvan tehtävässään suojella lasta.

Vanhemmilla on huoli myös siitä, että lapset ja nuoret osaavat kikkailla rajoitustoimenpiteillä ja ottavat tietoisesti riskin tietäen kyllä seuraamukset. Vanhemmat ovat myös kokeneet, että kotiololoissa mahdollisuudet rajoittaa lasta ovat suuremmat kuin lastensuojelun laitoksessa, vaikka vanhemmat usein toivovat, että antaessaan lapsensa lastensuojelun vastuulle, rajoituksia olisi mahdollisuus tiukentaa. Tämä on monen rajattoman nuoren kohdalla tarpeen, jotta hänen suojelemissa omalta vahingolliselta käytökseltä onnistuisi. Tästä näkökulmasta kasvatuksellisen rajaamisen mahdollisuudet tulisi kansallisesti avata ja rakentaa yhteistä käsitystä rajoitustoimenpiteiden ja kasvatuksellisen ohjaamisen ja rajaamisen rajapinnasta vähentäen tulkinnanvaraisuutta. Laitoksissa tulee varmistaa työntekijöiden osaaminen rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä, ettei käy niin, että niitä jätetään hyödyntämättä osaamattomuuden vuoksi. Rajoitustoimenpiteisiin liittyy paljon byrokratiaa

Lasten perusoikeudet ry ehdottaa, että jokaiselle sijoitetulle lapselle annetaan puhelinnumero, jonka kautta hän saa yhteyden omaan sosiaalityöntekijäänsä. Myös lasten säännöllinen tapaaminen tulisi määrätä velvollisuudeksi. Erityisesti pienempien lasten kohdalla oikeusturva edellyttää, että sosiaalityöntekijän velvollisuuksiin lisätään lapsen säännöllinen tapaaminen kahden kesken, jotta lapsi voi kertoa mahdollisista loukkauksista häiriöttä. Pienet lapset eivät osaa itse ottaa yhteyttä viranomaisiin. Tutkimusten mukaan sijoitetuista lapsista noin puolet ei ole edes tutkimusvuoden aikana tavannut omaa sosiaalityöntekijäänsä (verkkokoulutus THL 13.1.2021).

Työvoima, koulutus ja osaaminen

Sosiaalialan koulutuksen järjestäjien ja etujärjestöjen lausunnoissa todetaan, että henkilöstön osaamiseen liittyvät kelpoisuudet sekä koulutusvelvoitteet edistävät uudistamisen tavoitteiden toteutumista. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto ja ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ehdottavat, että valtion lastensuojelulaitoksia koskevan asetuksen kelpoisuuskirjaus tulisi ulottaa koskemaan laajemmin myös kuntien ja yksityisten palveluntuottajien tarjoamia lastensuojelun palveluita siten, että esim. 2/3 henkilöstöstä pitäisi olla alan ammattikorkeakoulututkinto. Lisäksi he ehdottavat sijaishuoltoon liittyvän erityisosaamisen velvoitetta lastensuojelulaitoksissa työskenteleville. Tämä edellyttää osalle henkilöstöstä täydennys- ja erikoistumiskoulutusta esimerkiksi lainsäädännön soveltamisesta, lapsen oikeuksista ja työmenetelmistä. Arene korostaa lausunnossaan täydennys- ja erityiskoulutuksen tarvetta erityisesti vaativassa sijaishuollossa ja erityisen huolenpidon jaksoilla.

AMK-tutkinnon suorittaneen henkilöstön lisäys erityisen huolenpidon tehtäviin tulee kasvattamaan ammattikorkeakoulutettujen tarvetta lastensuojelussa. Koulutusmäärän lisääminen edellyttää riittävän rahoituksen kohdistamista ammattikorkeakouluille. Lakimuutos edellyttää myös muutoksia ammattikorkeakoulujen lastensuojelua koskevaan koulutukseen. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto ja ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene näkevät, että lastensuojelun henkilöstön koulutustasoa on tarpeen korottaa siten, että yhä useammalla työntekijällä olisi vähintään ammattikorkeakoulutasoinen tutkinto. Ammattikorkeakouluilla on rooli myös henkilöstön osaamisen kehittämisessä ja päivittämisessä.

Lastensuojelun vetovoimaisuus koulutusalan on laskenut merkittävästi alan saaman huonon julkisuuden vuoksi. Siten erityisesti lastensuojeluun kouluttautuneiden sosionomien riittävyys alalle voi vaarantua. Alan vetovoimaisuutta tulisi pyrkiä parantamaan työelämän ja ammattikorkeakoulujen yhteistoimin.

Päätös- ja arviointivastuun siirtäminen viranhaltijoille nähtiin kannatettavana muutoksena, mutta edellyttää riittävää resursointia ja sitä, ettei muutos johda byrokratian jäykkyyden vuoksi kohtuuttomiin tilanteisiin ja hoidon sekä huolenpidon viivästyksiin.

Lastensuojelulakiin ehdotettavaa asiakasmitoitusta pidetään hyvänä ja 35 asiakasta/sosiaalityöntekijä on askel oikeaan suuntaan. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiakasmäärä rajaamisen vaikutukset vaihtelevat, joissakin kunnissa esityksen 35 asiakkaaseen työntekijää kohden päästään jo nyt avo- ja sijaishuollon osalta. Mitoitus olisi hyvä määritellä myös jälkihuollon osalta. Lastensuojelun sosiaalityötä kehitetään yhä enemmän työotteeseen, jossa sosiaalityöntekijä työskentelee itse tiiviisti lapsen ja perheen kanssa. Tämä työote vaatii nykyistä pienemmän asiakasmäärän työntekijää kohden. Esityksessä (koskien myös avohuoltoon tehtäviä muutoksia) sosiaalityöntekijä näyttäytyy edelleen palvelujen tilaajana ja hallinnoijana eikä systeeminen työote näy lakimuutoksissa. Nykyinen mitoitus on yksityisissä ja valtion EHO-palveluissa noin 2,3 työntekijää/ lapsi. Espoon kaupungin näkemyksen mukaan mitoitus ei ole näyttäytynyt ongelmallisena EHO-jaksoilla, joten mitoitukseksi ehdotetaan 2,5 työntekijää/lapsi.

Hyväksi todetaan selkeä kirjaus siitä, että palvelutarpeen arviointia tai muita viranomaistehtäviä ei voi ostaa yksityisiltä toimijoilta tai järjestöiltä. Tämä edellyttää julkisilta toimijoilta huomattavaa resurssien lisäystä. Tavoitteena olisi vaikuttaa sijaishuollon tilaan niin, että suurin vastuu lapsen sijaishuollosta palautetaan julkisille palveluille ja yksityisten palvelun rooli olisi täydentävä ja ”perustasoinen” sijaishuolto. Tämän toteutuksessa pitäisi varmistaa riittävän paikkamäärän avulla se, että yksityisen palvelutuotannon hintakin alentuisi perustasolle, jolloin sijaishuollon kustannukset saattaisivat pienentyä, tai ainakin ne kohdentuisivat lapsen tarpeen mukaisesti – varsinkin jos perustason sijaishuollossa voitaisiin lisätä ja vahvistaa perhehoitoa. Tällä hetkellä yksityisen palvelutuotannon hinta nousee, mutta paikkapulan vuoksi palveluntuottajat pystyvät valikoimaan helpoimmin hoidettavat lapset.

Mikäli vastuuta erityisen huolenpidon tuottamisesta halutaan siirtää enemmän julkisen sektorin vastuulle, on tähän määriteltävä vähintään viiden vuoden siirtymäaika. Osaavan henkilökunnan rekrytoinnin vaikeudet tuottavat lisähaasteita sekä yksityisille että julkisille toimijoille. Lisäksi julkisen sijaishuoltopaikan työkokemuksella siirrytään usein helpompiin töihin yksityiselle palveluntuottajalle. Tähän on kiinnitettävä erityistä huomiota ja osoitettava taloudellisia resursseja.

Lastensuojelun tutkijat toteavat, että esityksessä pyritään säännöstasolla määrittelemään useita lastensuojelun prosesseja ja niiden osia; myös asioita, jotka kuuluvat suunnitelmalliseen asiantuntijatyöhön. Mikäli esityksen taustalla on näkemys siitä, että asiantuntijatyön laadussa on ongelmia, tärkeää olisi vahvistaa työtä ja sen tekemisen ehtoja muilla keinoilla. Tärkeitä keinoja ovat tutkimusperustainen tieto ja tämän tiedon integrointi jatkuvaan täydennyskoulutukseen, työnohjaukseen, työn kehittämiseen ja muuhun toimintaan lastensuojelussa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden lisäksi on tärkeää kohdistaa osaamisen tukea myös muihin lastensuojelun toimijoihin. Ilman keskeisten toimijoiden vahvaa osaamista ja tietoperustaa säännösten yksityiskohtaistaminen ei johda tavoiteltuun lastensuojeluun, vaan seuraukset voivat olla vastakkaisiakin.

Taloudelliset vaikutukset

VM tuo esiin lausunnossaan, että jatkovalmistelussa tulisi kuvata tarkemmin kuntien uudet ja laajenevat tehtävät ja niihin kohdistuva rahoitustarve. Lausunnossa kiinnitetään huomiota luvun 4.2.8. otsikointiin.

VM toteaa lausunnossaan, että luonnos hallituksen esitykseksi sisältää lukuisia säännösehdotuksia, joissa säänneltäisiin julkisen ja yksityisen toimijan välistä rajanvetoa nykytilanteesta poikkeavasti. Tarkoituksena on palauttaa toimintaa takaisin viranomaistoiminnaksi siten, että toiminta vastaisi nykyistä paremmin PL 124 §:n vaatimuksia. Palvelujen järjestäjän näkökulmasta ehdotukset rajaisivat toimintamahdollisuuksia ja niillä olisi tai saattaisi olla sekä henkilöstö- että taloudellisia vaikutuksia. Hallituksen esitysluonnoksessa vaikutusten arvioidaan kuitenkin olevan varsin maltillisia. Vaikutuksen arviointiin olisi hyvä liittää jokin määrällinen

arvio, jos asiaan liittyvää euromäärää ei voi arvioida. Ottaen huomioon PL 124 §:n tarkoituksen sekä muutosten kohteena olevien tehtävien luonteen, valtiovarainministeriö pitää niitä viranomaiselle kuuluvana ja ehdotettua sääntelyä näin ollen asianmukaisena.

Kuntaliitto totesi lausunnossaan, että taloudellisten vaikutusten arviointi tulee päivittää vuoden 2019 asiakas-tiedoilla ja henkilöstöresurssitiedoilla samalta vuodelta. Vaikutusarviointeihin tulee lisätä jo aiemmin päätetty jälkihuollon laajentamiseen kohdennettu valtionosuus vuosille 2020-2023, korotukset vuositasolla + 12 milj. euroa kunakin vuotena valtionosuuspohjaan jäävänä rahoituksena. Erityisen huolenpidon lisäjakson kustannusarviointia on myös tarkistettava, sillä valtion koulukotien vuorokausihintaa nostettiin 19.11.2020 pidetyssä johtokunnan kokouksessa 676 euroon edellisvuoden hinnan ollessa 644 e/vrk (hinnannousu + 32 euroa/vrk,). Tällä on vaikutusta erityisen huolenpidon jatkamisen keskihinnan kustannuksiin, jos maksimiai-kaa pidennetään 90 vrk:lla, sillä valtion koulukodit ovat keskeisin erityisen huolenpidon tuottaja kansalli-sesti.

Ehdotuksen kustannusvaikutusten arvioinnissa tulisi kiinnittää erityistä huomiota tavoiteltaviin pidemmän aikavälin vaikutuksiin, joita muutoksella ja resurssien tarkoituksenmukaisella kohdentamisella oletetaan olevan. Toisaalta pohditaan, että vaikka lainsäädännöstä aiheutuvat kustannukset luvataan korvata kunnille täysimääräisesti, korvauksen toteutuminen on epätodennäköistä, koska kustannuksia on yleensä aliarvioitu lainsäädännön valmisteluvaiheessa. Lainsäädännön kustannukset tulee korvata kunnille täysimääräisesti, ei keskiarvokustannuksina.

Esityksen laskelmassa arvioidaan, että mikäli tehostetun avohuollon tukitoimen avulla pystytään vähentämään 10 prosenttia sijoituksista vuodessa, mahdollistamalla kotiinpaluu tehostetun tuen avulla, voisi säästö olla 60–70 miljoonaa euroa vuodessa. Tässä on huomiota kiinnitettävä siihen, että tehostetun avohuollon tukitoimen pykälä on lakiehdotuksessa määritelty hyvin epäselvästi eikä siitä käy esille, mitä tehostetulla avohuollon tukitoimella käytännössä tarkoitetaan. Olemassa oleva lastensuojelulaki mahdollistaa jo nyt intensiivisen ja räätälöidyn tuen tarjoamisen lapselle ja perheille myös kotiin vietävänä eikä ehdotettu lakimuutos tuo siihen tällaisenaan muutosta.

Lastensuojelulainsäädännön uudistuksen tarve

Lausuntopalautteissa annettiin pykäläkohtaisia kommentteja lastensuojelulakiin liittyen, mutta nostettiin esiin myös lastensuojelun toimintaa ohjaavien käytäntöjen kehittämistarpeita. Lapsiasiavaltuutetun lausunnossa todetaan, että säännökset ovat paikoin vaikealukuisia, sillä lauseet ovat pitkiä ja sisältävät paljon säädöksen sisäisiä viittauksia sekä viittauksia muihin säädöksiin. Tämä voi johtaa siihen, että säädöksen täytäntöönpano tulee entistä vaikeammaksi ja sinänsä kannatettavat ja hyvät tavoitteet eivät toteudu. Alla on kootuna pykäläkohtaisia ehdotuksia lausuntopalautteista:

- Lastensuojelulain mukainen 14 §:n asiantuntijaryhmän hyödyntäminen EHO-jaksolle vaadittavassa lausunnon antajana tulisi huomioida vahvemmin - jopa niin, että asiantuntijaryhmän jäsenillä on lastensuojelun pyynnöstä velvollisuus tavata lasta ja antaa lausunto EHO-jakson harkintaan liittyen siinä tapauksessa, mikäli lapsella ei ole voimassa olevaa hoitosuhdetta joka mahdollistaa lasta tuntevan tahon lausunnon.
- Lapsiasiavaltuutetun lausunnossa todetaan: Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan EOAK/3173/2019 (16.12.2020) todennut seuraavaa: ”Lastensuojelulain 17 § ei ole systematiikaltaan kovin selkeä säännös. Sen momentit on säädetty eri ajankohtina il-menneiden säännöstarpeiden pohjalta. Pykälä ei ongelmitta jäsenny osaksi Suomen kansainvälistä lastensuojelua, ja sen soveltamista

ylipäättään voidaan pitää melko haasteellisena.” Lapsiasiavaltuutettu on todennut saman al-Hol -tapauksen yhteydessä. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että säännös uudistettaisiin kokonaisuudessaan ja siinä myös huomioitaisiin tarve soveltaa säännöstä kansainvälistä lastensuojelua koskevilla erityistilanteissa.

- 29 § Lapsen tapaamisen määrä/vuosi tulisi kirjata lakiin selkeämmin.
- 30 a §: Perhehoidossa olevien lasten hoito- ja kasvatussuunnitelma tulee olla sosiaalityöntekijän vastuulla, toimeksiantosopimussuhteiselta perheeltä ei voida edellyttää sen tekemistä ilman sosiaalityöntekijää.
- 32 § 3 mom. Pitäisi edellyttää tällaiselta henkilöltä myös valmennuksen ja lapsen tilanteen mukaisen tuen vastaanottamista. Miten lapsen oikeus jälkihuoltoon määritetään?
- 37 a 1 mom. on käytännössä hyvin haasteellinen vaatimus. Miten tällainen lapsi laskettaisiin paikkalukuun ja voiko sitä esim. tilapäisesti ylittää?
- 41 §: hyvä, ettei yksityinen toimija voi olla valmistelijana, mutta edellyttääkö työparina toimiminen virkavastuuta vai riittääkö työskentely julkisella työnantajalla?
- 60 d § Erityisen huolenpidon jakson järjestäminen säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa ei tarkenneta säännöstä mitenkään. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lähtökohtana tulee olla, että alle 12-vuotiaat pidetään erillään yli 12-vuotiaista erityisen huolenpidon jaksolla. Lapsiasiavaltuutettu kuitenkin huomauttaa, että YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut eri yhteyksissä, että lainsäädännössä vältettäisiin vahvistamasta tarpeettomasti kiinteitä ikärajoja ja korostanut lapsen kehitystason merkitystä. Lapsen edun arviointi edellyttää tilanne- ja tapauskohtaista harkintaa, joten tilanteessa, jossa lasta ollaan sijoittamassa erityisen huolenpidon jaksolle, on hänen kohdallaan aina tehtävä henkilökohtainen arvio sijoituspaikasta ja siellä annettavasta hoidosta ja huolenpidosta. Viitautamme tältä osin myös lastensuojelulain 4 §:än, jossa määritellään lastensuojelun keskeiset periaatteet. Säännöksen 2 momentissa todetaan muun muassa, että lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon. Erityisen huolenpidon järjestämistä koskevan 60 d §:n yksityiskohtaisia perusteluita on syytä tarkentaa tältä osin.
- Lapsiasiavaltuutettu totesi lausunnossaan, että on useissa yhteyksissä vaatinut lastensuojelun kansallisen koordinaation, ohjauksen ja tutkimuksen vahvistamista. Lastensuojelulakia muutettaessa olisi tarkoituksenmukaista lisätä velvoite lastensuojelun kansallisen koordinaation, ohjauksen ja tutkimuksen vahvistamisesta.

Lausuntopalautteissa nostettiin esiin myös lastensuojelulaki kokonaisuutena. Lastensuojelulakiin on tehty toistuvia uudistuksia ja se nähtiin nykymuodossaan raskaaksi ja sekavaksi kokonaisuudeksi. Tämän vuoksi lausunnonantajien mukaan tulisi vakavasti harkita lastensuojelulain kokonaisuudistuksen tarvetta.

Muita huomioita

Ahvenanmaan maakuntahallitus toteaa lausunnossaan, että maakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvat sosiaalihuoltoa koskevat asiat, mutta itsehallintolain 27 §:n 1 momentin 24 kohdan mukaan säännöksiä, jotka liittyvät hallinnolliseen puuttumiseen henkilökohtaiseen vapauteen, sovelletaan myös Ahvenanmaalla.

Valvira: Ehdotuksessa jää jossain määrin epäselväksi yksityisen sektorin asema ja velvoitteet toimintansa asianmukaisesta toteutuksesta ja riittävän resursoinnin velvoitteesta. Julkisen sektorin palvelujen saanti tukemaan liiketaloudellisesti hinnoiteltua toimintaa on säädöksen perusteella liian tulokinnan varainen. Tähän tulisi ottaa kantaa joko sopimus pohjaisesti määriteltävänä hankintatapahtumana tai kunnan (jatkossa mahdollisesti maakunnan tai hyvinvointialueen) taloudellista vastuunkantoa velvoittavana.

Familiar: Henkilöstömitoitus jää avoimeksi / harkittavaksi lakitasolla esim. erityisyksiköiden mitoituksissa. Näemme harkinnanvaraisuuden hyvänä, mutta esimerkiksi AVI:en ja Valviran lupamenettelyn mukaiset perusteet olisi hyvä kirjata näkyviksi lupamenettelyjen yhdenmukaisuuden varmistamiseksi.

Lastensuojeluyksiköiden velvoitteet tulevat kasvamaan esityksen myötä. Huolta herättää se, miten yksiköissä pystytään vastaamaan lastensuojelulain edellyttämään osaamisen tasoon ja lain tuntemiseen. Sosiaalityöntekijäkohtaisen asiakasmäärän säätäminen on välttämätöntä lain tavoitteiden toteuttamisen turvaamiseksi. Lisäksi aluehallintovirastojen resursointia tulee lisätä lastensuojelun sijaishuollon valvonnassa mahdollisten uusien tehtävien hoitamiseksi. (AVI)

Muutosten seuranta ja vaikutusten arviointi sekä kansallinen ohjaus ovat tärkeitä. Tätä korostaa myös Osallisuuden aika ry, jonka mielestä esitetyt muutokset ovat pääosin erittäin hyviä. Ongelma vain on, että lakia ei noudateta. Siksi lakimuutoksia vaikuttavampaa toimintaa lastensuojelun sijaishuoltoon olisi lain noudattamisen valvominen ja mahdollinen rikkomuksista sanktiointi.

Yksittäisen lastenkodin lasten kommentit:

- Nuorten mukaan lastensuojelun avohuollon tukitoimet ja perhetyö koettiin riittämättömäksi eikä tuki ole heidän kohdallaan ollut oikea-aikaista. Toisaalta sijoitus avohuollon tukitoimenpiteenä on ollut onnistunut ratkaisu.
- Nuoret kokevat tärkeäksi, että lastensuojelulaitoksen osastolla on tarpeeksi aikuisia, joilla on aikaa kuunnella ja tehdä nuorten kanssa asioita. Vuorovaikutus ja aito kohtaaminen koettiin merkitykselliseksi. Asiakasmäärien rajaamista nuoret pitivät hyvänä asiana, sillä sosiaalityöntekijät koettiin usein kiireisiksi.
- Ehdotusta EHO-jatkon pidentämisestä 90+90 vrk pidettiin todella pitkänä. Nuoret kuitenkin katsoivat sen hyödyttävän osaa nuoria, mutta useampi heistä ei kuitenkaan pitänyt EHO-jaksoa oikeana ratkaisuna. Päihheet koettiin selkeäksi syyksi pitempään EHO-jaksoon. Tärkeämpänä ratkaisuna nuoret kokivat tutut aikuiset keskustelukumppaneina.
- Nuoret kokevat, että rajoitustoimenpiteet ovat tärkeitä ja uskovat aikuisten käyttävän niitä oikeudenmukaisesti. Alueelliset ja laitoskohtaiset erot tunnistettiin.

THL pahoittelee, ettei työryhmä ole käsitellyt sijaishuoltoa kokonaisuutena vaan laitoshoidon tarpeista ja jättänyt perhehoidon tarkastelun ulkopuolelle; lisäksi työryhmä on tehnyt ehdotuksia avohuoltoon, mikä ei ollut toimeksiannossa. Avohuoltoon liittyvien muutosten valmisteluun tulisi THL:n mukaan asettaa oma valmisteluryhmänsä. Nyt vaativan sijaishuollon näkökulmasta on tehty ehdotuksia, eikä avohuollon kokonaisuutta ole huomioitu.